

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE TARTIŞMALI
KONULARIN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAMZE PEKER

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE TARTIŞMALI
KONULARIN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAMZE PEKER

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. HAKAN ÖNAL

BALIKESİR, 2024

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda 202112563003 numaralı Gamze PEKER'in hazırladığı Sosyal Bilgiler Eğitiminde Tartışmalı Konuların İncelenmesi konulu YÜKSEKLİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 11.06.2024 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

Üye (Başkan) Dr. Ö r. Üyesi Leyla DÖNMEZ

İmza

Üye (Danışman) Doç. Dr. Hakan ÖNAL

İmza

Üye Dr. Ö r. Üyesi Ahmet ÇOPUR

İmza

Enstitü Onayı

ETİK BEYAN

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../2024

Gamze Peker

ÖNSÖZ

Sosyal Bilgiler dersi, bireylerin hayatına her alanda etki eden ve onların toplumsal olayları anlamalarını sağlayan derslerdendir. Bu sebeple dersin öğretimi elzemdir. Öğrenciler; Sosyal Bilgiler dersinin öğretimiyle düşünen ve sorgulayan bireyler olarak sosyal hayata katılırlar. Bu dersin öğretilmesinde çeşitli kaynaklar vardır. Bu kaynakların en önemlilerinden birisi de ders kitaplarıdır. Ders kitaplarında bazı konuların karşılaştırılmalı şekilde verilmesine özen gösterilmelidir. Bu sayede tartışmalı konulardan daha rahat şekilde bahsedilip konu kolayca verilip işlenebilir. Tartışmalı konular, öğrencilere bir konunun ya da olayın farklı yönlerini göstermede ve farklı bakış açıları edinmede ışık tutar. Tartışmalı konular temelinde işlenen dersler ile öğretimde çeşitlilik gerçekleşir ve öğrenciler konuya çok yönlü bakabilir.

Çalışmanın hazırlanma sürecinde fikir ve görüşleriyle bana destekçi olan tez danışmanım Doç. Dr. Hakan ÖNAL'a ayrıca çalışmanın dilbilgisi ve imla kuralları yazımı aşamasında desteklerini esirgemeyen canım arkadaşlarım Banu Ayzade TOPCAN, Esmâ ŞAHİN ÖZEN ve Kübra ŞEKER'e sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak ömrüm boyunca en büyük şansım olan babam Hüseyin SAYGIN, annem Fikriye SAYGIN, kardeşlerim Emrecan ve Eren Talha SAYGIN'a, tez yazım aşamasında ve hayatta yaşadığım her sorunda yanımda olan sevgili eşim Yunus Emre PEKER'e ve dünyaya geleceğini öğrendiğim günden beri sevgiyle ve heyecanla beklediğim ve sonunda kavuştuğum canım kızım Selenay'a sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

BALIKESİR, 2024

GAMZE PEKER

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE TARTIŞMALI KONULARIN İNCELENMESİ

PEKER, Gamze

Yüksek Lisans, Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı,

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hakan ÖNAL

2024, 87 Sayfa

Dünya’da ve Türkiye’de birçok konu tartışmalı konu haline gelmiştir. Tartışmalı hale gelen konuların her biri ise hem bireyi hem de toplumu ilgilendirir. Bireyi ve toplumu ilgilendiren konuları içeren temel derslerden biri ise Sosyal Bilgiler dersi. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler dersi tartışmalı konuları içinde barındırır. Sosyal Bilgiler dersi; bireyi düşünmeye, araştırmaya, tartışmaya ve yeni fikirler ortaya çıkarmaya güdüleyen bir ders olma özelliğine sahiptir. Bu açıdan tartışmalı konular ile ilgili fikirler ortaya koyabilen bireyler yetiştirmek son derece önemlidir. Bu fikirlerin ortaya konulmasında Sosyal Bilgiler eğitimi ve bu eğitimin verilmiş şekli çok önemlidir. Eğitimin verilmesinde en önemli araçlardan biri olan ders kitaplarındaki konuların işleniş biçimi, Sosyal Bilgiler dersinde tartışmalı konuların öğrenilip kavranması bakımından da çok önemlidir.

Bu çalışmanın amacı: Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitaplarında tartışmalı konuların nasıl verilmiş olduğunun analizinin yapılmasıdır. Araştırmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile toplanırken, verilerin çözümlenmesi için de içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitapları detaylıca incelenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre, incelenen ders kitaplarının hiçbirinde doğrudan tartışmalı konulara yer verilmediği gibi hangi konuların tartışmalı konu

olduğuna da değinilmemiştir. 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan tartiřmalđ konulardan kiltürel yozlaşma, medya ve TV yayınları konularına tartiřmalđ konu olarak yer verilmemesine karşın bu ve diğer tartiřmalđ konuların tespit edilip bu başlık altında incelenmek suretiyle kitaba konulması düşünülebilir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Ders Kitabı, Tartıřmalđ Konular, Sosyal Bilgiler Öğretimi.

ABSTRACT

EXAMINATION OF CONTROVERSIAL ISSUES IN SOCIAL STUDIES EDUCATION

PEKER, Gamze

**Master Thesis, Department of Turkish and Social Studies Education,
Field of Social Studies**

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hakan ÖNAL

2024, 87 Pages

In many topics worldwide and in Turkey, controversies have arisen. Each of these controversial topics concerns both the individual and society. The fundamental lesson that includes topics concerning both the individual and society is the social studies lesson. Therefore, the social studies lesson encompasses controversial topics. The social studies lesson should be a course that motivates individuals to think, research, discuss, and generate new ideas. In this respect, it is crucial to educate individuals who can express their opinions on controversial topics. The delivery of education, and the way this education is provided, are crucial in expressing these opinions. One of the most important tools in education delivery is textbooks. The manner in which topics are presented in textbooks is crucial for the learning and comprehension of controversial topics in social studies.

The purpose of this study is to analyze how controversial topics are presented in the 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks and the 8th grade Republic History and Kemalism textbooks. The data for the research was collected through document analysis, one of the qualitative research methods, and content analysis was used for data analysis. The 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks and the 8th grade Republic History and Kemalism textbooks were thoroughly examined for the research.

According to the findings of the research, none of the textbooks examined specifically addressed controversial topics, nor did they mention that these topics were controversial. For example, although controversial topics such as cultural degeneration, media, and TV broadcasts are mentioned in the 6th grade Social Studies

textbook, they could be identified as controversial topics and included in the book under this title.

Keywords: Social Studies, Textbook, Controversial Topics, Social Studies Education.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Varsayımları	3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	3
1.6. Tanımlar.....	4
2. İLGİLİ ALAN YAZIN.....	6
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	6
2.1.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler	6
2.1.2. Sosyal Bilgiler Eğitimi.....	8
2.1.3. Tartışmalı Konu Nedir?	10
2.1.4. Sosyal Bilgiler ve Tartışmalı Konular	11
2.2. İlgili Alan Yazın	14
2.2.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	14
2.2.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	17
3. YÖNTEM.....	23
3.1. Araştırmanın Modeli.....	23
3.2. Evren ve Örneklem.....	24
3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	24
3.4. Verilerin Toplanma Süreci	24

3.5. Veri Analizi	24
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	26
4.1. Birinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	27
4.2. İkinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar	37
4.3. Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular	45
4.4. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular.....	58
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	72
5.1. Sonuç	72
5.2. Öneriler.....	78
KAYNAKÇA	80

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

<u>Tablo 1.</u> Kitaplarda İncelenen Tartışmalı Konular.....	26
<u>Tablo 2.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Tartışmalı Konular Kazanım Tablosu	37
<u>Tablo 3.</u> Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Tartışmalı Konular Kazanım Tablosu	45
<u>Tablo 4.</u> Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı Tartışmalı Konular Tablosu	58
<u>Tablo 5.</u> T.C. İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük 8.Sınıf Ders Kitabı Tartışmalı Konular Kazanım Tablosu	71

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

<u>Sekil 1.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı/ Kuraklık İle İlgili Görsel	27
<u>Sekil 2.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları/ Gazete Haberi	28
<u>Sekil 3.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Sel-Heyelan- Çığ	29
<u>Sekil 4.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Orman Yangınları- Deprem	30
<u>Sekil 5.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Hava Su Kirliliği- Erozyon	31
<u>Sekil 6.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Gürültü Kirliliği- Toprak Kirliliği	32
<u>Sekil 7.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Etkinlik Sayfası	33
<u>Sekil 8.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Deprem Görsel ve Haberi	34
<u>Sekil 9.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Sel ve Deprem Etkinlik Sayfası	35
<u>Sekil 10.</u> Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Sivil Toplum Kuruluşları	36
<u>Sekil 11.</u> Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Kültürel Yozlaşma	38
<u>Sekil 12.</u> Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Kültürel Yozlaşma Etkinlik Sayfası ..	39
<u>Sekil 13.</u> Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitabı Popüler Kültür	40
<u>Sekil 14.</u> Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Popüler Kültür Medya İlişkisi	41
<u>Sekil 15.</u> Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Medya ve TV Yayınları	42

<u>Sekil 16.</u> Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Kültürel Yozaşma, Medya ve TV Yayınları Yeme- İçme Kültürü	43
<u>Sekil 17.</u> Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Popüler Kültür Konusu Etkinlik Sayfası	44
<u>Sekil 18.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Çok Kültürlülük Konusu Millet Sistemi	46
<u>Sekil 19.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Çok Kültürlülük Konusu Renk Cümbüşü Metni	47
<u>Sekil 20.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç	48
<u>Sekil 21.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Dış Göç- Beyin Göçü	49
<u>Sekil 22.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç Konusu Ekonomik Nedenler.....	50
<u>Sekil 23.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç Konusu Sosyal Nedenler.....	51
<u>Sekil 24.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç Konusu Doğal Nedenler	52
<u>Sekil 25.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç Konusu Siyasi Nedenler	53
<u>Sekil 26.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göçün Sonuçları	54
<u>Sekil 27.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç Etkinlik Sayfası.....	55
<u>Sekil 28.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Toplumsal Cinsiyet- Bilim İnsanları .	56
<u>Sekil 29.</u> Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Toplumsal Cinsiyet- Meslekler (MEB, 2018C Sayfa 165).....	57
<u>Sekil 30.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Ermeni Sorunu Konu Anlatımı	59
<u>Sekil 31.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Ermeni Sorunu-Doğu Cephesi.....	60
<u>Sekil 32.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Ermeni Sorunu-Doğu Cephesi Devamı	61
<u>Sekil 33.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması	62

<u>Sekil 34.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Heyeti Görseli.....	63
<u>Sekil 35.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması Konuları	64
<u>Sekil 36.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması Sonuçları	65
<u>Sekil 37.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması ve Dış Politika.....	66
<u>Sekil 38.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan'dan Kalanlar	67
<u>Sekil 39.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması-Boğazlar	68
<u>Sekil 40.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8.Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması Konusu Devamı.....	69
<u>Sekil 41.</u> T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması Özet	70

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar
KPSS	: Kamu Personel Seçme Sınavı
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖSS	: Öğrenci Seçme Sınavı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TÜBA	: Türkiye Bilimler Akademisi
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarındaki tartışmalı konular irdelenmiştir. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan giriş bölümü; araştırmanın konu, amaç, önem gibi özelliklerin yer aldığı bölümdür. İkinci bölümde; tartışmalı konular, sosyal bilimler ve Sosyal Bilgiler eğitimine değinilmiş konu ile ilgili alanyazındaki çalışmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan yönteme, dördüncü bölümde doküman incelemesi ile elde edilen verilerin içerik analizi ile çözümlenmesiyle ulaşılan bulguları ele alınmıştır. Araştırmanın beşinci yani son bölümünde ise çalışmaya ait sonuçlar ve buna binaen hazırlanan önerilere yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Problemi (Konusu)

Sosyal Bilgiler dersi; bir çocuğun yaşam becerilerini geliştirmesini, hayata karşı farklı bakış açıları kazanmasını, birey olduğunu fark etmesini, bir yandan özgüveninin artmasını desteklerken bir yandan da tarihini bilip, geleceğini sağlam planlayan nesiller yetişmesine katkı sunar (Çelikkaya, Yıldırım ve Kürümlüoğlu, 2019). Sosyal Bilgiler dersi, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim müfredatında 4, 5, 6. ve 7. sınıflarda okutulmakta olan bir ders olup, akabinde öğrencilere 8. sınıf müfredatında T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi olarak okutulmaktadır. Bu derste ise maksat Ulu Önder Atatürk'ün söylediği gibi: "Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağdaş ve bütün anlam ve görüşleriyle uygar bir toplum haline ulaştırmaktır" (http-1) sözü ışığında Türk inkılabının ruhunu ve hedeflerini kavrayarak geliştirecek yeni nesiller yetiştirmektir. Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin içeriğinde tartışmalı konular çokça yer almaktadır. Örneğin Çopur(2015), insan hakları, Kürt sorunu, şiddet, dış siyaset, TV yayınları, kültürel yozlaşma, internet,

basın özgürlüğü, Türkiye-AB ilişkileri, küresel ısınma, demokrasi, çevre kirliliği, ekonomik kriz, Kuzey Irak sorunu, emperyalizm, Türkiye- ABD İlişkileri, enflasyon, seçim sistemi, küreselleşme, darbe ve ihtilaller, sağlık reformu, küresel kriz, nükleer santraller, etnik sorunlar, göç, laiklik, beyin göçü, doğal afetler Ermeni sorunu ve Kıbrıs sorunu gibi hem siyasi hayat hem de sosyal ve ekonomik hayattan birçok konunun, tartışmalı konu olduğunu söylemiştir. Bu konuların her birinin Sosyal Bilgiler müfredatıyla öğrencilere verilen konular olduğu daha ilk bakışta görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi ve İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında yer alan tartışmalı konuların öğrencilere verilmiş biçimleri; doğru ve etkili verilmesi yahut verilmeyişi Sosyal Bilgiler eğitimine ne düzeyde etki edeceği bu araştırmanın problem durumudur.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada Sosyal Bilgiler 5, 6, 7. sınıf ders kitapları ile T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitaplarında tartışmalı konuların nasıl verildiğine dair bir analiz yapılması amaçlanmıştır. Bunun için ders kitaplarında tartışmalı konulara nasıl değinildiğine bakılmış ve tartışmalı konuların işleniş biçimi incelenmiştir. Tartışmalı konulara, bu konulara kitapta nasıl değinilmesi gerektiği hakkında fikirler sunulmuş ve birtakım ders içi etkinlikler önerilmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Sosyal Bilgiler dersi; öğrencileri düşünüp sorgulamaya ve fikir paylaşımı yapmaya özendirir. Sosyal Bilgiler dersi; öğrencilerin araştırma yapma insiyakını harekete geçirerek tekdüze bireylerin yetişmesini engelleyen bir derstir. Farklı fikirler ve bakış açılarından, geçmiş yaşantılardan, örf- adet, gelenek – görenek, dini inanış toplumsal sınıf ve bunun gibi birçok sebepten kaynaklı olarak bazı konular tartışmalı konu kapsamına girmektedir (Yanardağ, 2017). Tartışmalı konular kapsamında birçok araştırma yapılmış ve bunların bir kısmı Sosyal Bilgiler dersi öğretmen adayları veya öğretmenlerinin tartışmalı konular ile ilgili görüşlerine başvurularak yapılmış olup (Alagöz, 2014; Çepni, 2019; Ersoy, 2013; Özüdoğru, 2022), bir kısmı da doğrudan kitap incelemesi şeklinde (Akman ve Bastık, 2016; Akman ve Patoglu, 2016; Kirkit,

2021) yapılmıştır. Mevcut çalışma 5. 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarına ek olarak 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının incelenmesiyle yapılmıştır. Bu çalışmada, alanyazın taramasında rastlanmayan bir içeriğe yer verilmiştir. Doğrudan bu kapsamın (5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında küresel ısınma, çevre kirliliği, doğal afetler; 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel yozlaşma, medya, TV yayınları; 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında göç, çok kültürlülük, toplumsal cinsiyet ve 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Ermeni sorunu ve Lozan Antlaşması, konuları) tamamını içeren gerek yüksek lisans tezi gerek doktora tezi gerekse makaleye rastlanmamıştır. Yapılmış olan diğer çalışmalara göre daha farklı bir pencereden yapılan bu çalışma alan yazına bütüncül bir katkı sunabilecektir. Ayrıca tartışmalı konular incelenirken kitapların genel anlamda incelenmesi de gerçekleştirilmiştir. Böylelikle kitaplarda tartışmalı konular dışında bulunan olumlu ya da olumsuz yönler vurgulanmıştır. Bu durum, araştırmanın önemini oluşturmaktadır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Çalışmada yer alan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında küresel ısınma, çevre kirliliği, doğal afetler; 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel yozlaşma, medya, TV yayınları; 7. sınıf ders kitabında göç, çok kültürlülük, toplumsal cinsiyet ve 8, sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Ermeni sorunu ve Lozan Antlaşması konularının tartışmalı konular olduğu varsayılmıştır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma 2022-2023 öğretim yılında okullarda okutulan Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarıyla sınırlıdır.
2. 5 sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (MEB Yayınları) küresel ısınma, çevre kirliliği ve doğal afetler konuları ile sınırlıdır.
3. 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (MEB Yayınları) kültürel yozlaşma, medya ve TV yayınları konuları ile sınırlıdır.
4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında (MEB Yayınları) göç, çok kültürlülük ve toplumsal cinsiyet konuları ile sınırlıdır.

5. 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında (MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Yayınları) Ermeni sorunu ve Lozan Antlaşması konuları ile sınırlıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı'nca okullarda okutulması kabul edilen ders kitaplarıyla sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sosyal Bilgiler Dersi: Eğitimin ilk dört yılı hayat bilgisi olarak verilen dersin akabinde verilen Sosyal Bilgiler dersi hayat bilgisindeki konuların daha genişletilmiş halde verilmiş halidir (MEB, 2018).

Küresel Isınma: “Sera etkisi oluşturan su buharı, karbondioksit, metan gibi gazların atmosferde artışı sonucu, atmosferin yeryüzüne yakın bölgelerinin gereğinden fazla ısınması ve yeryüzü ortalama sıcaklığının artmasıdır” (TÜBA Sözlük, 2023).

Çevre Kirliliği: “Üretim ve tüketim etkinlikleri nedeniyle ortaya çıkan katı, sıvı ya da gaz biçimindeki artıkların fiziksel ve yaşamsal ortamı olumsuz yönde etkilemesi, doğal dengeyi bozmasıdır” (TÜBA Sözlük, 2023).

Doğal Afet: “İnsanların genel yaşamını etkileyen, aksatan, bozan yersarsıntısı, yangın, su baskını, yer kayması, çığ ve kaya düşmesi gibi doğa olayları, doğal yıkım” (TÜBA Sözlük, 2023).

Kültürel Yozlaşma: Kültürün bozulmaya başlaması anlamında kullanılır (Şahin, 2011).

Medya: “Radyo, televizyon, gazete gibi yazılı, sözlü ve görsel yayın araçlarının oluşturduğu iletişim ortamı, basın yayın” (TÜBA Sözlük, 2023).

Çok kültürlülük: Birbirinden ayrı kültürlerin hep bir arada var olmalarıdır (Çelik, 2008).

Göç: “Ekonomik, toplumsal, siyasal ya da savaş, kıtlık, doğal yıkım gibi nedenlerle, kişilerin ya da toplulukların, çalışmak ve daha iyi yaşam koşulları bulmak umuduyla bir yerden başka bir yere giderek kesin ya da geçici olarak yerleşmeleri” (TÜBA Sözlük, 2023).

Toplumsal Cinsiyet: Kadın ve erkek özelindeki toplumsal ve kültürel ayrılıkların ifadesidir. (Aslan, 2023).

Ermeni Sorunu: Birinci Dünya Savaşının 1914 yılında başlaması ve akabinde Osmanlı Devleti'nin de savaşa katılmasının ardından Doğu Anadolu'da yaşamakta olan Ermeniler Ruslarla iş birliği içine girmiş Osmanlı ordusunun savaşta işlerini zorlaştırmış ve bölgedeki Müslüman-Türk etnikli halkı katletmişlerdir. Dönemin hükümeti, iç güvenliği sağlayabilmek amacıyla gönderilen belge ile Ermeni Komitelerinin bölgesel topluluklarını kapatılıp önde gelen isimlerin tutuklanması sonrasında 27 Mayıs 1915 tarihinde kamuoyu tarafından Ermeni Tehcir Yasası şeklinde adlandırılan "Zorunlu Sevk ve İskân Kanunu" nu ortaya koymuştur. Bu kanun ile Ermenilerin Suriye'ye göçü sağlanmıştır (Gürün, 1988).

Lozan Antlaşması: Türk milletinin bağımsızlığı için yaptığı savaş sonunda imzalanmış olan antlaşmadır (İnan, 1977).

Tartışmalı Konular: Toplumun apaçık ayrı fikirlerde olduğu konulara yapılan genel tanımlamadır (Akman ve Bastık, 2016; Alagöz, 2014; Stardling, 1984).

2. İLGİLİ ALAN YAZIN

Bu kısımda araştırılan konu ile alakalı kuramsal çerçeve ve daha önce yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

2.1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde tartışılacak konular, Sosyal Bilgiler eğitimi ve sosyal bilimler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler

Sosyal bilimler; genel manasıyla, toplumun ve bireylerin tutumlarını ve içinde var oldukları çevreyi etkileme ve bu çevreden etkilenme şekillerini “sistematik” ve “objektif” olarak anlamlandırmaya ve açıklık getirmeye çabalayan bir disiplinler bütünüdür (Ataman, 2023, Balcı, 2016). Sosyal Bilimler, daha geniş manasıyla bireyler arasındaki ilişkileri konu edinir ve toplumda birey tutumlarıyla ilgili disiplinleri içerir. Bu disiplinler için, "Davranış Bilimleri" ya da "Beşerî Bilimler" söylemleri de kullanılır. Sosyal Bilimler, toplumun bireylerinin eylemlerini inceleyen zihinsel veya kültürel disiplinler bütünü olarak da ifade edilebilir. Bilimsel bir yaklaşımla toplumların analiz edildiği alanlardır ve odaklandığı temel konu, gruplar arasındaki insan faaliyetidir; amacı ise, insani anlayışın ilerlemesidir (Köstüklü, 2001). Sosyal bilimler, insanlar tarafından üretilen gerçeklere dayalı olarak bağlar kuran bir süreçtir ve bu sürecin sonucunda elde edilen canlı bilgi bütünü olduğundan, insanın insanla ve çevresiyle etkileşiminden doğan bilgilerin incelendiği için, içeriği gereği Sosyal Bilgiler ile karıştırılan bir alandır (Sönmez, 2005). Oysa Sosyal Bilgiler, sosyal bilimlerden tamamen farklı olmamakla birlikte ayrı bir disiplindir. Sosyal bilimlerden yararlanarak oluşturulmuş olan sosyal bilgiler bir

müfredat programıdır. Sosyal bilimlerden elde edilen içerikle oluşturulan Sosyal Bilgiler dersi, ilköğretim seviyesi öğrencilerin düzeyine indirgenmiştir.

Sosyal bilimler ve Sosyal Bilgiler arasındaki fark, tüm dünyada uzun yıllardır tartışılmaktadır. Sosyal bilimler ve Sosyal Bilgiler ile ilgili birçok tanım yapılmış ve görüş ortaya konulmuştur. Örneğin Wesley (1935)'e göre Sosyal Bilgiler: eğitim amacıyla sosyal bilimlerin basitleştirilmiş halidir. Metcalf (1962)'e göre, yansıtıcı düşünme becerisinin geliştirilmesidir. Kenworthy (1962)'e göre ise kendi yaşayışıyla toplumsal yaşama uyumlu olarak toplumsal gelişmenin paydaşı olmaktadır.

Sosyal Bilgileri en nihayetinde sosyal bilimlerden ayırarak kendi anlamıyla değerlendirmek gerekir. Bu biçimde değerlendirmeler göz önüne alındığında ise ortaya şu tanımlar çıkmıştır:

Öztürk (2012); değişen dünya ve ülke koşullarında bilgi tabanlı karar alabilen, sorunları çözebilen verimli vatandaş eğitmek maksadıyla beşerî ve sosyal bilimlerden elde edilen bilgi ve yöntemleri entegre eden öğretim programı olduğunu ifade etmiştir. Barr, Barth ve Shermis (2013); vatandaşlık eğitiminde öğretim amacıyla beşeri ve sosyal bilimlerin birleşimi olduğunu söylemişlerdir. Safran (2014) ise sosyal bilimler disiplinlerinden ilköğretim çağındaki çocukların düzeyine uygun olacak şekilde seçilmiş bilgilerin müfredat programına disiplinler arası yaklaşımla verilmesi olduğunu ileri süren bir tanımlama yapmıştır.

ABD Sosyal Bilgiler Konseyi tarafından yapılan tanıma göre:

“Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimlerin entegre bir yaklaşımla birleştirildiği bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal Bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din, sosyoloji, sanat, edebiyat ve doğa bilimleri gibi uygun ve ilgili içeriklerden süzülerek oluşturulmuş sistematik ve koordineli bir çalışma alanı sağlar. Sosyal Bilgilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı, küresel bir dünyada, kültürel çeşitliliği olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak, kamu yararına bilgiye dayalı, mantıklı kararlar verebilme yeteneğini geliştirmek için genç insanlara yardımcı olmaktır” (http-1).

ABD, Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi tarafından yapılan tanımı böyle iken, ülkemizde dersin tanımlanma şekli şöyledir:

“Sosyal Bilgiler, kişinin toplum içindeki varlığının oluşturulması amacıyla tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını içeren; öğrenme alanlarını bir ünite veya tema altında birleştiren; bireyin yaşadığı yere ait tüm unsurlarıyla etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek ekseninde bakıldığı; toplu öğretim anlayışına dayanarak tasarlanmış bir ilköğretim dersi olarak ortaya konmuştur” (MEB, 2005).

2.1.2. Sosyal Bilgiler Eğitimi

Eğitim tüm zaman ve mekânlarda hayati önem taşıyan bir konudur. Eğitimin bu derece önemli bir konumda olması sebebiyle eğitimin ne anlama geldiğine bir göz atmak gerekir. Eğitim Türk Dil Kurumu tarafından yapılan tanıma göre “Çocukların ve gençlerin toplum içinde aktif bir rol oynamalarını sağlamak için gerekli bilgi, yetenek ve anlayışları edinmelerine, karakter geliştirmelerine, okul ortamı veya dışında direkt veya indirekt yardım etme, terbiye” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2022). Doğrudan Türk Dil Kurumu tarafından yapılan bu tanımda da görüldüğü gibi eğitimin ana amacı bireylerin toplum yaşayışındaki yerini almalarıdır bu da vatandaşlık eğitimine işaret gösterilebilir. Vatandaşlık eğitimi de Türkiye’de bu dersle verilen bir eğitimidir. Türkiye’de eğitim merkezi bir şekilde icra edilir. Bu merkezîyetçi yapının başında işe Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı gelir. Cumhuriyet öncesi ve hatta çok eski dönemlerde eğitim ve daha dar kapsamda Sosyal Bilgiler eğitimi söz konusu olduğunda ortaya şu sonuçlar çıkar. Farklı zaman dilimlerinde, antik medeniyetlerin sosyal bilimlere büyük önem verdiği bilinmektedir (Acar, 2020; Akurgal, 1999; Köken, 2002; Yılmaz, 2008). Eski çağlardaki eğitim sisteminde öğretilen tarih, vatandaşlık ve hukuk dersleri, sosyal bilimlerle doğrudan ilişkilendirilebilir (Tay, 2013). Sosyal Bilgilere dayalı derslerin okul müfredatlarına yaygın bir şekilde dahil edilmesi, aslında Antik Yunan uygarlığına kadar uzanan köklere sahip olsa da çoğunlukla 19. asırda Kuzey Amerika ve Batı Avrupa ülkelerinde meydana gelmiştir. (Öztürk, 2012). Fransız düşünür Condorcet, ilk defa “Sosyal Bilgiler” ismiyle ilk ve orta düzeydeki okullarda bir dersin gerekli olduğunu savunmuştur (Sönmez, 2010). Amerika Birleşik Devletleri’nde Sosyal Bilgiler kavramının bir eğitim programı olarak ilk kez ortaya çıktığı bilinmektedir (Barth, 1991; Bilgili, 2013). Bu kavram, 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletleri’nin geçirdiği sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki

değişim sürecinin getirdiği problemlere çözüm arayışından kaynaklanmıştır (Barth, 1991). ABD’de 1892 senesinde bir araya gelen Ulusal Amerikan Konseyi, toplum fikrinde milliyetçi bir bakış oluşturmak için Sosyal Bilgiler eğitim planı geliştirmiştir, bu plan Anglosakson kültürüne dayanmaktadır (Bilgili, 2013).

Sosyal Bilgilerin bizim coğrafyamızdaki gelişimi ise Osmanlı dönemindeki Malumatı Vataniye dersi günümüz Sosyal Bilgiler dersine benzemektedir ve 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitim programlarına dahil edilmiştir (Akyüz, 2013). Atatürk zamanında, 1924 yılında Mustafa Kemal tarafından özel davetli olarak çağrılan ve dönemin önde gelen eğitimcilerinden olan John Dewey’in raporuna dayanarak, ilköğretim programlarının geliştirilmesine odaklanılmış ve 1926’da “Toplu Öğretim” uygulaması başlatılmıştır. Dördüncü sınıfa kadar olan dersler, Hayat Bilgisi dersindeki konular etrafında düzenlenmiştir (Akınoğlu, 2005).

1952 yılında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisinden oluşan dersler yerine bu üç ders Sosyal Bilgiler çatısı altında birleştirilmesi kararı alınmıştır. Her ne kadar karar alınsa da uygulama gecikmiştir. Aynı yıl yapılan V. Eğitim Şurası’nda söz konusu derslerin orta öğretimde de okutulması kararlaştırılmıştır. Sözer, 1998). Ardından 1962 de bu derslere “Toplum ve Ülke İncelemeleri” ismi verilmiştir. 1968 senesinde de Sosyal Bilgiler dersi olarak eğitim programlarına eklenmiştir (Kan, 2010). Sosyal Bilgiler isminin zikredilmesine karşın ilk defa bir ders adı olarak ülkemizde okutulması 1968 yılında gerçekleşti. Ayrı ayrı dersler olan coğrafya, yurttaşlık ve tarih dersleri Sosyal Bilgiler dersi adı altında birleştirilmiştir. Orta kademedeki ilk iki yıl beşer ders saati, son kademedeki ise 4 saat olarak planlanmış ve programa konulmuştur (Akyüz, 2007). 1985 yılında çıkarılan karar ile birlikte tek ders olan Sosyal Bilgiler üç ayrı derse yerini bırakmıştır (Sözer, 1998). Bu karardan vazgeçilerek 1997 yılında söz konusu dersler tekrar Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiştir (Sözer, 2008). 1998 yılında Sosyal Bilgiler dersleri yeniden programa dahil edilmiş ve 4. ten 7. sınıfa kadar okutulmuştur. Yapılandırmacı yaklaşımın 2005 yılında benimsenmesiyle tüm programlarda güncelleme faaliyetleri başlatılmış ve bu çerçevede sosyal bilgilerde de güncelleme olmuştur(Sağdıç, 2019). 2017 yılında taslak bir değişikliğe uğraya program 2018 yılında yeniden düzenlenmiştir (Keskin ve Coşkun Keskin, 2019).

2.1.3. Tartışmalı Konu Nedir?

Tartışma, “Birbirine zıt fikirlerin savunulmasıdır” (TDK). Tartışma; soru yöneltmek, düşünce beyan etmek, farklı fikirleri duymak ve yeni düşünce geliştirmektir (Seçgin, 2009). Tartışma kelimesi bu anlama gelirken, tartışmalı konuların ne anlama geldiğini kavrayabilmek için bu kelimenin anlamını iyice bilmek gerekir. Tartışırken, konu hakkında fikirler ortaya konulur, aksi görüşler söylenir ve yeni fikirler ortaya atılır. “Tartışmalı” sözcüğü, birden fazla kişinin bir sorun ya da konu üstünde farklı görüşler ileri sürerek tartışması anlamına gelmektedir (Oulton, 2004). Tartışmalı kelimesinin anlamından da anlaşılacağı gibi “Tartışmalı konular” kavramı, doğası gereği çatışan veya çelişen değerleri, ilgileri ve tutumları içerir (Malikof, 2006).

Tartışmalı konular ile ilgili ilk kapsamlı çalışmalar yurt dışında yapılmıştır. Dolayısıyla konunun açıklanmasında yabancı kaynaklar referans alınmaktadır. Tartışmalı konular; halkın kendi fikirleriyle yorumladığı öznel ifadeler katılan ve fikir ayrılığına düşülen konulardır (Stardling, 1984). Başka bir görüşe göre, bir konu üzerinde birbiriyle ayrışan veya ters düşen tanımlamalar ve ifadeler bulunuyorsa, bu düşünce tartışmalı olarak kabul edilir. (Dearden, 1981). Ayrıca siyasi, kültürel, ekonomik veya dini içerikli olsun, farklı bakış açılarından kaynaklanan bu şekildeki meseleler de yine tartışmalı konular altında değerlendirilmektedir. (Yazıcı ve Seçgin, 2010). Tartışmalı konular; toplumun bir kesimi tarafından kabul gördüğü için çeşitli değeri ve inançları içine alan fikir ayrılıkları kapsamlı çatışmaları barındıran, bu nedenle de kesin fikirlerin yok olduğu varsayılan konular şeklinde de ifade edilmektedir (Avaroğulları, 2015; CCEA, 2010).

Mckernan’a göre tartışmalı konular, toplumda ayrılıklara yol açan herhangi bir konu veya sorunu ifade etmektedir (Mckernan, 1982). Bazı çalışmalarda ise tartışmalı konularda kişinin kimliği, duygusal vaziyeti ve manevi düşüncesi gibi kişisel özelliklerinin durumu gibi kişisel özelliklerin görüş ayrılıklarının temel sebebi olduğu savunulmuştur (Kambani, 2012; Mccully, 2006; Zembylans 2012).

Geniş bir yelpazede bakıldığında, göçmen politikaları, sansür, çevre sorunları ve benzeri çok fazla başlığı içerisinde barındıran (Harwood ve Hahn, 1990) tartışmalı

konular, Stardling (2003) tarafından biraz daha özelleştirilerekten 20 asrın tartışmalu konularu başlığı altında toplanmış ve bu döneme özeline soykırım, savaş suçları, antlaşma ihlalleri, iç savaşlar, sınır dışına srmeler, mülteciler, insan hakları ihlalleri, mezhep çatışmaları, sömürgecilik” gibi konular, 20. asrın tartışmalu konularu olarak verilmiştir.

Hassas ve tartışmalu konular, tüm ülkeler için aynı olmayıp, ülkelere göre farklılıklar gösterebilir. Ayrıca, bugün tartışmalu olarak görülmeyen konular gelecekte tartışmalu hale gelebilirken; günümüzde tartışmalu olan konular da ilerleyen zamanlarda tartışmalu konu olmaktan çıkabilir. Türkiye için bugün popüler tartışmalu olarak kabul edilen konular arasında Ermeni Tehciri, Türk-Yunan ilişkileri, Alevilik gibi konular bulunmaktadır. Bu konular, Türkiye'nin yakın tarihinde fikir birliğine varılamayan ve hassasiyetle ele alınan tartışmalu konularu oluşturur (iek, 2009). Yazıcı ve Seçgin’ in çalışmasında; “terör, işsizlik, KPSS, ekonomik kriz, Türkiye-AB ilişkileri, torpil, eğitim sistemi, yolsuzluklar, derin devlet, Türkiye-ABD ilişkileri” gibi konuların tartışmalu konular olduğu söylenmiştir (Yazıcı ve Seçgin, 2010).

Bastık ve Parlak tarafından yapılan çalışmada tartışmalu konulardan biri olan din kavramının ders kitaplarında ne düzeyde verildiği konusu araştırılmıştır (Bastık ve Parlak, 2018). Yapılan bir başka çalışmada ise Sosyal Bilgiler ğretmen adaylarının en çok tartışmalu konu olarak gördüğü konu “terör” olarak belirlenmiştir. En az tartışmalu konu olarak gördüğü konu ise “KPSS” olarak belirlenmiştir (Aynuz, 2020). Sonuç olarak tartışmalu konular bireylerin algısına, görüşüne, hayata bakış açısına duygularına, geçmiş yaşantılarına, bulunduğu topluma ve bulunduğu konuma göre değişiklik gösterebilmektedir. Yıllar geçse de tartışmalu konular azalmadığı gibi bunlara yeni konular eklenerek devam etmektedir.

2.1.4. Sosyal Bilgiler ve Tartışmalu Konular

Eğitimin en önemli amacı yetişen bireylerin topluma sağlıklı ve verimli bir biçimde uyumlanmasını sağlamaktır. Bu uyumlanma süreci bireylerin ilgi ve yetenekleri, eğitim aracılığıyla en üst seviyeye çıkarılması ve davranışları eğitimin hedefleri doğrultusunda şekillendirilmesiyle sağlanır. Bireylerin toplumla olan bağını sağlamada en önemli ders hiç şüphesiz Sosyal Bilgilerdir (Brubacher ve

Büyükdöveni, 2019). Sosyal Bilgiler dersi ile bireyler toplum hayatına hazırlanır ve daha iyi bir toplumun temelleri bu sayede atılmış olur. Sosyal Bilgilerin 2018 MEB öğretim programında, öğretimin amaçları göz önüne alındığında topluma uyumlu, sorun çözebilen, gerekli konularda görüş bildiren, düşünen, soru soran ve duyarlı bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır. Ülkemizde Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına bakıldığında tartışmalı konularla ilişkili olduğu aşikârdır. Öztürk (2012)'ye göre Sosyal Bilgiler dersinin yapısı tartışmalı konuların bu ders içerisinde yer almasını destekler niteliktedir. Bu yapı içerik olarak Sosyal Bilgileri diğer derslerden farklı şekilde ortaya koymuştur. Bu yapılanma disiplinler arası ve entegrasyon boyutuna sahiptir.

Sosyal Bilgilerin disiplinler arası ve çok boyutlu yapısı, herhangi bir tartışmalı konunun ele alınması ve farklı konuların kolayca tartışılabilmesi konusunda onu üstün kılar. Böylelikle öğrenciler de tartışmalı konulara çok daha farklı boyutlarda bakabilme becerisine sahip olabilirler (Avaroğulları, 2015). Harwood ve Hahn (1990), tartışmalı konuların öğretim müfredatında neden yer alması gerektiğini açıklarken, bunu yapmanın, öğrencilerdeki etkisini,

- Eleştirel düşünme becerisi
- İletişim becerisi,
- Kendine güven
- Aktif vatandaşlık
- Demokrasi bilinci ve değerlerini benimsemelerini ve bunları uygulamalarını sağlamak şeklinde sıralamışlardır.

MEB (2018)'e göre;

- Sosyal Bilgiler dersinin içerisinde tartışmalı konuların bulunması gerektiği görüşü, Sosyal Bilgilerin amaçlarından biri olan "İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir." maddesiyle uyumludur. Tartışmalı konuların öğretimi, öğrencilerin yaşadıkları dünyayı daha yakından takip etmelerini ve içinde buldukları dünyaya duyarsız kalmamalarını sağlar.

Sosyal Bilgiler dersinin kazanımları ve içeriği tartışmalı konuları çokça barındırmaktadır. “Tartışmalı konular nelerdir?” sorusuna karşılık alınan cevaplar ise şu şekildedir:

Avrupa Konseyi 2019 raporunda tartışmalı konular aşağıdaki şekilde verilmiştir:

- *“Ekonomi; Yoksulluk, İşsizlik*
- *Aile; Boşanma, Evlat Edinme*
- *Eğitim; Din Eğitimi, Toplumsal Cinsiyet, Zorunlu Eğitim, Karma Eğitim*
- *İstihdam; Asgari Ücret, İşyerinde Ayrımcılık*
- *Haklar; Silah Taşıma Serbestliği, Özgür Basın, Hayvan Hakları*
- *Etik; İntihar, Klonlama, Avcılık, Kürtaj*
- *Din; Yaradılış ve Evrim, Şifa ve Din, Kökten dincilik, Terörizm ve Din, Savaş ve Din*
- *Teknoloji; Elektronik Sağlık Kayıtları, Kimlik Hırsızlığı, İnternet Gizliliği, Elektronik Harp, Sertifikasız Yazılım Kullanımı*
- *Şiddet ve Suç; Aile İçi Şiddet, Ölüm Cezası, Namus İstismarı, Nefret Suçları, Çocuk İstismarı*
- *Politika ve Hukuk; Küresel Terörizm, Yasadışı Göç, Sansür, Alkol Yasağı*
- *Sağlık; Doğum Kontrol, Ötenazi, Gıda Güvenliği, Alternatif Tıp şeklinde verilmiştir.” (Avrupa Konseyi Raporu, 2019).*

Seçgin ve Yazıcı (2010) tarafından hazırlanan makalede şiddet, doğal afetler, ana dilde eğitim, ermeni sorunu, madde bağımlılığı, Atatürkçülük, çarpık kentleşme, terör, sağlık reformu, trafik, küresel kriz, TV yayınları, laiklik, internet, yolsuzluklar, Kıbrıs sorunu, Türkiye-AB İlişkileri, Kuzey Irak Sorunu, nükleer santraller, Türkiye-ABD İlişkileri, torpil, çeteleşme, kadrolaşma, yabancı dilde eğitim, yargı bağımsızlığı, gelir dağılımındaki adaletsizlik, seçim sistemi, özel eğitim, özelleştirme, ekonomik kriz, rüşvet, darbe ve ihtilaller, basın özgürlüğü, dış siyaset, medya, enflasyon, emperyalizm, etnik sorunlar, silahsızlanma, hayvan hakları, dini istismar ve tarım politikaları şeklinde sıralanmıştır.

Çopur (2015) tarafından yapılan yüksek lisans tezinde ise tartışmalı konular: Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik, Madde Bağımlılığı, İnsan Hakları, Kürt Sorunu, Şiddet, Dış siyaset, rüşvet, TV yayınları, Kültürel yozlaşma, internet, KPSS, Basın özgürlüğü, Trafik, Derin devlet, Türkiye-AB İlişkileri, Küresel Isınma, Demokrasi, çeteleşme, çevre kirliliği, ekonomik kriz, Kuzey Irak sorunu, emperyalizm, Türkiye-

ABD İlişkileri, YÖK, öğrenci seçme sistemi, enflasyon, fanatizm, seçim sistemi, özelleştirmeler, küreselleşme, darbe ve ihtilaller, sağlık reformu, cemaatler, tarım politikaları, küresel kriz, nükleer santraller, ana dilde eğitim, faili meçhul cinayetler, etnik sorunlar, göç, laiklik, beyin göçü, misyonerlik, doğal afetler, özel eğitim, Ermeni sorunu, yabancı dilde eğitim, Kıbrıs sorunu, zorunlu din eğitimi, şeklinde verilmiştir.

Günel (2016) tarafından yapılan doktora tezinde ise T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinde tarih öğretmenlerinin tartışmalı gördüğü konuların şu sırayla verilmiştir: “Cumhuriyet döneminde yapılan inkılâplar, Atatürk ilkeleri, Sultan Vahdettin’in vatan haini olup olmadığı, Şeyh Sait isyanı, Mustafa Kemal’in özel hayatı, İstiklal Mahkemeleri ve uygulamaları, Lozan Barış Antlaşması’nın başarı/başarısızlık oluşu, Mustafa Kemal’in Kurtuluş Savaşı’ndaki rolü, Çerkez Ethem’in isyanı ve vatan haini olup olmadığı, Mustafa Kemal ile Milli Mücadele komutanları arasındaki sorunlar, İnönü Savaşları, Çok partili hayata geçiş denemeleri, Enver Paşa’nın bazı uygulamaları, Osmanlı hanedanının yurt dışına gönderilmesi, Türkiye’nin bazı devletler ve komşularıyla ilişkisi, Çanakkale Savaşı, Menemen Olayı, Mustafa Kemal’e suikast girişimi, Milli varlığa düşman cemiyetler, Arapların Türklere ihanet edip etmediği, Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki bazı siyasi ve sosyal olaylar, Osmanlı Devleti’nin 1. Dünya Savaşı’na girmesi” konuları, tartışmalı konular olarak tespit edilmiştir.

2.2. İlgili Alan Yazın

2.2.1. Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Doğanay, Akbulut, Taş ve Erden (2007)’in çalışmasında katılımcıların eleştirel düşünme becerilerini cinsiyet, yaş, yerleşim yeri, mezun oldukları lise ve okudukları bölüm gibi değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmaya katılan 196 öğrenci, gönüllülük esasına göre seçilmiş olup; bu öğrenciler Çukurova Üniversitesi'nin İlahiyat, Eğitim, Fen-Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri ile Adana Polis Meslek Yüksek Okulu'nda eğitim görmüşlerdir. Araştırmada, öğrencilere güncel ve tartışmalı bir konuyla ilgili eleştirel düşünme becerilerini kullanmayı gerektiren bir açık uçlu soru sorulmuştur. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri ve düzeyleri, Bütüncül Eleştirel Düşünme Puanlama Rubriği kullanılarak belirlenmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre, eleştirel düşünme becerilerini kullanan katılımcıların büyük çoğunluğunun düzeyinin, 6 düzeyden oluşan ölçekte 2. düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerileri, cinsiyet, yaş, mezun olunan lise türü ve bölüm türüne göre farklılaşmaktadır. Bu farklılık; erkekler, daha genç öğrenciler, imam hatip lisesi mezunları ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri lehine anlamlıdır. Ancak yerleşim yeri boyutunda göre (il, ilçe, köy) belirli bir farklılık gözlenmemiştir.

Yılmaz (2012), Sosyal Bilgiler öğretmenleri üzerine yaptığı çalışmasını 5'i erkek ve 5'i kadın olmak üzere 10 branş öğretmenin katılımıyla yapmıştır.

Araştırma sonucunda: Katılımcıların tamamının tabulara karşı olduklarını ve tabuların fikir özgürlüğüyle çeliştiğini beyan etmişlerdir. Araştırmaya katılan bireyler, öğrencilerin tartışma yapmak için gereken iletişim ve sosyal becerilere yeterli düzeyde sahip olduklarında, öğrencilerin tartışmalı ve tabu konuları öğrenmeye istekli olacaklarını belirtmişlerdir. Ancak öğrenciler, yeterli becerilere sahip olmadıklarından öğrencilerin tartışmalı konular hakkında tartışmaktan kaçındıklarını vurgulamıştır. Katılımcılar, düşünce özgürlüğünü sınırlayan tüm tabuların ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesinde birleşmişlerdir. Bu çerçevede, insanların belirli konularda düşünerek fikir oluşturması ve bu fikirlerini ifade etmelerinin engellenmesinin oldukça yanlış bir tutum olduğu konusunda ortak bir görüşe sahiptirler.

Ersoy (2013), toplamda 1957 kişilik Sosyal Bilgiler öğretmen adayı ile yaptığı çalışmada katılımcıların ilgilerini çeken konulara daha fazla katılım gösterirken hassas konulara daha az katılım gösterdikleri görülmüştür. Katılımcıların öğretim elemanı ile aynı fikirde olunan durumlarda ise tartışmaya daha fazla katılım gösterildiği belirtilmiştir. Hoşgörülü ortamlarda tartışmalı konulara daha fazla katılım gözlenmiştir.

Alagöz (2014) tarafından tartışmalı konular ile ilgili yapılacak çalışmalarda Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının tutumlarının ölçülebileceği bir "Tartışmalı Konular Ölçeği" geliştirilmeye çalışmıştır. Araştırmanın örneklemini, 650 öğretmen adayı oluşturmuştur. Tüm güvenilirlik ve geçerlilik testlerinin nihayetinde ölçeğin son halinde 35 madde yer almıştır.

Öztürk (2017), çalışmasında bireylerin küresel ve yerel düzeyde mevcut tartışmalı konuların farkında olmalarının ve bu konulara çözüm üretebilmelerinin önemini vurgulamıştır. Araştırmacı, Sosyal Bilgiler dersinin toplumsal konuları içinde barındıran farkındalık ve çözüm bulmaya destekçi bir ders olduğunu ve toplumsal konuları içinde bulundurmasından dolayı tartışmalı konuların öğretiminde önemli bir rol oynadığını söylemiştir.

Araştırmacı, tartışmalı konuların öğretiminde öğretmenlerin önemli bir rol oynadığını vurgulamış ve bu konuları derslerde işleyen öğretmenlerin; öğrencilerinin dünyada ve ülkede olan sorunlarına duyarlı, vatandaşlık yeterliliklerine sahip bireyler olmalarına katkıda bulunabileceğini ifade etmiştir. Çalışmada ayrıca Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı konuların öğretimiyle ilgili görüş ve uygulamaları da incelenmiştir. Öğretmenler, tartışmalı konuları işlerken kişisel görüşlerini belirtmediklerini ve tarafsız kaldıklarını ifade etmişlerdir. Uygulama esnasında bu durumun söylenenin tam aksi olduğu araştırmacı tarafından tespit edilmiştir. Araştırmacı, öğretmenlerin tartışmalı konuları derste işlediklerini ancak bu konuların daha çok müfredatta yer alan konular olduğuna dikkat ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, tartışmalı konuları sınıfta işleme amacının demokratik bir sınıf ortamı oluşturmak olduğunu ifade etmiştir. Öztürk'ün araştırması sonucunda, tartışmalı konuların öğretimi sırasında öğrenci kaynaklı problemlerin yanı sıra, öğretmenlerin akademik, mesleki ve duygusal yönlerden kaynaklı zorluklar yaşadığı da belirtilmiştir.

Çepni (2019) tarafından “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Tartışmalı Konuların Öğretimine İlişkin Görüşleri” isimli çalışmaya Gazi Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalında okumakta olan 191 öğretmen adayının katılımı sağlanmıştır. Bu çalışmada Bülent Alagöz (2014) tarafından geliştirilmiş olan “Sosyal Bilgiler Öğretmeni Adaylarına Yönelik Tartışmalı Konular Ölçeği” kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının tartışma ve sorgulama hakkı boyutunda algılarının en düşük soru ve sorunlara yönelik tutum boyutunda algılarının en yüksek olduğu belirlenmiştir.

Özcan(2021) tarafından yapılan “İlkokul Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Tartışmalı Konular Bağlamında Gerçekleştirilen Sosyabilimsel Konu Temelli Öğretimin Etkisi” isimli çalışmaya 43 öğrenci katılmıştır. 21 öğrenci kontrol grubunda, 22 öğrenci deney grubunda yer almıştır. Kontrol grubunda dersler mevcut

Sosyal Bilgiler programına göre yürütülmüştür. Deney grubunda ise sosyobilimsel konu temelli öğretim uygulamaları içeren bir plan oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda sosyobilimsel konu temelli öğretim uygulamalarının öğrenci akademik başarısını artırdığı tespit edilmiştir. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersine karşı olumlu tutum geliştirdikleri gözlemlenmiştir.

Bahar ve Bümen(2023) tarafından yapılan “Sosyal Bilgiler Dersinde Tartışmalı Konuların Etkili Öğretimine Yönelik Bir Meta Sentez” adıyla yapılan çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı konuların öğretimi aşamasında mutlak taraflılık ve kararlı taraflılık durumlarını tercih ettiği belirtilmiştir. Bu durumların kişisel özellik ve tercihlere göre belirlendiği ortaya konmuştur. Ayrıca konu öğretimde teknik sınırlılığı olduğuna değinilmiştir. Çalışmada asal yaptırımlara olan çekince, tartışma ve iletişim becerilerindeki yetersizlik durumlarına da değinilmiştir.

2.2.2. Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Harwood ve Hahn (1990); konu seçiminin, öğrencileri tartışmaya hazır hale getirmenin, yeteri kadar bilgi kaynağı sağlamanın, özgür tartışma atmosferi oluşturmanın, konunun merkezinde kalmanın, zihinsel dengeyi korumanın, eşit katılımın teşvik edilmesinin, öğretmenlerin kişisel görüşlerini belirtmesinin önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

McCully, Smyth ve O’Doherty (1999) tarafından yapılan, “Kuzey İrlanda’da Tartışmalı Konuları Açıklama” adlı çalışmada; gençlerin sosyal, dini ve politik tartışmalı konularla ilgilenmelerine yardımcı olmak amacıyla, 1995 yılında Ulster Üniversitesi’nde gerçekleştirilen “Speak your Speak” projesinden faydalanarak Kuzey İrlanda’daki eğitimcileri incelemişlerdir. Çalışma bu projenin temellerini belirlemekte, gerekçesini incelemekte ve çalışmanın 5 bölümünü ana hatlarıyla açıklamaktadır. Çalışmanın sonunda ise, bir toplumda tartışmalı konuların öğretilmesi için bugüne kadar yapılan çalışmaların sonuçlarını açıklanmaktadır. Araştırmaya göre, var olan bu çalışmaları gözden geçirmek Kuzey İrlanda’da mevcut müfredatın bir parçası olan sosyal, sivil ve politik bir eğitim programının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Hess ve Posselt (2002) “Tartışmalı Kamu Sorunları Tartışmalarını Yüksek Okul Öğrencileri Nasıl Öğrenir ve Deneyimler” isimli çalışmalarında, 10. sınıf

öğrencilerinden iki kesiminin kamuya açık konuları (CPI/TÜFE) nasıl tartıştıklarını incelemiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu ciddiye alınmasına rağmen sınıf tartışmalarının gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma bulgularına göre, öğrenciler üzerinde arkadaş ve akranları öğretmenlerinin davranışlarından daha fazla etkili ve tartışmalara olan duygusal tepkilerinde daha ağır bir etkiye sahiptir. Ders sonunda öğrencilerin tartışma konusundaki çekincelerinin, TÜFE tartışmalarına etkin bir şekilde katılmalarını etkilediği gözlemlenmiştir.

Oulton, Day, Dillon ve Grace (2004) “Öğretmenlerin Tartışmalı Konular ve Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında Tutum ve Uygulamaları” isimli çalışmalarında, öğretmenlerin tartışmalı konuların sınıfta kullanmaya hazır olma durumlarını incelemiş ve odak grup ve anketlerini içeren araştırmalarını rapor etmişlerdir. Araştırma için yaptıkları alan yazın taramasında tartışmalı konuların öğretimi ile ilgili ilke ve yöntemlerin kendilerinin de tartışmalı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmalarının sonucunda birçok öğretmenin tartışmalı konuların öğretimi konusunda yeteri kadar hazır olmadıklarını ve kendilerini kısıtladıkları kanısına varmışlardır. Ayrıca: öğretmenlerin tartışmalı konuların öğretiminde daha etkili olmalarına yardımcı olmak için destek materyalleri geliştirmeyi sağlayan odak noktaları vermeyi amaçlamışlardır.

Byford, Lennon ve Russell (2009), tartışmalı konuların öğretiminde öğretmenlerin seçimlerini, yaklaşımlarını ve idraklerini araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın neticesinde; öğretmenlerin tartışmalı konuların öğretimini önemsediklerine ulaşmışlardır. Ancak öğretmenler tartışmalı konuların önemine her ne kadar inansalar da öğrencilere tartışmalı konuların öğretimi konusunda kararsızlık yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Bununla birlikte öğretmenlerin tartışmalı konuların öğretilmesiyle alakalı mesleklerini kaybetme endişelerinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Hess ve Stoddard (2011) tarafından yapılan “Müfredatta 9/11: Bir Retrospektif” isimli çalışmada, 9 Eylül ve 11 Eylül sonrasındaki olayların 2002-2010 yılları arasında yayınlanan ek müfredat ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında öğrencilere nasıl sunulduğunu incelemiştir. Araştırmacılar bunun için müfredat analizi yapmışlardır. 9-11 Eylül’den kısa bir süre sonra birçok siyasi lider ve Sosyal Bilgiler eğitimcisi eğitim verilmesi gerektiğini savundu. Bir sonraki yıl kar amacı olmayan

birçok kuruluş ve ABD Dışişleri Bakanlığı okullarda dağıtılmak üzere materyaller geliştirdi. 9-11 sonrası ders kitapları basıldıkça içeriğe özellikle dikkat edilecekti. Araştırma kapsamında 9-11 Eylül'den sonraki birkaç yılda 9 tarih kitabı ve 9 müfredat analiz edilerek gençlere 9-11 Eylül sonrasında neler aktarıldığına bakılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular: 9-11 Eylül ile ilgili verilen içeriklerin öğrencilerin bu dönemi anlamaları için yeterli ayrıntıya sahip olmadığı, bu dönemde uygulanan politikaların tartışmaları dikkate almadığı ve terörizm ile ilgili kavramsal karışıklıklar bulunduğu yönündedir.

Busey ve Mooney (2014), araştırmalarında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet odaklı eğitim programlarının bir parçası olarak tartışmalı konuları işlerken kullanacakları pedagojiyi tartışmaktadırlar. Araştırmanın sonucuna göre, öğretmenlerin dersler sırasında aniden gelişen tartışmalı konularla baş etme konusunda yeterli akademik, mesleki ve duygusal beceriye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırmacılar öğretmenlerin öğretim programında yer alan tartışmalı konularla bile baş etme mücadelesi verdiklerini belirlemişlerdir. Araştırmacılar, öğretim programında yer almayan tartışmalı konuları ele almak konusunda öğretmenlerin çok daha tereddütlü davrandıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Yacek (2018), çalışmasında tartışmalı konuların pedagojilerini geliştirirken, sosyopolitik ve epistemik özelliklere aşırı derecede odaklanmışlardır, bundan dolayı tartışmalı konuların öğretilmesi için gereken koşulları göz ardı ettiklerini ifade etmiştir. Öğrencileri tartışmalı konularla yetiştirmek ve pedagojik çabaların başarılı olması için tartışmaların öğrencilerin zihinlerindeki entelektüel gerginlikten kaynaklanan bir psikolojik olgu olduğunu anlamak önemlidir.

Dolan (2020), belirlemiş olduğu üç tartışmalı konu etrafında öğrencilerin informal becerilerinin tartışmalı konulara aktarımını tespit etmeye çalıştığı çalışmasında; trafikteki hız limitlerinin düşürülmesi, lunaparklardaki hızlı trenlerin çocukların yaralanmasına neden olması ve nadir görülen toprak elementleri madenciliği konularını seçmiştir. Seçilen konularla alakalı farklı görüşlerden akademik çalışmaların incelenmesi sonrasında, öğrenciler tarafından katılımı geniş olan uygulamalar, elektronik veri kaynaklarından bilgiler toplama ve sınıf içi tartışmalarıyla konular işlenmiştir. Öğrencilere gerekli süreyi ayırarak uygulamalı etkinlikler, okuma, araştırma ve argüman oluşturma imkânı sunulmuştur.

Harwood ve Hahn (1990), konu seçiminin, öğrencileri tartışmaya hazır hale getirmenin, yeteri kadar bilgi kaynağı sağlamanın, özgür tartışma atmosferi oluşturmanın, konun merkezinde kalmanın, zihinsel dengeyi korumanın, eşit katılımın teşvik edilmesinin, öğretmenlerin kişisel görüşlerini belirtmesinin önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

McCully, Smyth ve O'Doherty (1999) tarafından yapılan, "Kuzey İrlanda'da Tartışmalı Konuları Açıklama" adlı çalışmada; gençlerin sosyal, dini ve politik tartışmalı konularla ilgilenmelerine yardımcı olmak amacıyla, 1995 yılında Ulster Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "Speak your Speak" projesinden faydalanarak Kuzey İrlanda'daki eğitimcileri incelemişlerdir. Çalışma bu projenin temellerini belirlemekte, gerekçesini incelemekte ve çalışmanın 5 bölümünü ana hatlarıyla açıklamaktadır. Çalışmanın sonunda ise, bir toplumda tartışmalı konuların öğretilmesi için bugüne kadar yapılan çalışmaların sonuçlarını açıklanmaktadır. Araştırmaya göre, var olan bu çalışmaları gözden geçirmek Kuzey İrlanda'da mevcut müfredatın bir parçası olan sosyal, sivil ve politik bir eğitim programının oluşmasına katkı sağlamaktadır.

Hess ve Posselt (2002) "Tartışmalı Kamu Sorunları Tartışmalarını Yüksek Okul Öğrencileri Nasıl Öğrenir ve Deneyimler" isimli çalışmalarında, 10. Sınıf öğrencilerinden iki kesiminin kamuya açık konuları (CPI/TÜFE) nasıl tartıştıklarını incelemiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu ciddiye alınmasına rağmen sınıf tartışmalarının gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Araştırma bulgularına göre, öğrenciler üzerinde arkadaş ve akranları öğretmenlerinin davranışlarından daha fazla etkili ve tartışmalara olan duygusal tepkilerinde daha ağır bir etkiye sahiptir. Ders sonunda öğrencilerin tartışma konusundaki çekincelerinin, TÜFE tartışmalarına etkin bir şekilde katılmalarını etkilediği gözlemlenmiştir.

Oulton, Day, Dillon ve Grace (2004) "Öğretmenlerin Tartışmalı Konular ve Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında Tutum ve Uygulamaları" isimli çalışmalarında, öğretmenlerin tartışmalı konuların sınıfta kullanmaya hazır olma durumlarını incelemiş ve odak grup ve anketlerini içeren araştırmalarını rapor etmişlerdir. Araştırma için yaptıkları alan yazın taramasında tartışmalı konuların öğretimi ile ilgili ilke ve yöntemlerin kendilerinin de tartışmalı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmalarının sonucunda birçok öğretmenin tartışmalı konuların öğretimi konusunda yeteri kadar hazır olmadıklarını ve kendilerini kısıtladıkları kanısına varmışlardır.

Ayrıca: öğretmenlerin tartışmalı konuların öğretiminde daha etkili olmalarına yardımcı olmak için destek materyalleri geliştirmeyi sağlayan odak noktaları vermeyi amaçlamışlardır.

Byford, Lennon ve Russell (2009), tartışmalı konuların öğretiminde öğretmenlerin seçimlerini, yaklaşımlarını ve idraklerini araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırmanın neticesinde; öğretmenlerin tartışmalı konuların öğretimini önemsediklerine ulaşılmıştır. Ancak öğretmenler tartışmalı konuların önemine her ne kadar inansalar da öğrencilere tartışmalı konuların öğretimi konusunda kararsızlık yaşadıklarını tespit etmişlerdir. Bununla birlikte öğretmenlerin tartışmalı konuların öğretimiyle alakalı mesleklerini kaybetme endişelerinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Hess ve Stoddard (2011) tarafından yapılan “Müfredatta 9/11: Bir Retrospektif” isimli çalışmada, 9 Eylül ve 11 Eylül sonrasındaki olayların 2002-2010 yılları arasında yayınlanan ek müfredat ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarında öğrencilere nasıl sunulduğunu incelemiştir. Araştırmacılar bunun için müfredat analizi yapmışlardır. 9-11 Eylül’den kısa bir süre sonra birçok siyasi lider ve Sosyal Bilgiler eğitimcisi eğitim verilmesi gerektiğini savundu. Bir sonraki yıl kar amacı olmayan birçok kuruluş ve ABD Dışişleri Bakanlığı okullarda dağıtılmak üzere materyaller geliştirdi. 9-11 sonrası ders kitapları basıldıkça içeriğe özellikle dikkat edilecekti. Araştırma kapsamında 9-11 Eylül’den sonraki birkaç yılda 9 tarih kitabı ve 9 müfredat analiz edilerek gençlere 9-11 Eylül sonrasında neler aktarıldığına bakılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular: 9-11 Eylül ile ilgili verilen içeriklerin öğrencilerin bu dönemi anlamaları için yeterli ayrıntıya sahip olmadığı, bu dönemde uygulanan politikaların tartışmaları dikkate alınmadığı ve terörizm ile ilgili kavramsal karışıklıklar bulunduğu yönündedir.

Busey ve Mooney (2014), araştırmalarında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sosyal adalet odaklı eğitim programlarının bir parçası olarak tartışmalı konuları işlerken kullanacakları pedagojiyi tartışmaktadırlar. Araştırmanın sonucuna göre, öğretmenlerin dersler sırasında aniden gelişen tartışmalı konularla baş etme konusunda yeterli akademik, mesleki ve duygusal beceriye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, araştırmacılar öğretmenlerin öğretim programında yer alan tartışmalı konularla bile baş etme mücadelesi verdiklerini belirlemiştir. Araştırmacılar,

öğretim programında yer almayan tartışmalı konuları ele almak konusunda öğretmenlerin çok daha tereddütlü davrandıkları sonucuna ulaşmışlardır.

Yacek (2018), çalışmasında tartışmalı konuların pedagojilerini geliştirirken, sosyopolitik ve epistemik özelliklere aşırı derecede odaklanmışlardır, bundan dolayı tartışmalı konuların öğretilmesi için gereken koşulları göz ardı ettiklerini ifade etmiştir. Öğrencileri tartışmalı konularla yetiştirmek ve pedagojik çabaların başarılı olması için, tartışmaların öğrencilerin zihinlerindeki entelektüel gerginlikten kaynaklanan bir psikolojik olgu olduğunu anlamak önemlidir.

Dolan (2020), belirlemiş olduğu üç tartışmalı konu etrafında öğrencilerin informal becerilerinin tartışmalı konulara aktarımını tespit etmeye çalıştığı çalışmasında; trafikteki hız limitlerinin düşürülmesi, lunaparklardaki hızlı trenlerin çocukların yaralanmasına neden olması ve nadir görülen toprak elementleri madenciliği konularını seçmiştir. Seçilen konularla alakalı farklı görüşlerden akademik çalışmaların incelenmesi sonrasında, öğrenciler tarafından katılımı geniş olan uygulamalar, elektronik veri kaynaklarından bilgiler toplama ve sınıf içi tartışmalarıyla konular işlenmiştir. Öğrencilere, gerekli süreyi ayırarak uygulamalı etkinlikler, okuma, araştırma ve argüman oluşturma imkânı sunulmuştur.

3.YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, veri toplama araçları ve veri analizine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi temelinde yürütülmüştür. Doküman incelemesi, incelenen konu veya konularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı ihtiyaç duyduğu verilere gözlem veya görüşme yapmaya gerek duymadan erişebilmektedir. Dokümanlara ulaşma, özgünlüğü kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma aşamaları ise doküman incelemesi yapılması sürecindeki aşamaları oluşturmaktadır (Kıral, 2020).

Özkan (2019)'a göre doküman incelemesi, incelenen konu veya konularla ilgili bilgileri barındıran yazılı materyallerin analiz edilmesi yoluyla yapılan bir yöntemdir olup, geçmişteki olayları ve olguları deney, gözlem veya görüşme yoluyla ortaya çıkarmak mümkün olmadığından, bu tür olguları belgeler üzerinden anlama ve açıklama çabası olarak yorumlanabilir. Doküman inceleme yöntemi, bir araştırmanın veri setini oluşturan çeşitli belgelerin (birincil ve ikincil kaynaklar) elde edilmesi, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Doküman incelemesi, basılı ve elektronik materyallerin sistemli bir şekilde incelenmesi veya değerlendirilmesi için kullanılan bir süreçtir . Doküman incelemesi sırasında, araştırmacılar hem internet üzerinden hem de kütüphanelerden verilere erişerek bilgiye ulaşabilirler. Bu araştırmanın dokümanları olan 2022-2023 eğitim öğretim yıllarında müfredatta okutulan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf MEB Yayınları tarafından hazırlanan ve yine müfredatta okutulan 8.Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve

Atatürkçülük ders kitabı MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Yayınları tarafından hazırlanan kitaplar PDF şekliyle internet ortamından indirilip incelenmiştir. İlk olarak kitaplarda ilgili konular tespit edilmiştir. Ardından tespit edilen konular ayrıntılı olarak incelenmiştir. Son olarak incelenen konular kayıt altına alınmış ve bu konulara bulgular kısmında yer verilmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmada kullanılan veriler nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi ile 5, 6 ve 7. sınıf MEB Yayınları tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler ders kitabı ve 8. Sınıf MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Yayınları tarafından hazırlanan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarından elde edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Yapılan çalışmada T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanan ve 2022-2023 eğitim öğretim yıllarında müfredatta okutulan Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf MEB Yayınları tarafından hazırlanan ve yine müfredatta okutulan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı ise MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Yayınları tarafından hazırlanan kitaplar incelenmiştir.

3.4. Verilerin Toplanma Süreci

Veriler söz konusu olan kitaplardan doküman analizi ile elde edilmek suretiyle kitaplar tek tek incelenmiştir. Çalışma ile ilgili konular tespit edilip detaylı şekilde incelenerek veriler toplanmıştır. Öncelikle kitaplar alt başlıklar tespit edilmek suretiyle incelenmiştir. Daha sonra tespit edilen alt başlıkların detaylarına bakılmıştır. Konu ile ilgili olan içerikler seçilmiştir.

3.5. Veri Analizi

Veri toplama aşamasında doküman incelemesi ile veriler toplanmış; toplanan veriler, tema ve kategorilere ayrılarak, içerik analizine tabi tutulmuştur. Ültay, Akyurt

ve Ültay (2021)'e göre içerik analizi yöntemi, belirli bir konuda ya da alanda yapılan nitel ve nicel çalışmaların bağımsız olarak derinlemesine incelenip düzenlenmesidir. Bu yöntem ilgili konu ya da alandaki genel eğilimlerin tespit edilmesinde önemli olup elde edilen sonuçların gelecekte yapılacak çalışmalara yön göstermesi ve hedeflenen konuları belirlemesi beklenir (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021). Balcı (2016) içerik analizi, bir veya birden fazla metindeki sözcükleri, kavramları, temaları, deyimleri, karakterleri veya cümleleri tanımlamak ve bunları sayısal verilere dönüştürmek için kullanılır. Bu yöntem yazı, resim veya görüntü gibi her türlü içeriğe uygulanabilir.

Dokümanlar elde edildikten sonra, bir sonraki aşama olan anlama ve çözümleme sürecine geçilir. Sosyal Bilgiler ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitapları belirli bir sistem ölçüsünde biçimsel özellikler, görsel kaynaklar açısından içerik analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir.

İçerik analizi, araştırma verilerinin önceden belirlenmiş olan belirli temalar altında özetlenip yorumlanması sürecidir. Veriler, araştırma sorularının belirlediği temalara göre düzenlenebileceği gibi görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular veya boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Bu tür analizdeki amaç, elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya iletilmesidir. Yapılan çalışmada, veriler bu yöntemle analiz edilmiş ve araştırma sorularına göre alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir; bu sayede veriler kategorilere ayrılmış ve analiz edilmiştir.

Bu çalışmada *küresel sorunlar; küresel ısınma, çevre kirliliği, doğal afetler* 1. Tema, *medya ve kültür; kültürel yozlaşma, medya, TV yayınları, çok kültürlülük* 2. Tema, *sosyal hayat; toplumsal cinsiyet, göç* 3. Tema, *siyasal yaşam; Ermeni sorunu ve Lozan Antlaşması* da 4. Tema olmak üzere dört farklı tema oluşturulmuş, oluşturulan temalar kategorilere ayrılmıştır. Son olarak çalışmada, dokümanlardan ortaya konulan veriler, ilk olarak sistematik bir şekilde ve nesnel bir halde görseller ve tablolar biçiminde okuyucuya sunulmuştur. Böylelikle araştırmanın verilerine yorum katılmamış haliyle okuma fırsatı da sunulmuştur.

4.BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Tartışmalı konular ile ilgili içerik, aşağıda verilen tabloya göre Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. Sınıf ders kitaplarında ve T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında tespit edilmiş ve incelenmiştir.

Tablo 1. Kitaplarda İncelenen Tartışmalı Konular

SINIF	KONULAR	TOPLAM KONU SAYISI
5	Küresel Isınma, Doğal Afetler ve Çevre Kirliliği	3
6	Kültürel Yozlaşma, Medya ve TV Yayınları	3
7	Göç, Çok Kültürlülük ve Toplumsal Cinsiyet	3
8	Ermeni Sorunu ve Lozan Antlaşması	2

Sosyal Bilgiler ve T.C İnkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında yer alan tartışmalı konuların incelendiği bu çalışmada; küresel ısınma, doğal afetler, çevre kirliliği, kültürel yozlaşma, medya, TV yayınları, göç, çok kültürlülük, toplumsal cinsiyet, Ermeni sorunu ve Lozan Antlaşması konularının seçilmiştir. Bu konuların seçilmesinin sebebi pek çok kaynakta tartışmalı konu olarak nitelendirilmiş olmasıdır (Avrupa Konseyi Raporu, 2019; Çopur, 2015; Günel 2016; Seçgin ve Yazıcı, 2010). Ayrıca ders kitaplarında tartışmalı konuları barındırdığı düşünülen sayfalar görsel olarak eklenmiştir.

4.1. Birinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın birinci alt problemi olan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında tartışmalı konuların verilmiş biçimi nasıldır?” sorusu, 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında incelendiğinde, küresel ısınma, doğal afetler ve çevre kirliliği konularına bakıldığında konulara değinilen üç ünite yer almaktadır. Bunlardan ilki olan *Toplum İçinde Ben* ünitesinde küresel ısınma ve çevre sorunları başlığında incelenebilecek *Olaylar ve Sonuçları* (Şekil 1) başlığının altında bir okuma metni ve cevaplanması için metin ile ilgili sorular yer almaktadır.

■ TOPLUM İÇİNDE BEN

OLAYLAR VE SONUÇLARI

 Aşağıdaki metni okuyarak yandaki soruları cevaplayınız.

“Sizlere bir zamanlar yaşadığımız yerdeki hayatı ve bu hayatın nasıl değiştiğini anlatmak istiyorum. Köyümüz küçük bir göl kenarında yer alıyordu. Bu göl köyümüze hayat veriyordu. Çiftçiler tarlalarını bu gölün suyu ile sulayarak ürün elde ediyor, balıkçılık yapanlar sazın, yayın, kefal gibi balıkları tutuyorlardı. Gölümüz aynı zamanda çok sayıda kuş türüne ev sahipliği yapıyordu. Pelikan, karabatak, balıkçıl bu kuş türlerinden yalnızca bir kaçıydı. Köyümüze bu kuş türlerini görmek için yerli ve yabancı turistler geliyordu. Bu turistler köyümüzdeki pansiyonlarda kalıyor ve ihtiyaçlarını bizimle alışveriş yaparak karşılıyorlardı. Tüm bu anlattıklarım gölün kurumaya başlamasıyla değişti. Kurak geçen birkaç yıl ve çiftçilerin tarlalarını sulamak için gölden fazla su çekmeleri ile gölümüz giderek küçüldü. Gölümüzü mesken tutmuş olan kuşlar yavaş yavaş başka yerlere göç ettiler. Kuşların göçüyle birlikte köyümüze turistler de gelmez oldu. Pansiyonların boş kalması ile ekonomik olarak zor duruma düştük. Gölün kurumasıyla balık sayısı azaldı, artık balıkçılık yapılamaz hâle geldi. Göl tarlaları sulamayacak kadar küçüldüğünden çiftçiler tarlaları ekmeyi bıraktı. Köyümüzdeki insanlar da gölü terk eden kuşlar gibi göç etmeye başladı. Burada artık çok az insan yaşıyor, göl eski hâline dönmediği için ne kuşlar ne de turistler geliyor”.

Kitap için yazarlarca kaleme alınmıştır.

1. Gölün kuruması insanları ve diğer canlıları nasıl etkilemiştir? Açıklayınız.
2. Köylünün yerinde olsaydınız doğal çevreyi korumak için nasıl bir çözüm bulurdunuz? Açıklayınız.
3. Bulduğunuz çözümün ne gibi sonuçları olabileceğini tahmin ediniz.

14

1.6

Şekil 1. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı/ Kuraklık İle İlgili Görsel

(MEB, 2018A Sayfa 14)

İkinci ve esas olarak tam anlamıyla küresel ısınma, çevre kirliliği ve doğal afetler konularının işlendiği ünite ise *Yaşadığımız Yer* ünitesidir. Bu ünite de *Afetler ve Çevre Sorunları* (Şekil 2, 3, 4, 5 ve 6) başlığı altında tüm konular detaylıca incelenmiştir. Ünitenin devamındaki konu başlığı, *Afetlerin İnsan Üzerinde Etkileri* (Şekil 7) şeklindedir. Bu başlık altında da doğal afetlerin insan hayatını etkilemiş biçiminden bahsedilmiştir. Konuların verildiği kitap sayfaları, görsel olarak eklenerek kitabın, konuyu verme şekli de ortaya konulmuştur.

AFETLER VE ÇEVRE SORUNLARI

 Çevrenizde hangi doğal afetler yaşıyor? Söyleyiniz.

Doğal afetler; can ve mal kaybına neden olan deprem, sel, heyelan, erozyon gibi doğal olaylardır. Bu olaylar çok kısa sürelerde gerçekleşebilen ve başladıktan sonra insanlar tarafından engellenemeyen olaylardır. Ancak önceden alınacak önlemlerle can kayıpları ve oluşabilecek zararlar azaltılabilir.

Aşağıda bazı doğal afetlerle ilgili haberler yer almaktadır. İnceleyiniz.

Marmaris'teki orman yangını kontrol altına alınamadı

Son Depremler - İzmir'de 4.2 şiddetinde deprem meydana geldi!

Rize'de sel!

Çatak-Van karayolu çığ düşmesi sonucu ulaşım kapandı

Zonguldak ve Sinop'ta heyelan zararı büyük!

'Türkiye'de erozyonun yüzde 66'sı Konya'da meydana geliyor'

 Yukarıda okuduğunuz haber başlıklarında söz edilen afetlerin bu yerlerde meydana gelmesi sizce bir rastlantı mıdır? Neden? Tartışınız.

3.39

81

Şekil 2. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları/Gazete Haberi (MEB , 2018A Sayfa 81)

■ YAŞADIĞIMIZ YER

Şimdi ülkemizde meydana gelen başlıca afetleri ve afetlerin nerelerde daha sık meydana geldiklerini görelim:

3.40

Sel, aşırı yağışlar ve eriyen kar sularının neden olduğu su baskınlarıdır. Yurdumuzun her bölgesinde görülmekle birlikte; şehirleşmenin fazla olduğu Marmara ve yağışın bol olduğu Karadeniz kıyılarında sel afetleri daha sık yaşanmaktadır.

Heyelan, yağışın fazla olduğu yerlerde, dik yamaçlardan aşağıya doğru toprak örtüsünün kaymasıdır. Bu daha çok eğimli ve ağaçlandırılmamış yamaçlarda görülür. Karadeniz kıyılarında sıkça heyelan meydana gelmektedir. Bunun nedeni burada eğimin ve yağışın fazla olmasının yanında toprağın killi olmasıdır.

3.41

3.42

Çığ, eğimli yamaçlarda tutunamayan kar kütesinin yuvarlanarak büyümesiyle meydana gelir. Eğimin ve kar yağışının fazla olduğu Doğu Anadolu çığların yoğun olarak görüldüğü bir yerdir.

3.43

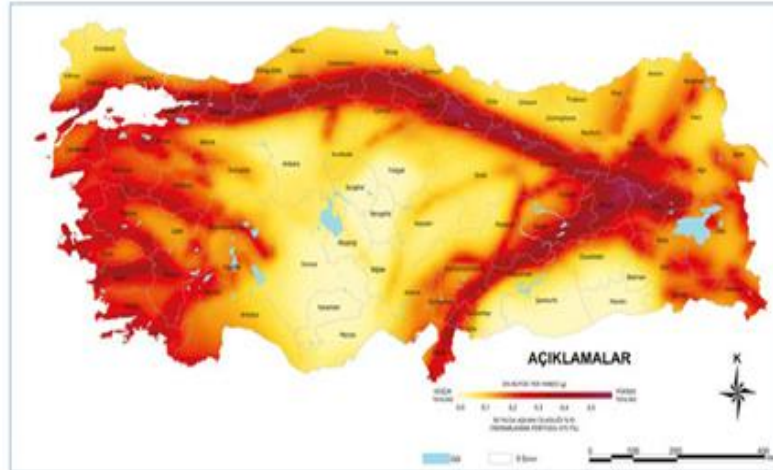
Orman yangınları, yıldırım düşmesi ya da kuru otların yüksek sıcaklık nedeniyle tutuşması bazen de insanların yaptığı hatalar sonucu meydana gelir. Ülkemizde orman yangınları genellikle yaz aylarında Akdeniz ve Ege kıyılarında sıkça görülür. Bunda bu bölgelerde yaz aylarının kurak geçmesi etkili olur.

3.44

Deprem, yer kabuğundaki ani kırılmalar nedeniyle yer yüzeyinde meydana gelen sarsıntılardır. Deprem ülkemizde en fazla can ve mal kaybına neden olan doğal afettir. Aşağıdaki haritada görüldüğü gibi ülkemizin %96'sı deprem kuşağında yer alır. Bunun bir sonucu olarak ülkemizin hemen hemen her yerinde deprem afeti meydana gelir.

Aşağıdaki haritayı inceleyiniz. Deprem riskinin en fazla ve en az olduğu yerler nelerdir? Sizin yaşadığınız yerin risk durumu nedir? Söyleyiniz.

3.45 AFAD, 2018 Türkiye Deprem Tehlike Haritası

Doğal afetlere müdahale için AFAD kurulmuştur. AFAD, "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı"nın kısaltmasıdır. Görevi afetlere hazırlıklı olmak ve afet sırasında gereken müdahalelerde bulunmaktır. Daha fazla bilgiyi www.afad.gov.tr adresinde bulabilirsiniz.

83

Şekil 4. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Orman Yangınları- Deprem (MEB , 2018A Sayfa 83)

Doğal çevrede meydana gelen değişimlerin bazıları doğal yolla gerçekleşirken bazıları da beşerî etkilerle ortaya çıkmaktadır. Bir yeri yaşam alanı olarak seçen insanlar o yerdeki doğal kaynakları kullanır. İnsanlar bunu yaparken bazen çevreye zarar verirler, doğal dengeyi bozarlar. Doğal dengenin bozulmasıyla da **çevre sorunları** ortaya çıkar.

Şimdi dünyada görülen çevre sorunlarından bazılarını daha yakından öğrenelim.

3.46

3.47

Hava kirliliği, atmosferde zararlı gazların insanlara ve diğer canlılara zarar verecek miktara ulaşmasıdır. Ulaşım araçları, elektrik santralleri, sanayi faaliyetleri, binalarda ısınma amaçlı kullanılan yakıtlar hava kirliliğine neden olur.

Zararlı maddelerin suyu bozacak miktarda suya karışmasıyla **su kirliliği** oluşur. Termik santraller, gübreler, kimyasal ilaçlar, sanayi atıkları, toprak erozyonu su kirliliğinin başlıca nedenleridir.

3.48

3.49

Erozyon, su veya rüzgâr gibi dış etkenlerle toprak örtüsünün aşındırılarak başka alanlara taşınmasıdır. Bu sırada değerli ve verimli toprak kaybedilir. Ormanların yok edilmesi, aşırı otlatma gibi insan faaliyetleri de erozyonun etkilerini artırır.

84

Şekil 5. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Hava Su Kirliliği- Erozyon (MEB, 2018A Sayfa 84)

3.50

İnsanı rahatsız eden ve insan sağlığına zarar veren sesler, **gürültü kirliliği** oluşturur. Ulaşım araçları, iş makineleri, sanayi kuruluşları, yüksek sesle müzik yapılan eğlence yerlerinden yayılan ses, kalabalıkların uğultusu, yüksek sesle konuşan ve bağırın insanlar gürültü kirliliğine sebep olurlar.

Toprak kirliliği, insanlar tarafından toprağın içine ya da üzerine bırakılan ya da başka şekillerde toprağa karışan zararlı maddelerin toprağın niteliğini bozmasıdır. Sulardan toprağa karışan maddeler, hava yoluyla gelen maddeler, tarım alanlarında kullanılan ilaç ve gübrelerden kaynaklanan kimyasal maddeler, çöpler ve atıklar toprak kirliliğine neden olur.

3.51

Ormanlar, birçok yararına rağmen dünya üzerinde her geçen gün azalmaktadır. Bunun en önemli nedeni nüfus artışına bağlı olarak orman ürünlerine olan talebin artmasıdır. Çeşitli nedenlerle çıkan orman yangınları da **orman alanlarının azalmasına** neden olur. Orman yangınları, tarla açma çalışmaları, çarpık konut ve tesis yapımı da ormanlara zarar veren nedenlerdendir.

3.52

 Sıra Sizde Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

Yaşadığınız yerde en çok görülen afetler: _____

Nedenleri: _____

_____

_____

_____

Yaşadığınız yerde görülen çevre sorunları: _____

Nedenleri: _____

_____

_____

AFETLERİN İNSAN ÜZERİNDE ETKİLERİ

Bir doğal afet sırasında neler yaşarsınız, hangi duyguları hissedersiniz? Söyleyiniz.

3.53

Ülkemizde can ve mal kayıplarına yol açan doğal afetler meydana gelir. Deprem, sel, çığ gibi afetleri engellemek mümkün olmasa da gerekli tedbirler alınarak bu afetlerin yıkıcı etkileri azaltılabilir. Bu doğal afetler toplumsal hayatta derin izler bırakır. Aşağıda buna ilişkin haber başlıkları yer almaktadır. Okuyunuz.

Heyelan tehdidindeki 3 köy taşınacak.

Art arda deprem olunca okullar tatil edildi.

Düzce'nin Gölyaka ilçesinde sabah saatlerinde art arda meydana gelen hafif şiddette 4 depremin ardından okullar tatil edildi.

Heyelanın bozduğu köy yolları onarılıyor.

Sanayi vurgun yedi

Deprem bölgelerindeki fabrikalar zor durumda. İki gündür üretim yapılmıyor.

Rize'de heyelan iki can aldı

Çatak-Van karayolu çığ düşmesi sonucu ulaşım kapandı.

Sıra Sizde

Yukarıdaki haberlerde doğal afetler insan yaşamını nasıl etkilemiştir? Yazınız.

Afetlerden sonra milletimiz büyük bir dayanışma gösterir. Afete maruz kalmış insanların ilk önce barınma, gıda, giyim gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Devlet kurumları, sivil toplum kuruluşları ve halkımız elbirliğiyle yaraları sarar. Aşağıda 17 Ağustos 1999'da meydana gelen Marmara depreminde halkın bu konudaki duyarlılığı ile ilgili bazı haberlere yer verilmiştir.

3.54

HABER

Deprem 'yardım' linkleri

Deprem konusunda en doğru ve detaylı bilgiyi almak, yakınlarınıza ulaşmak ve yardım konusunda yapabileceğinizi öğrenmek için bu adreslere bakabilirsiniz

Firmalar yardıma koşuyor

Şirketler çalışanlarıyla da elele vererek deprenzedelere yardım yağdırıyorlar.

BİR TUĞLA DA SİZ KOYUN

Türkiye'nin geçmişte geçtiği en büyük inşaat kampanyasına katkıda

Türk halkı, özel sektör ve belediyelerden deprenzedelere yapılan yardımlar her gün artarak sürüyor.

Yardımlar çığ gibi büyüyor

Türkiye'nin dört bir yanından, özel ve kamu kuruluşlarından deprem bölgesine yapılan yardımlar hızla kesmeden devam ediyor. Bankalarda açılan hesaplara yapılan yardım 20 trilyon lirayı aştı. Medyamın başlattığı "Bir Tuğla da Siz Koyun" kampanyasına yapılan bağışlar da ikinci gününde 3 milyon dolara ulaştı.

(Düzenlenmiştir.)

87

Şekil 8. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Doğal Afetler ve Çevre Sorunları Deprem Görsel ve Haberi (MEB , 2018A Sayfa 87)

Sıra Sizde Aşağıdaki haberi okuyarak soruları cevaplayınız.

Sel Felaketinin Nedeni Geçmişte Yapılan Hatalar

Mersin'de son yaşanan sel felaketini değerlendiren Belediye Başkanı, dünyanın her yerinde zaman zaman yaşanan ve bazen büyük kayıplara da neden olan selin bir doğal afet olduğunu söyledi. Doğal afetlerin önüne geçmenin mümkün olmadığını, ancak bu afetlerin nedenleri üzerinde durmak gerektiğini belirten Belediye Başkanı, imar planlarında yapılan hatalara işaret etti. Tüm Türkiye'de geçmişten gelen ve zaman zaman sıkıntılar yaşanmasına neden olan imar planlarından kaynaklanan bir sorunu dile getirdi. Belediye Başkanı, "Yağmur suyu için Mersin'de mevcut kuzey-güney istikametindeki tüm dereler rahatlıkla kullanılabilir durumda ve deniz de bunların son noktası. Oysa ilçeler de dahil ne yapılmış Mersin'de? Dere yatakları imara açılmış. Birinci sorun bu. Tapulu yerlerde dere yatağında arsası olan kişilerin imarlı arsası olduğundan bu inşaatlar maalesef şu anda da devam ediyor. Mersin özelinde önemli nedenlerden birisi dere yataklarının kapatılması." diye konuştu.

Genel Ağ haberi, 16 Şubat 2017 (Düzenlenmiştir.)

1. Haberde hangi afetten bahsedilmektedir?

---

2. Haberde afetin zararlarını arttırdığı belirtilen insan uygulamaları nelerdir?

---

3. Haberde bahsedilen afet dışında diğer afetlerin etkisini artıran insan uygulamalarını araştırarak aşağıya yazınız.

Deprem	<hr/> <hr/>
.....	<hr/> <hr/>
.....	<hr/> <hr/>
.....	<hr/> <hr/>

Üçüncü ve son olarak *Toplum İçin Çalışanlar* ünitesinde; küresel ısınma, çevre kirliliği ve doğal afetler konularına yönelik girişimlere karşılık gelebilecek bir konu olarak sivil toplum kuruluşları (Şekil 10) konusuna değinilebilir.

6.6

Sivil toplum kuruluşlarından bazılarını daha yakından tanıyalım.

EĞİTİM	ÇEVRE	SAĞLIK	YARDIMLAŞMA
			
1863'te yoksul ve yetim çocukların eğitim-öğretimine destek olmak amacıyla kuruldu. Ülkemizin eğitim alanındaki ilk sivil toplum kuruluşu oldu. Kelime anlamı "şefkat yuvası"dır. Darüşşafaka; babası veya annesi hayatta olmayan, maddi olanakları yetersiz, sınavla seçilmiş öğrencilere burs ve yatılı öğrenim vermektedir.	1992'de kurulan TEMA'nın açılımı Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı'dır. Vakıf erozyon ile mücadelede, ağaçlandırma ve doğal varlıkların korunması için çalışmalar yapmaktadır. TEMA birçok projeyi hayata geçirmiştir. Bunlardan biri olan Meşe Projesi ile ülkemiz genelinde meşe ormanları oluşturarak erozyonu önlemeyi hedeflemektedir.	2003'te kurulan Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, otizm rahatsızlığı olan çocukların özel eğitimi ile topluma kazandırılmasına öncülük etmektedir.	1986'da kurulan Türkiye Gücsüzlere ve Kimsesizlere Yardım Vakfı korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç kişilerin sorunlarıyla ilgilenmek üzere kuruldu. Özellikle kimsesiz yaşlıların barınma ve bakımlarıyla ilgili çalışmalar yapmaktadır.

153

Şekil 10. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Sivil Toplum Kuruluşları

(MEB , 2018A Sayfa 153)

Sosyal Bilgiler 5. sınıf kitabı incelendiğinde alt problemlerle sınırlandırdığımız ilgili konular olan küresel ısınma, çevre kirliliği ve doğal afetler konularının verilişi ilgili kitap sayfalarıyla gösterilmiştir. Tablo 2’de ise bu konuların ünite, konu ve kazanım olarak verilişi tablo haline getirilmiştir. Aşağıdaki tabloya ve kitapta yapılan incelemeye göre tartışmalı konulara bu başlık altında değinilmediği görülmektedir. Tartışmalı konularla ilgili doğrudan bir kazanım bulunmamasına konular karşı örtük öğrenme yoluyla ele alınmıştır.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı Tartışmalı Konular Kazanım Tablosu

Ünite	Konu	Kazanım
Toplum İçinde Ben	Olaylar ve Sonuçları	SB.5.1.2. Örtük olarak verilmiştir.
Yaşadığımız Yer	Afetler ve Çevre Sorunları Afetlerin İnsan Üzerinde Etkileri	SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.
Toplum İçin Çalışanlar	Halka Hizmet Edenler	SB.5.5.3. Örtük olarak verilmiştir.

4.2. İkinci Alt Probleme Ait Bulgular ve Yorumlar

Çalışmanın ikinci alt problemi olan “6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında tartışmalı konuların veriliş biçimi nasıldır?” sorusu ilgili ders kitabı incelendiğinde kültürel yozlaşma, medya ve TV yayınları ile ilgili iki ünitenin yer aldığı görülmektedir.

Dil

Dil bir iletişim aracıdır. Duygu ve düşünceler dil sayesinde başka kişilere aktarılır. Ana dilimiz Türkçe, bilimsel araştırmalara konu olan en yaygın ve köklü dünya dillerinden biridir. Dil aynı zamanda toplumun millî birlik ve beraberliğini sağlamada da önemlidir. Aynı dili konuşan, aynı duygu, düşünce ve amaçlar içerisinde olan insanlar bir araya geldiklerinde dil sayesinde anlaşıp kaynaşabilir, duygu ve düşüncelerini paylaşabilirler. Ortak dile sahip insanlar aynı toplumun üyesi olduklarını fark edip millet olmanın şuuruna varırlar. Dil, geçmişten günümüze bir kültür taşıyıcısı görevini de üstlenmiştir. Bir milletin kültürel değerlerini oluşturan din, tarih, edebiyat, sanat, bilim-teknik, müzik vb. öğeler ancak dil sayesinde yeni nesillere aktarılabilir.

Bir milletin dili bozulursa kültürü de zarar görür. Düşünce dünyasında, sanat ve edebiyatında sıkıntılar ortaya çıkar. Son dönemde yabancı kelimelerin dilimize girmesi, iş yeri tabelalarında yabancı kelimelerin kullanılması, televizyon, Genel Ağ, sosyal medya vb. ortamlarda Türkçemizin yanlış ve bozuk kullanılması dilimize zarar vermektedir.

Cevaplayalım

Türkçenin önemine dair afişler yan tarafa verilmiştir. Afişleri inceleyip düşüncelerinizi söyleyiniz.

1.8

1.9

Şekil 11. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Kültürel Yozlaşma (MEB, 2018B Sayfa 20)

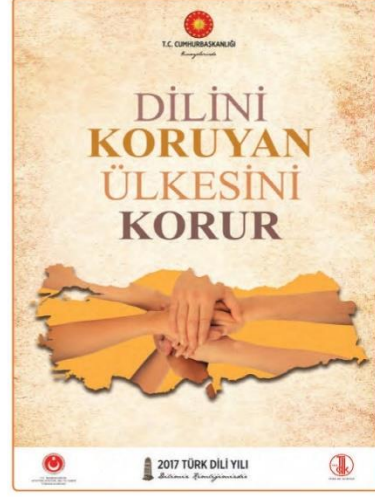
Bunlardan ilki olan Biz ve Değerlerimiz (Şekil 11) ünitesinde, kültürel yozlaşma başlığı altında alabileceğimiz Türk Dili konusu anlatılırken dikkat çekici afişler ile dilde yozlaşmaya değinilmiştir.

 Sıra Sizde

Aşağıdaki afişleri inceleyerek Türkçenin toplumsal birlik oluşturmadaki rolü üzerine bir kompozisyon yazınız.

1.10

1.11

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

21

Şekil 12. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Kültürel Yozlaşma Etkinlik Sayfası

(MEB, 2018B Sayfa 21)

Ünite devamında Sıra Sizde (Şekil 12) etkinliğiyle farklı iki afiş daha verilmiş ve öğrencilerden konu ile ilgili kompozisyon yazmaları istenmiştir.

İkinci olarak tam anlamıyla kültürel yozlaşma, medya ve TV yayınları konularının incelendiği ünite *Uluslararası İlişkilerimiz* ünitesinde işlenen *Popüler Kültür ve Biz* (Şekil 13, 24, 15 ve 16) konusudur. Popüler kültür başlığı altında TV yayınları ve medya aracılığıyla kültürümüzde ne çeşit bir erozyon olduğu reklamların etkisiyle gerek dilimizde gerek yeme biçimlerimizde gerekse yaşam tarzımızda ne şekilde bir değişme olduğu ve bu değişimin zamanla yerleşmeye başladığı anlatılmaktadır. Konu sonunda *Sıra Sizde* (Şekil 17) kısmında öğrencilerin popüler kültürün hayatlarındaki etkilerinin farkına varmaları amacıyla soru cevap akabinde paragraf oluşturma etkinliği verilmiştir. İlgili konuların kitaptaki verilmiş biçiminin kolayca anlaşılması amacıyla ilgili kitap sayfaları aşağıda verilmiştir:

Şekil 13. Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitabı Popüler Kültür (MEB, 2018B Sayfa 249)

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİMİZ

Popüler kültür, belli bir dönem için geçerli olan, hızlı üretilen ve hızlı tüketilen kültürel öğelerin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Temel mantığı “kullan at” olan popüler kültür öğelerine, dönemsel olarak ortaya çıkan, çok satan, tüketildikten sonra da ortadan kaybolan her şey girer. Örnek olarak bir dönem tüm dünyada özellikle gençler arasında sıkça dinlenen bir şarkı tüketilmiş ve ortadan kaybolmuş, onun yerini başka şarkılar almıştır. Bu durum, yiyecek, giyecek, eğlence vb. yaşamımızın içerisindeki tüm alanlarda geçerlidir.

Popüler kültürün toplumu etkilemesinde en etkili araç medyadır. Popüler kültür, televizyon, Genel Ağ, gazete vb. medya araçları yoluyla toplum yaşamı içerisine yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Örnek olarak televizyonda yayınlanan dizi veya sinema filmlerinde seçilmiş bir yaşam tarzı, tutum ve davranışlar, giyim kuşam şekli vb. özendirilmekte, sanki ideal yaşantı buymuş izlenimi verilmektedir.

7.25

Cevaplayalım

Geçmişte popüler olup günümüzde popülerliğini yitiren müzik, film vb. bildiklerinizi söyleyiniz.

Bu dizi ve sinema filmlerinden etkilenen insanlar -özellikle çocuklar - etkilendikleri film kahramanlarının şekline bürünmek, onlar gibi davranmak ve yaşamak için uğraşmaktadırlar. Örnek olarak geçmişte yayınlanan bir yerli dizide Türk örf ve adetlerine, kültür, kimlik ve yaşam şekline uygun olmayan bir aile yaşantısı, Türk toplumunda varmış gibi anlatılmaktadır. Bu dizide kültürümüze uygun olmayan bir mimariyle yapılmış evde çocukların bakıcısı, ev halkıyla birlikte yaşamakta, çocuklar bakıcılarına ismiyle hitap etmektedir. Buna benzer yaşantı örnekleri, ana babaya saygı, aile içi ilişkiler vb. anlamda olumsuz örnek teşkil etmektedir. Bu tip dizi ve sinema filmlerinde oyuncular sürekli değişen “moda”ya uygun giyinmekte, onları örnek alan kişiler de modaya ayak uydurmaya çalışmaktadır.

7.26

250

Şekil 14. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Popüler Kültür Medya İlişkisi

(MEB, 2018B Sayfa 250)

? Cevaplayalım

Günümüzde yayınlanan dizi veya sinema filmlerinde bunlara benzer olumsuzluklar var mıdır? Varsa nelerdir? Anlatınız.

Popüler kültürün toplumda yayılmasında rol oynayan bir diğer araç reklamlardır. Reklamın temel amacı kârdır. Reklamı yapılan ürünün hedef kitleyle arasında bir bağ oluşturup tüketicuyu ikna ederek o ürünün satılması amaçlanmaktadır. Özellikle medya aracılığıyla gösterilen reklamlarla insanlar, popüler kültür ürünlerini tüketmeye yönlendirilmektedir. Organize bir şekilde önce dizi, sinema filmi vb. yollarla pazarlanacak ürünün kullanılacağı yaşam şekli topluma özendirilmekte, ardından ürünler piyasaya sürülmektedir. Böylece ürünü kullanan kişiler, pazarlayanların istediği yaşam şekline girmek zorunda kalmaktadır. Ayrıca markaların tanıtımı popüler kişilerin aracılığıyla yapılarak tüketicilerde marka tutkusu oluşturulmaktadır. Bu durumu her zamanki gibi çocuklar daha yoğun yaşamaktadır. Örnek olarak çocuklar bir takım çizgi film veya sinema filmlerindeki karakterlere özendirilmektedir. Bunun sonucu olarak da dünyadaki çocukların oyuncuğundan giysisine, kırtasiye ürünlerinden yatağına kadar günlük hayatta kullandığı ürünler aynı karakterlerden oluşmaktadır. Oyuncakçılarının raflarında millî tarihimize ve kültürümüze ait Battal Gazi, Malkoçoğlu, Keloğlan, Nasreddin Hoca vb. kahramanlarımızın yerini popüler kültürün oyuncakları almaktadır.

7.27

Bu tip dizi ve sinema filmlerinde güzel Türkçemiz yanlış ve bozuk kullanılmakta, dilimiz yozlaştırılmaktadır. Yapılan bir araştırmada popüler kültür ürünü olarak yerli durum komedilerinden olan bir dizinin sadece üç bölümünde Türkçe kelimelerin 317 kez yanlış veya bozuk kullanıldığı tespit edilmiştir. Yine dizi ve sinema filmi, sosyal medya vb. yerlerde “trend”, “ikon” vb. popüler kelimeler sıkça kullanılır olmuştur. Sonuçta bu durum bir kültür erozyonuna yol açmaktadır.

251

Şekil 15. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Medya ve TV Yayınları

(MEB, 2018B Sayfa 251)

ULUSLARARASI İLİŞKİLERİMİZ

Popüler kültür, amaca ulaşmak adına reklamlarda farklı yollar denemektedir. Bu yollardan biri, kültürel öğelerle ürün arasında bağ kurarak o ürünün kabul görmesini sağlamaktır. Örnek olarak popüler kültür ürünü olan popüler içecekler, reklamda iftar sofrasında içilirken gösterilmektedir. Diğer bir yol ise bilinçaltı algılamalarıdır. Bireylerin fark etmeden, bilincinde olmaksızın algılamalarına bilinçaltı algılaması denir. Bir sosyal deneyde, sinema filmi oynatıldığı sırada özel bir ışıldak aracılığıyla, “gazlı içecek içilmesi” ve “patlamış mısır yenilmesi” ile ilgili bilinçaltıyla algılanan mesajlar fark edilmeyecek kadar kısa sürelerde perdeye iletilmiştir.

7.28

Popüler kültür, reklamlarında bireyi özgürleştirmeyi vaat etmektedir. Ancak değişen moda göre giyinmek, birkaç çeşit hazır yemek (fast food) markası arasında seçim yapmak aslında bireyin özgürlüğünün ne derece sınırlı olduğunu göstermektedir.

7.29: Hazır Yemek

Cevaplayalım

Hazır yemek tarzı yiyeceklerin zararları hakkında neler biliyorsunuz? Söyleyiniz.

Kısacası halkın gündelik hayatını yansıtmayan popüler kültür, insanların, tek tip, gelip geçici, sanal popüler ürünleri tüketmelerini; yani yiyerek, içerek, takarak, kullanarak, giyerek, giderek vb. kalıplaşmış bir yaşam tarzına katılmalarını istemektedir.

Sonuç olarak popüler kültürün bizi olumsuz yönde etkilemesinin önüne geçmenin yolu iyi bir medya okuryazarı olmak ve bizi “biz” yapan kültürel değerlerimize sahip çıkıp onları yaşamaktır. Popüler kültürün sanal ve gelip geçici, milli kültürümüzün ise gerçek ve kalıcı olduğu bilincinde bireyler olarak hayata katılmamız gerekmektedir.

 Sıra Sizde

Aşağıdaki sorulardan size uygun olan tercihi işaretleyiniz.

SORULAR		✓	✓	✓
1	Gün içerisinde televizyon veya Genel Ağ başında (sosyal medya dâhil) ne kadar süre geçiyorsunuz?	1 saatten az ( )	1-3 saat arası ( )	3 saatten fazla ( )
2	Evinizde herhangi bir film veya çizgi film kahramanının resminin basılı olduğu eşya var mı?	Evet ( )	Hayır ( )	Kararsızım ( )
3	Marka tercihiniz var mı?	Evet ( )	Hayır ( )	Kararsızım ( )
4	Hazır yemek (fast food) tarzı yiyecekleri seviyor musunuz?	Evet ( )	Hayır ( )	Kararsızım ( )
5	Kıyafet seçimi yaparken televizyondaki popüler kişileri örnek alıyor musunuz?	Evet ( )	Hayır ( )	Kararsızım ( )
6	Alışveriş yaparken reklamlardan etkilendiğiniz oluyor mu?	Evet ( )	Hayır ( )	Kararsızım ( )
7	Televizyon film ve dizilerindeki yaşantılara özendiğiniz oluyor mu?	Evet ( )	Hayır ( )	Kararsızım ( )
8	Hangi tür müzik seversiniz?	Pop ( )	Halk ( )	Sanat ( )

Sorulara verdiğiniz cevaplardan yola çıkarak popüler kültürün hayatınızdaki etkisini yorumlayınız. Ulaştığınız sonuçları aşağıdaki boşluğa yazınız.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sosyal Bilgiler 6. sınıf kitabı incelendiğinde alt problemlerle sınırlandırdığımız ilgili konu olan kültürel yozlaşma, medya ve TV yayınları konularının verilmesi kitap sayfalarıyla gösterilmiş olup Tablo 3'te de bu konuların ünite konu ve kazanım olarak verilmesi tablo haline getirilmiştir. Tabloya ve kitapta yapılan incelemeye göre tartışmalı konulara bu başlık altında değinilmediği görülmektedir. Kazanım olarak ise doğrudan tartışmalı konularla ilgili kazanım verilmemiştir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı Tartışmalı Konular Kazanım Tablosu

Ünite	Konu	Kazanım
Biz ve Değerlerimiz	Dil	SB.6.1.2. Bireyin gelişiminde ve toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal, kültürel ve tarihî bağların etkisini analiz eder.
Uluslararası İlişkilerimiz	Popüler Kültür ve Biz	SB.6.7.4. Uluslararası popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkisini sorgular.

4.3. Üçüncü Alt Probleme Ait Bulgular

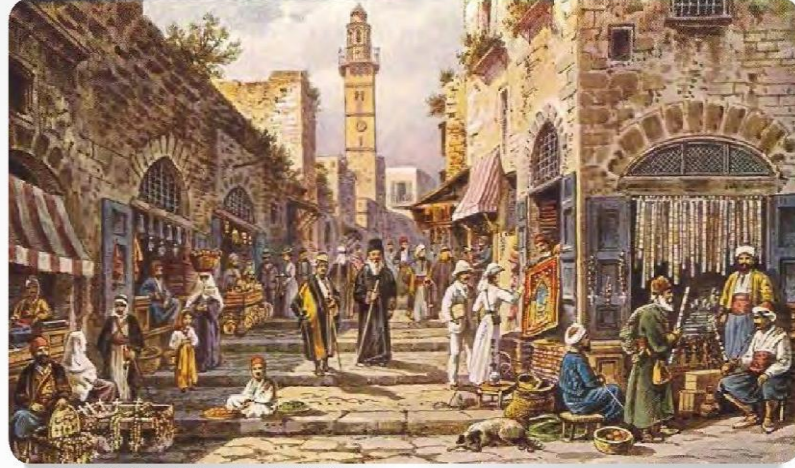
Çalışmanın üçüncü alt problem, olan “7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında tartışmalı konuların verilmiş biçimi nasıldır?” sorusu 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı içerisinde incelendiğinde çok kültürlülük, göç ve toplumsal cinsiyet konuları göz önüne alındığında dört üniteden bahsetmek mümkündür. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet alanında tüm kitap görsellerine de göz atılmıştır.

Çok kültürlülük konusunu barındıran ünite, *Türk Tarihinde Yolculuk* ünitesidir. Bu ünite içerisinde yer alan **Şekil 18. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Çok Kültürlülük Konusu** başlığında bir okuma parçası (**Şekil 18**) verilmiştir. Bu okuma parçasının başlığı *Renk Cümbüşü* (**Şekil 19**) şeklinde verilmiştir ve aslında başlığın zihinde çağrıştırdığı gibi farklılıklarla birlik olma ve çok kültürlülüğün bir zenginlik olarak nitelendirilmesi fikri, kitapta çok net şekilde ifade edilmiştir. Kitapta işleme şeklinin daha kolay anlaşılması için ilgili kitap sayfaları birebir görsel olarak eklenmiştir:

Osmanlı Millet Sistemi

Aşağıdaki resmi inceleyiniz. Bu resimde Osmanlı toplumunun hangi özellikleri dikkatinizi çekti? Neden? Açıklayınız.

Görsel 2. 48: Kudüs'te Açık Bir Pazar, Johann Friedrich Perlborg

Osmanlı Devleti'nin 600 yılı aşkın bir süre ayakta kalabilmesinin sebeplerinden biri de millet sistemidir.

Osmanlı Devleti'nde din ve inancı aynı olan gruplar bir millet kabul edilmekteydi. Örneğin Sırlar, Rumlar, Bulgarlar aynı mezhepten yani Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinden oldukları için bir millet kabul edilmişlerdir.

Osmanlı Devleti ele geçirdikleri yerlerde halkın inançlarına asla dokunmaz, onlara din hürriyeti sağlardı.

İslam hukukuna göre insanlar, Müslüman ve gayrimüslim olarak ikiye ayrılmıştı. Devletin topraklarında yaşayan insanlar ister Müslüman ister gayrimüslim olsun Osmanlı Devleti'nin vatandaşı sayılırdı. Osmanlı Devleti, Müslümanlara verdiği birçok hakkı gayrimüslimlere de vermişti. Gayrimüslimlere aile, miras gibi konularda kendi inançlarına göre özel hukuk kuralları uygulanırdı. Diğer toplumsal olaylarda ise gayrimüslimler, İslami hukuk kurallarına tabi olurlardı.

Her millet Osmanlı Devleti'ne vergi vermek zorundaydı. Müslüman milleti daha çok tarımla uğraşırken Osmanlı Devleti içinde yaşayan diğer milletler daha çok ticaretle uğraşırlardı.

Osmanlı Devleti'nde uygulanan millet sistemini insan hakları, din ve vicdan hürriyeti açısından değerlendiriniz.

Osmanlı İstimâlet Politikası

"Sözlük anlamı 'meylettirme, cezbetme, gönül alma' olan istimâlet, Osmanlı kaynaklarında halkı özellikle gayrimüslim tebaayı gözetme, onlara karşı adil davranma anlamında kullanılır."

Türkiye Diyanet Vakfı, *İslam Ansiklopedisi*, s. 362

Osmanlı Devleti, fethettiği yerlerde özellikle Balkanlarda istimâlet politikasını çok iyi uyguladı. Ele geçirdiği bölgedeki halkı dinî inanç, dil ve yaşayış biçiminde serbest bıraktı. Asla onları Müslüman olmaları için zorlamadı. Osmanlı Devleti gayrimüslimlerden cizye adıyla bir vergi alarak onların can ve mal güvenliğini sağladı. Timur ile yapılan Ankara Savaşı sonrasında Osmanlı, Anadolu'da güç kaybı yaşarken Balkanlarda böyle bir sorun yaşamadı. Bu da Osmanlı Devleti'nin istimâlet politikasında ne kadar başarılı olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin istimâlet politikası izlemesinde Kur'ânı Kerîm'i ve Hazreti Muhammed'in (Sallallahü aleyhi ve sellem) uygulamalarını rehber aldığı açıktır: "Dinde zorlama yoktur." (*Bakara Suresi-256. Ayet*) ve Medine Sözleşmesi'nin 25. maddesinde "Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerinedir." ibaresi İslam dininin, dinde zorlamaya gitmediğinin en güzel örnekleridir.

Osmanlı Devleti de bu konuda Osmanlı ülkesinde yaşayan gayrimüslimlere oldukça adaletli davranmıştır. Osman Gazi'nin bir Müslüman ile bir Hristiyan arasında çıkan kavgada Hristiyan lehine hüküm vermesinden sonra Karacahisar pazarına herkesin gelmeye başlaması Osmanlı adaletinin başarısıdır.

OKUMA PARÇASI

Farklı dinlerden, farklı milletlerden insanların Osmanlı Devleti egemenliğinde huzur içinde nasıl yaşadığını anlatan aşağıdaki metni okuyarak ilgili soruları cevaplayınız.

RENK CÜMBÜŞÜ

Yedi tepe üzerine kurulmuş büyüklü bir şehir olan İstanbul, aynı zamanda farklı milletlerden ve dinlerden milyonlarca insana ev sahipliği yapıyor.

Biz de bu gözde şehirde, Üsküdar'da oturuyoruz. Subaşı olan babamın mesleği gereği tanınan bir aileyiz. Oldukça hareketli, bir o kadar da renkli bir mahallede yaşıyoruz. Evimiz iki katlı, ahşap bir ev. Tahtadan merdiveni, yüksek tavanları ve özenle döşenmiş sedir odasıyla herkesin yaşamak isteyeceği kadar güzel bir ev. Bu küçük dünyamızda babam, annem, iki kardeşim, büyükbabam ve babaannemle oldukça huzurlu, mutlu bir hayat sürdürüyoruz. Evimizin sağ tarafında Agop Amcalar, sol yanında ise Natali Teyze oturuyor. Agop Amca kuyumcu. İstanbul'daki hatırı sayılır kuyumculardan. Bu baba mesleğini, isteyerek devam ettirmiş hatta kendi oğlunun da bu geleneği devam ettirmesini istiyor içten içe. Eşi Armin Hanım'la otuz yıldır evliler ama daha yeni evliler gibi sevgiyle bakıyorlar birbirlerine. "Armin Hanım" diyorum çünkü kendine abla, teyze denmesinden hoşlanmaz. Bu huysuzluğunun sebebi yaşıyla barışık olduğu zamanların geride kalması olsa gerek. Natali Teyze ise eşini üç yıl önce kaybetmiş, yalnız başına yaşayan yaşlı bir teyzemiz.

Komşuluk ilişkileri son derece güçlü yaşanır bizim mahallemizde. Örneğin kim hasta olduysa hemen duyulur, iyileşinceye kadar evinden yemek eksik edilmez. Ya da birisi iki gün ortalıkta görünmese derhâl evine gidilir, iyi olup olmadığı kontrol edilir.

İnancı, dili, dini ve ırkı ne olursa olsun, özel günlerde herkes bir araya gelir, o günü kutlar. En güzel günler Ramazan ayında yaşanır. Eşsiz lezzette iftar sofraları hazırlanır, bu sofraların etrafında Müslüman, Hristiyan ve Yahudiler bir araya gelir, aynı anda yemeğe başlar, bol sohbetli bir gece geçiririz. Tabi Paskalya bayramları da mahallemizde aynı güzellikte yaşanır. Birbirinden renkli yumurtalar kapı kapı gezdirilir.

Aslında bu sadece ne bizim mahallemizde ne de İstanbul'a has bir güzellik. Bu, tüm Osmanlı coğrafyasına mal olmuş bir kardeşlik, birlikte yaşama becerisidir. Bu yüzden gün içinde hem camiden yükselen ezan sesini, hem de kilise çanını duymak mümkündür. Cuma günleri öğle vaktinde kalabalık Müslüman topluluğunu camide gördüğünüz gibi cumartesi günleri Yahudileri sinagoglarda, pazar günleri de Hristiyanları kiliselerde görebilirsiniz. Daha geçen ay, mahallemizdeki aşınmış, yıpranmış duvarlarıyla zamana direnmeye çalışan tarihî kilise, Kadı'nın emriyle onarıldı. Mahallenin tüm erkekleri de bu onarıma alın terleriyle katkıda bulundular.

İşte bizim için "Osmanlı" demek, böyle bir şey... Kardeşçe, huzur içinde aynı toprakları paylaşmak, ülkemiz için çalışmak demek. Asında her birimiz, şahane bir tabloyu oluşturan farklı güzellikte renklerimiz.

Selçuk Beşir Demir, Hamza Akengin, *Hikâyelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi*, s. 83-84

Göç konusunu içeren ünite, *Nüfus ve Yerleşme* ünitesidir. Bu ünite *Neden Göç Ediyoruz?* başlığı altında iç, dış, devamlı, geçici ve mevsimlik göç gibi göç çeşitlerinden bahsedilmiş; göçün nedenlerine sosyal, doğal ve siyasi açıdan bakılmıştır. Göçün sonuçlarından da bahsedilmesi ihmal edilmemiştir. Göç konusu detaylı şekilde toplam sekiz sayfada (Şekil 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26 ve 27) işlenerek verilmiştir. Göç konusunun işlendiği bu sayfalarda gerek konu ile ilgili tanımlar gerek konu ile ilgili haberler gerekse konu ile ilgili çeşitli örnekler verilmiştir. Konu sonunda “Birlikte Yapıyoruz” başlığı ile göçün yol açtığı olumsuz durumların fark edilmesi adına etkinlik verilmiştir. Konunun kitapta işlenişinin daha kolay anlaşılması için ilgili kitap sayfaları aşağıda verilmiştir:

NÜFUS VE YERLEŞME

ANAHTAR KELİMELER

Çarpık Kentleşme: Plansız, gelişigüzel, kent değerleri göz önüne alınmadan binalar yaparak kent kurma biçimidir.

Göç: Ekonomik, toplumsal veya siyasi sebeplerle bireyler ile toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınmasıdır.

Beyin Göçü: İleri düzeydeki meslek ve bilim insanları ile uzmanların bir başka gelişmiş ülkede yerleşip çalışmak amacı ile kendi ülkelerinden ayrılmasıdır.

NEDEN GÖÇ EDİYORUZ?

Görsel 3. 22: Göç (Temsili)

 İnsanların doğup büyüdüğü topraklardan başka alanlara göç etmesinin sebepleri neler olabilir? Açıklayınız.

Göç, insanoğlunun varoluşundan beri devam etmektedir. Avrupa’da Sanayi İnkılabı sonrasında şehirleşme ile hız kazanan göç özellikle 1950’li yıllardan sonra ülkemizde de insanların hayatını önemli ölçüde etkilemiştir.

Göçü, iç ve dış göç olarak iki ana bölümde inceleyebiliriz: İç göç, bir ülkenin kendi sınırları içinde belirli bir yerden başka bir yere doğru gerçekleştirilen göç hareketidir. Son yüzyılda yaşanan en yaygın iç göç türü, kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılan göçtür. İç göçler de zaman bakımından belirli farklılıklar göstermektedir: İnsanlar, yaşadıkları yeri tekrar dönmek üzere terk ediyor ise **devamlı** (kesin göç), ikamet ettikleri yeri belirli bir süreliğine terk ediyor ise **geçici** (mevsimlik) göç meydana gelir.

Mevsimlik göç; yaylacılık, iş bulma ve turizm gibi amaçlarla yapılan göçtür. Hayvancılık yapan insanların yazın yüksek yaylalara, kışın alçak, düzlük alanlara gitmesi mevsimlik bir göç türüdür. Ülkemizde mevsimlik göçün en önemli kısmını iş bulmak amacıyla yapılan göçler oluşturur. Çukurova’ya pamuk, Malatya’ya kayısı ve Karadeniz’e fındık hasadına giden insanlar ile yaz sezonunda otellerde çalışmak için Antalya gibi turistik şehirlere giden insanlar mevsimlik göç yapmış olurlar.

Görsel 3. 23: Mevsimlik Kayısı İşçileri

105

Şekil 20. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç

(MEB, 2018C Sayfa 105)

Görsel 3.24: Bilim İnsanları

Dış göç, bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçtür. İnsanlar siyasi veya dinî nedenlerle başka bir ülkeye zorunlu olarak göç edebileceği gibi iş bulmak ve daha iyi şartlarda yaşamak için gönüllü olarak da göç edebilir.

Dış göçün bir çeşiti de beyin göçüdür. Bilim ve teknolojinin gelişimine katkıda bulunabilecek nitelikli insanların çalışmalarını yapmak için bir ülkeden başka bir ülkeye gitmesi beyin göçünü ifade eder. Ülkemiz de beyin göçü veren ülkeler arasında yer almaktadır.

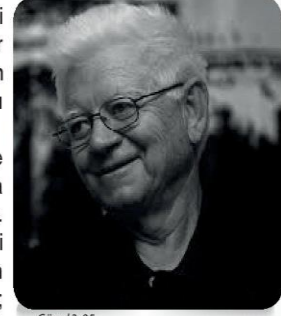
Başka ülkelere giderek eğitimini o ülkede tamamlayan ve gittiği ülkenin üniversitelerinde çalışmalar yapan bilim insanlarımızdan biri de Oktay Sinanoğlu'dur. Şimdi Oktay Sinanoğlu'nun hayatına kısaca göz atalım:

Oktay Sinanoğlu kimdir?

"Lise öğrenimini Türkiye'de bitirdikten sonra Kimya Mühendisliği okumak üzere ABD'ye gitti. 1963'te 50 yıldır çözilemeyen bir matematik kuramını bilim dünyasına kazandırarak 28 yaşında 'Tam Profesör' unvanını aldı. XX. yüzyılda Yale Üniversitesinde bu unvanı kazanan en genç öğretim üyesidir.

1975 yılında özel kanunla Oktay Sinanoğlu'na ilk ve tek Türkiye Cumhuriyeti Profesörü unvanı verildi. Dünyada yeni kurulmaya başlayan moleküler biyoloji dalının ilk profesörlerinden biri oldu. Türkiye'de eğitim dilinin resmî dil olmasının ve yabancı dilin takviyeli olarak öğretilmesinin gerektiğini savundu. Matematiksel yapısından dolayı Türkçenin en iyi bilim dili olduğunu söyledi. Oktay Sinanoğlu; hayatı boyunca birçok kitap yazdı, birçok kurum ve ülkeden ödül aldı."

Oktay Sinanoğlu, *Bye bye Türkçe*, s. 3

Görsel 3.25

Beyin göçünün önlenmesi için neler yapılabilir? Tartışınız.

Türkiye'de Bazı İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç ve Net Göç, 2016-2017

İL	NÜFUSU	ALDIĞI GÖÇ	VERDİĞİ GÖÇ	NET GÖÇ
BAYBURT	80.417	5.648	15.820	-10.172
GÜMÜŞHANE	170.173	18.795	27.348	-8.553
AĞRI	536.285	15.088	32.479	-17.391
MUŞ	404.544	13.094	22.243	-9.149

(TÜİK, 2018)

Yukarıdaki tabloda göç veren illere ait bazı istatistikler yer almaktadır. Tabloyu inceleyerek ilgili soruyu cevaplayınız.

Tabloda yer alan illeri Türkiye fiziki haritası üzerinde inceleyerek bu illerin göç vermesinde etkili olan faktörleri tartışınız.

İnsanların ister devamlı isterse geçici olsun, göç etmelerinin önemli nedenleri vardır. Bu nedenler; ekonomik, sosyal, siyasal ve doğal nedenler olarak sınıflandırılabilir.

Ekonomik Nedenler

Türkiye'deki iç göçün bazı nedenleri; hızlı nüfus artışı, tarımda makineleşme ile iş gücüne duyulan ihtiyacın azalması ve tarım arazilerinin miras yolu ile bölünmesidir. Bu nedenle kırsal kesimde yaşayan nüfus, ekonomik olarak zor durumda kalmıştır. Ülkemizde kırsal alanlardaki geçim zorluğu ve şehirlerdeki iş bulma imkânları, kırdan kente göçe neden olmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, bölgeler arası gelişmişlik farklarından dolayı gelir dağılımı eşit değildir. Bu nedenle gelişmemiş alanlardan sanayi-si, ticareti, turizmi ve ulaşımı gelişmiş alanlara doğru göç hareketleri gerçekleşmektedir. Aşağıda ekonomik nedenli göç ile ilgili verilen gazete haberini inceleyelim:

Görsel 3.26

Kuzeydoğu Anadolu Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri: "Doğudan batıya göç, istihdamla önlenecek."

Anadolu Ajansı (AA) muhabirinin Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden derlediği bilgiye göre Türkiye'nin doğusundaki illerden son 5 yılda 1 milyon 421 bin 544 kişi, başta batı illeri olmak üzere Türkiye'nin diğer illerine göç etti.

Türkiye'nin doğusundaki göçün başlıca nedenleri arasında işsizlik olduğunu belirten Genel Sekreter, "Göçü önlemek için nedenlerini ortaya çıkarmak lazım. İşsizlik, eğitim, sağlık, daha iyi gelir elde etme ile yaşam şartları göçün öncelikli nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenleri ortadan kaldıracak tedbirlerin alınmasıyla da göçü ortadan kaldırmak mümkün." dedi.

"Devletin Türkiye'nin doğusundaki illere vereceği teşvik ve yatırımlar sayesinde istihdam artarsa çocuğu veya kendi iş bulan kişiler, artık göç etmek zorunda kalmayacak özellikle işsizlik sorunu nedeniyle dışarıya giden insanlar, buralarda iş imkânı olduğunu görürse geri dönecekler. Böylece göç engellenmiş olacak." ifadelerini kullandı.

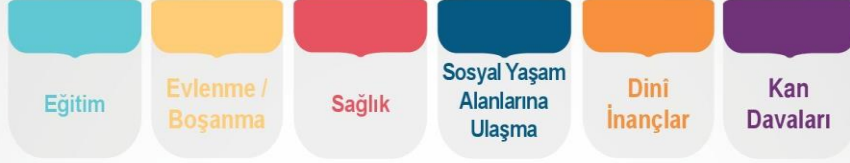
(Genel Ağ Haberi, 2017, para. 1-3-6-7)

Yukarıdaki Genel ağ haberinde göçün önlenmesi için ne gibi çözüm önerileri sunulmuştur? Açıklayınız.

NÜFUS VE YERLEŞME

Sosyal Nedenler

İnsanların; daha iyi eğitim ve sağlık imkanlarından faydalanma, tiyatro, sinema, alışveriş merkezleri gibi sosyal yaşam alanlarına ulaşma isteği, evlenme veya boşanma sebebi ile yaşadığı yerden ayrılması sosyal nedenli göçlere sebep olmaktadır. Bunların dışında kan davaları, aileler arasındaki geçimsizlikler, dinsel baskılar da güvenlik nedenli göçlere sebep olmaktadır.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki görselleri inceleyiniz. Sosyal nedenli göçlerin nedenini karşlarına yazınız. Çevrenizde aşağıdaki göçlere bir örnek var ise ilgili alanlara yazınız.

Göç Nedeni: Evlenme / Boşanma

Göç Nedenine Örnek: Benim babam Balıkesirli annem Manisalıdır. Annemle babam evlendikten sonra annem Balıkesir'e taşınmış ve burada yaşamaya başlamışlar. Böylece annem evlendiği için göç etmek zorunda kalmış.

Görseller 3.27

Şekil 23. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç Konusu Sosyal Nedenler

(MEB, 2018C Sayfa 108)

Doğal Nedenler

Volkanik faaliyetler, deprem, sel, heyelan, kuraklık, gibi doğal afetlerin yaşandığı alanlara yerleşmiş insanlar, yaşam koşullarının daha iyi olduğu bölgelere göç ederler.

Aşağıda depremden kaynaklanan göç ile ilgili verilen gazete haberini inceleyelim:

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

Görsel 3.28: Gölcük Depremi ve Sonrası, Kocaeli

Deprem üssü Düzce'nin eski-yeni yüzü fotoğraf karelerinde

Merkez üssü Kocaeli'nin Gölcük ilçesi olan ve 17 Ağustos 1999'da saat 03.02'de herkesi uykuda yakalayan 7,4 büyüklüğündeki deprem, Kocaeli'nin yanı sıra Sakarya, Yalova, İstanbul ve Düzce'yi etkiledi. Gece 45 saniye süren depremin ardından gün doğumuyla yüzyılın felaketi'nin yıkıcı etkisi ortaya çıktı.

Yaklaşık 3 ay sonra meydana gelen ve merkezi Düzce'nin Kaynaşlı ilçesi olan 12 Kasım 1999'daki deprem sonucu ise yüzlerce kişi hayatını kaybetti. Kentteki 30 bina tamamen yıkılırken, yüzlerce bina hasar aldı, göçler sonucu nüfus 168 binden 65 bine düştü.

(Genel Ağ Haberi, 2017, para. 1-2)

Depremden kaynaklanan göçlerin önlenmesi için deprem öncesinde alınması gereken tedbirler nelerdir? Yazınız.

Yaşadığınız yer geçmişte doğal nedenlerden kaynaklı göç yaşamış mıdır? Yazınız.

Doğal afetlerden kaynaklanan göçlerden hangisinin ülkemizde yaşanma ihtimali daha azdır? Yazınız.

NÜFUS VE YERLEŞME

Siyasi Nedenler

İrki, dini, milliyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği korkusu taşıyan kişilerin bir başka devlette sığınmasına iltica denir. İltica hakkı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. maddesinde, "Herkes zulüm karşısında başka ülkelere sığınma talebinde bulunma ve sığınma olanağından yararlanma hakkına sahiptir." şeklinde ifade edilmiştir.

Ülkemiz, coğrafi konumu ve çevre ülkelerdeki siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle hem hedef ülke hem de yabancı uyruklu şahısların Avrupa ülkelerine ulaşımında bir köprü konumdadır. Uzun, kara ve deniz sınırlarına sahip oluşunun yanında çok sayıda da sınır komşusunun bulunması, Türkiye'nin göç alanında potansiyelini kanıtlar niteliktedir.

Görsel 3. 29: Suriyeli Göçmen Çocuklar

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla göçmenlerin geçiş güzergâhında olan, ihtiyaç duyanları koruma altına alan ve dünya kamuoyu tarafından da saygı duyulan bin yıllık köklü bir göç geleneğine sahiptir. Türkiye bu anlamda son yıllarda komşu ülkelerde yaşanan savaşlar yüzünden göç eden milyonlarca insanı kabul etmektedir.

Geçici Koruma Altına Alınan Suriyeli Göçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

1.323.054
%46,68

1.511.387
%53,32

Türkiye Göç Raporu, 2016, s. 77

Suriyeli göçmenlerin ülkemizdeki yaşama daha kolay uyum sağlamaları ve daha iyi koşullarda yaşam sürmeleri için neler yapılmalıdır? Tartışınız.

Mübadele, siyasi nedenlerle yapılan göçler içinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan nüfus mübadelesi aşağıdaki alıntıda açıklanmaktadır:

"Kelime anlamı değişim olan mübadele, Lozan Konferansı sırasında kararlaştırılıp imzalanan ve Türkiye'de yaşayan Rum azınlık ile Yunanistan'da yaşayan Türk-Müslüman azınlığın değişimini belirtmek için kullanılmaktadır. Bu mübadele ile yaklaşık 350 bin Müslüman Türk ve 200 bin Hristiyan Rum zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır."

Yücel Bozdağlıoğlu, *Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları*, ss. 9-32

Şekil 25. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Göç Konusu Siyasi Nedenler

(MEB, 2018C Sayfa 110)

TÜRKİYE'DE GÖÇÜN SONUÇLARI

Göçlerin olumlu ve olumsuz sonuçları vardır. Göç hareketlerinin olumlu sonuçları; ülkeler veya bölgeler arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel etkileşimin artması, göç edilen yerdeki iş gücü ihtiyacının karşılanarak ekonomik kalkınmanın hızlanması, kız çocuklarının eğitime katılımının artması şeklinde sıralanabilir. Ülke dışına çalışma amacı ile göç eden vatandaşların ülkeye dönüşlerinde döviz ve bilgi birikimlerini getirmesi de göçün olumlu bir sonucudur.

Görsel 3. 30: Çarpık Kentleşme

Göçün olumsuz sonuçları ile ilgili örnekleri inceleyelim:

1950'li yıllardan itibaren kırdan kente yapılan göçlerle kent nüfusunun hızlı bir şekilde artması, kentlerde konut sıkıntısını ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucu olarak büyük kentlerimizde hukuken imara açık olmayan arazi, yeşil alan ve orman arazisi gibi görünen birçok boş alan, kaçak yapı ve gecekondularla istila edilmiştir. Plansız ve kent değerleri göz önüne alınmadan yapılan bu binalar, çarpık kentleşmeyi ortaya çıkarmıştır.

Büyük kentlerimizde gecekonduların yerini altyapısı bulunan ve daha düzenli semtler almaya başlamıştır. 2012 yılından itibaren Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yapılan çalışmalar bu dönüşümün öncüsüdür. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının planlaması ve öncülüğünde belediyeler, gecekonduların mahallelerini planlı ve düzenli mahallelere dönüştürmektedir.

Görsel 3. 31: Planlı Kentleşme

Şehrinizde gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Projesi var mı? Araştırınız. Varsa şehrin görünüşünü nasıl değiştirdiğini tartışınız.

Görsel 3. 32: Hava Kirliliği

Görsel 3. 33: Atıklarla Oluşan Kirlilik

Kentlerde yaşayan nüfusun hızla artması, kentteki yeşil alanları yok etmekte ve canlı türlerine zarar vermektedir. Kentleşmeyle sanayi tesisleri ve kalabalık nüfusun ürettiği atıklar çevre kirliliğini arttırmaktadır. Her ne kadar son yıllarda atık işleme tesisleri yaygınlaşsa da atıklar çevre kirliliğini arttırmaya devam etmektedir.

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Aşağıdaki görsellerde göç nedeni ile ortaya çıkan olumsuzluklar anlatılmaktadır. Bu olumsuzlukların ortaya çıkmasının nedenlerini ilgili alanlara yazınız.

KÜRESEL ISINMA

Göçler sonucu kentler aşırı büyür bundan dolayı büyük şehirlerin bulunduğu alanlarda ısı adaları oluşur. Büyük şehirlerin etrafında ısınma artar. Daha sıcak, daha kurak ve yağışlar açısından daha belirsiz bir iklim ortaya çıkar.

TRAFİK SORUNU

TARIM ALANLARININ AZALMASI

Görseller 3.34

Yukarıdakiler dışında göçün başka hangi sonuçları olabilir? Yazınız.

.....

.....

.....

.....

Toplumsal cinsiyet konusuna ise tüm kitapta genel bir inceleme söz konusu olup birkaç ünite içerisinde detaylı incelenmiştir. Kitap genelinde kadın görselinin kullanılmasına özen gösterilmiştir. *Zaman İçinde Bilim* ünitesinde sadece iki kadın bilim insanına (Şekil 28) yer verilmiştir. Erkek bilim insanlarına ise iki kişiden çok daha fazla yer verilmiştir. *Ekonomik ve Sosyal Hayat* ünitesinde *Hayalini Kurduğum Meslek* (Şekil 29) başlığı altında kadın ve erkek bireylerin her ikisinin de hayallerindeki meslekler aynı verilmiş. Bu meslekler açıcılık, polislik ve doktorluk şeklinde olmakla birlikte cinsiyet kalıplarına sığdırılmadan verilmiştir.

ZAMAN İÇİNDE BİLİM

HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER HABERLER

HABERLER HABERLER HABERLER

Bir yazılım şirketinin katkılarıyla geliştirilen Shibuya Mirai (Şibuya Mira) isimli sohbet botu (sohbet eden insan görünümü bilgisayar), Japonya'nın Shibuya bölgesinden vatandaşlık aldı. Mesajlaşma uygulamasında kullanılan sohbet botu, 7 yaşındaki bir erkek çocuğu gibi bilinçlendi.

Yapay zekâ çocuk Shibuya Mirai, şirketin yapay zekâyı geliştiren ekibiyle beraber bir basın toplantısında vatandaş ilan edildi. Yaşadığımız dünya, iyiden iyiye bilim kurgu filmlerinde gördüğümüz gibi olmaya başladı.

(Genel Ağ Haberleri, 2017, para. 1-2)

Shibuya Şehri Özel İkamet Kartı

Adı	Mirai Shibuya	
Adres	1-chome Udagawa-cho, Şibuya-cho	
Doğum Tarihi	28 Nisan 2010	
İkamet Tarihi	4 Kasım	
Profili	İlkokul 1. sınıf öğrencisi, 7 yaşında. Hobi: Fotoğrafçılık, insanlarla sohbet etmek. Lütfen isteğiniz konusunda onurla konuşmaktan çekinmeyin.	

Bu özel ikamet kartı, Temel Sicil Kanunu temel alınarak verilen ikamet kartıdır. Kopya değildir.

Shibuya-ku, Baş Takeshi Hisebe

Görsel 4. 41: Yapay Zekâ Shibuya Mirai'nin Kimlik Kartı

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Günümüzde bilimi geliştirme görevini üstlenmiş Türk bilim insanlarından bazılarının isimleri verilmiştir. Bu bilim insanlarının çalışmalarını araştırarak ilgili alanlara yazınız.

Prof. Dr. Aydoğan ÖZCAN (1978-...)

Tıp alanında bir buluş yaptı. Özcan, cep telefonlarını taşınabilir laboratuvara çevirecek bir cihaz geliştirdi. Bu cihaz pek çok hastalığı teşhis edebilecek sıradan testler yapabiliyor.

Prof. Dr. Remziye HİSAR (1902-1992)

.....

Muazzez İlmiye ÇİĞ [Sümerolog (1914-...)]

.....

Prof. Dr. Fuat SEZGİN (1924-2018)

.....

Görseller 4. 42

139

Şekil 28. Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı Toplumsal Cinsiyet-Bilim İnsanları (MEB, 2018C Sayfa 139)

ANAHTAR KELİMELER

İlgi: Belirli bir olay veya etkinliğe yakınlık duyma, ondan hoşlanma ve ona öncelik tanımadır.

Yetenek: Bir kimsenin bir şeyi anlama veya yapabilme niteliğidir.

Değer: Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçüdür.

HAYALİMDEKİ MESLEK

Sevdiğiniz bir mesleği mi yoksa çevrenizin sizden istediği bir mesleği mi yapmayı istersiniz? Açıklayınız.

Görsel 5. 43

“Hayalini kurduğun mesleğin sana uygun olup olmadığını hiç düşündün mü? Hangi mesleği seçeceksin?” gibi sorularla karşılaştığınız oluyor mu? Sanırım hepimiz bu sorulara farklı cevaplar vermişsinizdir. Meslek seçimi merdiven basamaklarına benzetebiliriz. Meslek seçimi yolunda attığımız ilk adım, ulaşmak istediğimiz hedefe varmak için önemlidir.

Görsel 5. 44

İleride yapmak istediğiniz mesleğin hangi becerileri gerektirdiğini öğrenmenin zamanı geldi. Adım adım ilerleyecek olursak:

Birinci Adım

Meslek nedir?

Meslek, insanların bilgi ve yetenekleri doğrultusunda belirli bir eğitim sonucu edindikleri özelliklerin bütünüdür. Hem kendinizin hem de ülkenizin gelişmesine katkı sağlayacak bir mesleği seçmeniz çok önemlidir.

İkinci Adım

İstediğiniz mesleğe uygun biri misiniz? İlgi, beceri, yetenek ve değerleriniz nelerdir?

Doğru bir meslek seçimi, kendinizi ve yapmak istediğiniz mesleği ne kadar tanıdığınız ile yakından ilgilidir. Meslek seçiminde; ilgi, yetenek, beceri ve değerleriniz gelecekte hangi mesleği seçeceğinizi konusunda size yol gösterir. Mesleğinizin gerektirdiği özelliklerle ilgileriniz örtüştüğü ölçüde, meslek hayatınızda daha verimli ve mutlu olabilirsiniz.

İlgileriniz, yapmaktan hoşlandığınız size özel alanlardır. Kiminiz insanlarla sohbet etmekten, onlarla vakit geçirmekten, kiminiz müzik ile ilgili çalışmalar yapmaktan, kiminiz ise hayvan ve bitkilerle ilgili işlerle uğraşmaktan hoşlanırsınız. İlgilerinizin neler olduğunu belirlediğinizde meslek seçiminiz daha kolay olacaktır. Örneğin insanların sorunlarını dinlemekten hoşlanan bir insan, psikolog ya da sosyal hizmet uzmanı olduğunda yaptığı işten zevk alır.

Yetenek ve becerileriniz, anlamakta ve yapmakta başarılı olduğunuz alanları temsil eder. Her insan farklı yeteneklere sahiptir. Kiminiz güzel resim yapar, kiminiz matematik alanında yeteneklidir, kiminiz bir müzik aleti çalar, kiminiz güzel şiir yazar. Sahip olduğunuz yetenekler, yöneleceğiniz meslekle örtüştüğünde işinizde daha mutlu olabilirsiniz. Yeteneklerinize uygun mesleği yaparsanız yeteneklerinizi geliştirme fırsatı bulabilirsiniz. Örneğin beden hareketleri konusunda yetenekli biriyse beden eğitimi öğretmeni, atlet ya da yüzücü olabilirsiniz. Böylece yeteneğinizin doğrultusunda seçmiş olduğunuz meslekte gelişme gösterip başarılı olabilirsiniz.

Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı incelendiğinde tartışmalı konulara açık bir şekilde yer verilmediği gerek kitap görselleri gerek konu anlatımı gerekse aşağıda oluşturulan *Ünite Konu Kazanım Tablosunda* (Tablo 4) da görülmektedir. Bu konuların tartışmalı konu olduğu ile ilgili herhangi bir açıklama, etkinlik ya da konuya değinme söz konusu değildir. Kazanımlara bakıldığında da yine tartışmalı konu olduğuyula bağlantılı kazanım verilmemekle birlikte tartışmalı konu olduğuna bile değinilmemiştir.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitabı Tartışmalı Konular Tablosu

Ünite	Konu	Kazanım
Türk Tarihinde Yolculuk	Osmanlı Millet Sistemi Renk Cümbüşü	SB.7.2.2. Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.
Nüfus ve Yerleşme	Neden Göç Ediyoruz?	SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.
Ekonomik ve Sosyal Hayat	Hayalini Kurduğum Meslek	SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.

4.4. Dördüncü Alt Probleme Ait Bulgular

Çalışmanın dördüncü alt problem olan “8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında tartışmalı konuların verilmiş biçimi nasıldır?” sorusu incelendiğinde Ermeni sorunu ve Lozan Antlaşması konularında Ermeni sorunu, *Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar* ünitesinde beş paragraftan oluşan bir metin şeklinde verilmiştir (Şekil 30). Ermeni sorunu konusuna 11. yüzyılda Ermenilerin Osmanlı Devleti himayesine girmesi ile başlanmış ve zamanla millet-i sadıka'ya dönüşmesinden bahsedilmiştir. Sonra Osmanlı-Rus harbinden ve Berlin Konferansı'nda Ermeni sorununa değinilişinden bahsedilmiştir. Paragrafın devamında Ermeni çetelerin faaliyetlerinden, çetelere uygulanan yaptırımdan, yeterli gelmediğinde ise, Ermeni tehcirinden ve uygulanış biçiminden bahsedilmiştir.

Konunun kitapta işlenişinin daha açık görülmesi adına ilgili kitap sayfaları aşağıda verilmiştir:

2. Ünite: Millî Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar

Ermeni Sorunu

Ermenilerin ağırlıklı yaşadıkları bölge; Doğu Anadolu ve Kafkasyadır. Ermeniler bu bölgede Türkler gelmeden önce Bizans Devleti'nin baskısı altında zor bir yaşam sürüyorlardı. 11. yüzyıldan sonra bölgeye Türklerin gelmesiyle birlikte huzur ve güvene kavuştular. Ermeniler, ticaret ve kuyumculukla uğraştıkları için maddi olarak rahat bir hayat sürdüler. Ermenilerin yaşadığı bölge Selçuklu ve Osmanlı Devletleri zamanında titizlikle korundu. Ermeni halkın inanışlarına ve günlük alışkanlıklarına müdahale edilmedi. 19. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin zor durumundan yararlanan birçok Balkan devleti isyan ederken Ermeniler buldukları yerde huzursuzluk çıkarmadılar. Bundan dolayıdır ki Osmanlı Devleti bu millet için millet-i sâdık (sadık millet) demiştir. 19. yüzyılın sonlarına doğru Ermeni sıkıntıları patlak vermiştir. Bu tarihlerde Rusya, Akdeniz'e inebilmek için her türlü planı devreye sokmuş bu amaç için de Ermenileri emellerine alet etmiştir. Yine aynı tarihlerde bölgede tek söz sahibi olmak isteyen İngiltere de Rusların güneye inmemesi için yine Ermenileri kullanmak istemiştir. Bu iki devletin kışkırtmaları ile Ermeniler kendi içlerinde örgütlenerek Müslüman Türklere zarar vermeye başlamışlardır.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası düzenlenen Berlin Konferansı'nda Rusya, Ermeni sorununu gündeme getirerek konunun uluslararası alanda bir sorunmuş gibi algılanmasına zemin hazırladı. Bu gelişmeler sonrası Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Ermeni komitecileri kendi aralarında silahlanarak Müslüman Türklere zarar vermeye başladılar.

Ermeni çeteleri Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesini fırsat bilerek yıkıcı faaliyetlerini artırdılar. Rusya'nın desteğini alan çeteler Türk köylerini basarak halkı katletmeye başladılar. Ermeni çeteleri, Kafkas Cephesi'nde Türk askerine yardım götürülen yolları tutarak askerimizin zor durumda kalmasına da neden olmuştu. Tüm bu gelişmeler üzerine Osmanlı yönetimi bu yıkıcı Ermeni faaliyetlerini organize eden Ermeni komite liderini tutuklayarak Ermenileri uyarmıştır (1915).

Osmanlı Devleti'nin tüm uyarılarına rağmen Ermeni çeteleri zararlı faaliyetlerine son vermemiş ülkenin içinde bulunduğu zor durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya devam etmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Osmanlı Hükümeti 27 Mayıs 1915 tarihinde Sevk ve İskân Kanunu çıkarmıştır. Bu kanun ile zararlı faaliyetleri yürüten ve onlara yardım eden kişileri Suriye bölgesine gönderme kararı aldı. Bu karar, zorunlu bir sürgün değil masum halkın güvenliğini sağlamaya yönelik bir hamledir. Nakil edilecek Ermenilerin güvenliği için Osmanlı ordusu da bu göçe nezaret etmiştir. Bu göç zorunlu ve kalıcı bir durum olmayıp savaş bitinceye kadar alınmış bir karardır.

Şekil 30. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Ermeni Sorunu Konu Anlatımı

(MEB , 2018D Sayfa 37)

Ya İstiklal Ya Ölüm! ünitesinde *İlk Zaferimiz: Doğu Cephesi* (Şekil 31) başlığında ise Ermeni sorununa kısaca değinilmiştir. Konunun kitapta işlenişinin daha açık görülmesi adına ilgili kitap sayfaları aşağıda verilmiştir:

3. Ünite: Ya İstiklal Ya Ölüm!

DOĞU VE GÜNEY CEPHESİ

Kazım Karabekir'in Millî Mücadele'ye katkıları nelerdir?

Millî Mücadele dönemini Doğu, Güney ve Batı Cephesi olarak üç başlık altında inceleyebiliriz. Millî Mücadele Türk milleti için bir ölüm kalım savaşıdır. “*Ya İstiklal Ya Ölüm!*” parolası bu savaşın milletimiz için ne kadar önemli olduğunu özetleyen güzel bir sözdür. Türk milleti bağımsızlığına ve vatanına göz dikmiş Batılı devletler karşısında tarihte eşi benzeri görülmemiş bir mücadele sergilemiştir. Modern silahlarla donatılmış düşman karşısında büyük bir dayanışma örneği göstererek ilk günden itibaren yurdunun işgalini kabul etmemiştir.

İlk Zaferimiz: Doğu Cephesi

Görsel 3.1 Kazım Karabekir Paşa

Osmanlı Devleti'nin farklı yerlerinde yüzyıllardır huzur içinde yaşayan Ermeniler, 19. yüzyılın ikinci yarından itibaren İngiliz ve Rusların kışkırtmaları ile Osmanlı Devleti içinde huzursuzluk çıkarmaya başladılar. 1878'de Rusların, Ermenilerle ilgili iddialarını Berlin Konferansı'na taşınmaları ile birlikte sorun uluslararası bir sorun hâline dönüşmüştü. Bu tarihten sonra Ermeniler, kendi içlerinde örgütlenerek türlü sorunlar çıkarmaya başlamışlardır. Kafkas Cephesi'nde Ruslarla birlik yapan Ermeniler, Osmanlı ordusunu zorda bırakmışlardı. I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Ruslar ülkelerinde ihtilal çıkması üzerine Doğu Anadolu'daki Osmanlı topraklarını bırakıp çekilmişlerdi. Bu olaylar sonrası 1918 yılında Ermeniler, merkezi Erivan olan bir Ermeni Devleti kurdular. Rusların bölgeden çekilmesiyle birlikte Ermeniler, Wilson İlkeleri'ni kendilerine göre yorumlayarak Gümrü, İğdır, Arpaçay ve Aras'a kadar olan yerleri işgal ettiler. Yıllardır milleti sadıka olarak nitelendirilen Ermeniler, Osmanlı'nın en zor günlerinde ihanet ettiler. İngilizlerin de desteğini alan Ermeniler, devletlerini kurarak çevredeki Türk yerleşim yerlerine saldırmaya başladılar. Doğu Anadolu'da yaşanan bu gelişmeler üzerine BMM, 15. Kolordu Komutanı olan ve kendisine bağlı orduları terhis etmeyen Kazım Karabekir'i tam yetki ile Doğu Cephesi Komutanlığına atadı (9 Haziran 1920).

Kazım Karabekir, hızlı bir şekilde taarruza geçerek Sarıkamış ve Kars'ı Ermeni işgalinden kurtardı. Bu yenilgi karşısında Ermeniler barış istedi. 3 Aralık 1920'de BMM ile Ermeni Hükümeti arasında Gümrü Antlaşması yapıldı. Bu antlaşmaya göre:

- Ermeniler, Sevr Antlaşması'nın geçersiz olduğunu kabul etti.
- Kars, Sarıkamış ve Gümrü BMM Hükümetine bırakıldı.

- Ermeniler, Doğu Anadolu'daki tüm isteklerinden vazgeçmeyi kabul etti.

Gümrü Antlaşması BMM'nin uluslararası alandaki ilk siyasi başarısıdır. Misakımlı'nın Doğu sınırı gerçekleştirilmiştir.

Bu zafer Türk milletinin bağımsızlık yolundaki azmini artırması açısından da önemli bir olaydır. Doğu Cephesi'nin kapatılmasıyla birlikte burada bulunan silah ve cephane Batı Cephesi'ne kaydırılmıştır. Kendisi de yetim olarak büyüyen Kazım Karabekir Paşa, Anadolu'daki yetim çocuklara sahip çıkmış onlar için yurt ve okullar açmıştır. Yetimlerin babası olarak anılan Kazım Karabekir, Milli Mücadele sonrası da ülkesi için aktif olarak çalışan bir kişi olarak tarihe geçmiştir.

İşgaller Karşısında Türk Milleti Örgütleniyor: Güney Cephesi

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hukuk dışı maddelerine dayanarak Güney illerimizden Urfa, Maraş ve Antep'i işgal eden İngilizler, Fransa ile yaptıkları gizli görüşmeler sonunda bölgeyi Fransızlara bıraktılar. Fransızlar ise işgalleri kendi adına kolaylaştırabilmek için Suriye'den Ermenileri getirerek silahlandırdılar. Fransızlarca silahlandırılan Ermeniler, bölgedeki Müslüman Türklere saldırmaya başladı. Bu gelişmeler üzerine halk, kendi aralarında oluşturdukları Kuvâ-yı Milliye birlikleri ile işgalcilere karşı koymaya başladı.

Kahraman Şehir: Maraş

Görsel 3.2 Sütcü İmam Anıtı

İlk önce İngiliz daha sonra da Ermeni ve Fransızlarca işgal edilen Maraş, tarihte eşi benzeri görülmemiş bir kahramanlıkla kendini savundu. Fransızların Türk köylerine yaptığı insanlık dışı muameleler halkın azmini iyice artırdı. 20 Ocak 1920'de Fransızlar'ın, Maraş'ın ileri gelenlerini tutuklayıp halka ateş açmaları üzerine halk yoğun bir şekilde direnişe geçti. Modern silahlarla donatılmış düşman askerleri karşısında kahramanca mücadele eden Maraşlılar şehirlerini teslim etmediler. Sütcü İmam'ın başlattığı mücadeleye halkın verdiği destekle 12 Şubat 1920'de Fransızlar şehri terk etmek zorunda kaldı. Maraş halkının bu mücadelesi 1973'te TBMM tarafından "Kahraman" unvanıyla ödüllendirildi.

Maraş'ın işgali sırasında yaşanan aşağıdaki örnek olayı inceleyiniz.

OKUMA METNİ

31 Ekim 1919 günü Ermeniler, Fransız askerleriyle birlikte şehri dolaşırken önlerine gelen Türklere hakaretler ederek saldırılarda bulunuyorlardı. Bu esnada bir grup Fransız askeri hükümet konağındaki nöbetçi askerlere sataşarak, devleti küçültücü ve tahrik edici sözler söylediler. Oradan geçmekte olan bir posta dağıtıcısını da dövdüler. Bütün bu haberler şehre yayıldı. Fransız askerleri, hürriyetine bağlı, şeref ve namusuna son derece düşkün, bu uğurda ölümü hiçe sayan Maraş halkını henüz tanımıyor, her yaptıklarının yanlarına kalacağını sanıyorlardı.

Lozan Antlaşması konusuna ise kitap boyunca birçok ünite de değinilmiştir. Esas konunun detaylı şekilde verildiği ünite ise *Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm* ünitesidir. Lozan Antlaşması'nın maddeleri, sonuçları ve antlaşmaya katılan delegeler detaylı şekilde verilmiştir (Şekil 33, 34, 35 ve 36). Konunun kitapta işlenişinin daha açık görülmesi adına ilgili kitap sayfaları aşağıda verilmiştir:

3. Ünite: Ya İstiklal Ya Ölüm!

LOZAN ANTLAŞMASI

? DÜŞÜNELİM

Lozan Antlaşması'nın tarihi önemiyle ilgili neler söyleyebilirsiniz?

Mudanya Ateşkes Antlaşması ile işgal altındaki Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazlar da diplomasi yoluyla düşman elinden kurtarılmıştı. Sıra Batı ile kalıcı bir antlaşma yapmaya gelmişti. Mustafa Kemal, görüşmelerin İzmir'de yapılmasını istiyordu. Bu sayede TBMM ile Türk heyetiyle daha kolay iletişim kurulacak bir de Yunanlıların İzmir'e verdiği zararı Batı'ya gösterilecekti. Bu fikre İtilaf Devletleri şiddetle karşı çıkarak görüşmelerin tarafsız bir ülkede yapılması gerektiğini savundular. Sonuçta görüşmelerin İsviçre'nin Lozan kentinde yapılmasına karar verildi. İtilaf Devletleri Lozan Görüşmelerine Ankara Hükümetinin yanı sıra İstanbul Hükümetini de davet ettiler. İtilaf Devletleri bu şekilde davranarak iki hükümet arasında itilaf çıkarmayı ve bazı değişikliklerle Sevr Antlaşmasını kabul ettirmeyi amaçlamışlardır. Bu gizli planın farkında olan TBMM, 1 Kasım 1922'de saltanatı kaldırdığını duyurdu. Böylece Türk devletinin tek temsilcisinin TBMM olduğu dünya kamuoyuna duyurulmuş oldu. İki başlılığı ortadan kaldıran bu uygulama ile Osmanlı Devleti hukuken sona ermiş oldu.

Lozan Görüşmelerine katılan devletlerin konferanstan beklentileri farklı farklıydı. İtilaf Devletleri hâlâ eski düşüncelerini koruyor Sevr'i ortaya atmayı planlıyorlardı. Türk temsilcileri ise bağımsızlığını kazanmış hür millet olarak Misakımillî'yi tüm dünyaya kabul ettirmeyi amaçlıyordu. Türk heyeti İsmet Paşa'nın başkanlığında Lozan'a gitti. Heyetin işi hiç de kolay değildi çünkü karşılarında İtilaf Devletler bloğu vardı. Türk heyeti Anadolu'da vermiş olduğu kahramanca mücadeleler sonucunda kendini Batı'ya kabul ettirmiş yeni bir devlet olarak Lozan'a katılmıştır.

Konferansta söz alan İsmet Paşa'nın şu sözü konferansa damga vurmuştur: "... Çok ıstırap çektik, çok kan akıttık. Bütün medeni milletler gibi hürriyet ve bağımsızlık istiyoruz." Konferansta Türk heyetini asırlık sorunlar bekliyordu ancak Mustafa Kemal heyete şu iki konuda asla taviz verilmemesi gerektiğini söylemişti:

- Doğu Anadolu Bölgesi'nde planlanan Ermeni Devleti'nin kurulmasına asla müsaade edilmeyecek,
- Yıllardır Türk ekonomisine büyük zararlar veren kapitülasyonlar koşulsuz şartsız kaldırılacak.

Büyük tartışmalarla konferans başladı. Batı grubu Türk heyetine galip devlet değil mağlup devlet muamelesi yapıyorlardı. Ermeni meselesi, kapitülasyonlar ve dış borçlar gibi konular tartışılmış ve hiçbir sonuca ulaşamamıştı. Bu gelişmeler sonrası Türk heyeti 4 Şubat 1923'te konferansı terk etti. Bu gelişme üzerine Mustafa Kemal, İzmir iktisat

Şekil 33. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması(MEB , 2018D Sayfa 77)

Kongresini toplayarak ekonomik alanda Türk heyetinin elini güçlendirdi. Ayrıca Boğazlar ile Musul üzerine askeri bir hazırlık başlattı. Mustafa Kemal'in bu hamlesi karşısında bazı devletlerin arabuluculuk yapması üzerine 23 Nisan 1923'te görüşmeler tekrar başladı. Zorlu görüşmeler sonucunda 24 Temmuz 1923'te **Lozan Barış Antlaşması** imzalandı.

Görsel 3.12 Lozan görüşmelerine katılan Türk heyeti.

Lozan Barış Antlaşması, I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan ve yürürlükte olan tek anlaşma olması bakımından önemlidir.

Lozan Antlaşması'nın Maddeleri

a) Sınırlar

- Suriye; 20 Ekim 1921'de Fransa Hükümeti ile yapılan Ankara Antlaşması'na göre belirlenmiştir. Böylelikle Hatay, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalmıştır ancak 1939 yılında yapılan bölge referandumu ile Antakya, Türkiye'ye bağlanmıştır.
- Yunanistan; Mudanya Ateşkes Antlaşması'na göre belirlenmiş, Meriç Irmağı iki ülke arasındaki sınır olarak kabul edilmiştir.
- Irak; antlaşma sırasında çözülemeyen konulardan birisidir. Musul – Kerkük sınır anlaşmazlığı nedeniyle bu konu Türkiye ve İngiltere arasında 9 ay içinde çözümlenmek üzere ertelenmiştir.
- Türkiye – Bulgaristan sınırı 1913 İstanbul Antlaşması'na göre belirlenmiştir.
- Türkiye'de Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adası haricindeki Ege adalarını Yunanistan'a vermiştir. On iki Ada ise İtalya'ya kalmıştır ancak 2. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya'nın On İki Adadan çekilmesiyle birlikte ada Yunanistan'a bırakılmıştır.

b) Boğazlar

- Türklerin başkanlığını yaptığı komisyon kurulacak ve bu komisyon tarafından yönetilecektir.
- Boğazların iki tarafındaki 15 – 20 kilometrelik alan askerden ve silahtan tamamen arındırılacaktır.
- Ticaret gemileri bu boğazlardan barış zamanında serbest bir şekilde geçebilecek, savaş gemileri ise sınırlandırılacaktır.
- Boğazlara herhangi bir saldırı olması durumunda gereken önlem Milletler Cemiyeti tarafından alınacaktır.

c) Borçlar

- Osmanlı Devleti'nin 1854 tarihinden beri aldığı borçlar artık ödenemez hâle gelmişti. I. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan Lozan Antlaşması'na göre TBMM heyeti Osmanlıdan kalan borçları ödemeyi kabul etmiştir,
- Kalan borçlar, Osmanlıdan ayrılan devletler arasında paylaştırılmış ve ödenmek üzere taksite bağlanmıştır.
- Borçların Türk Lirası ya da Fransız Frangı olarak ödenmesi kararına varılmıştır,
- Genel Borçlar Yönetimi ve Düyun-u Umumiye İdaresi kaldırılmıştır.

ç) Savaş Tazminatı

- Yunan Hükümetinin, Türkiye Cumhuriyeti'ne tazminat ödemesine karar verilmiştir. Yunan Hükümetinin ekonomik bakımdan zayıf olması sebebiyle bu tazminat ödeyemeyeceği düşünülerek, Karaağaç ve çevresinin tazminat olarak Türkiye'ye bırakılması kararlaştırılmıştır.

d) Azınlıklar

- Türkiye sınırlarında yaşayan tüm azınlıklar Türk yurttaşı sayılmıştır.
- Azınlıklara tanınan ayrıcalıklara son verilmiş, azınlıkların Türk vatandaşlarına verilen haklardan yararlanmaları sağlanmıştır. Bu madde sayesinde Avrupalı devletlerin iç işlerimize karışması engellenmiştir.

- Azınlıklarla ilgili alınan kararlardan biri de nüfus mübadelesi kararıdır. Bu karar ile Türkiye'de yaşayan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Türkler yer değiştirmiştir. Nüfus Mübadelesine İstanbul ve Batı Trakya'da yaşayanlar dâhil edilmemiştir.

e) Kapitülasyonlar

- TBMM'nin kararlı olduğu ve kesinlikle taviz vermediği konu olarak bilinmektedir. Yabancı devletlere tanınan ayrıcalıklara tamamen son verilmiştir.
- Kapitülasyonları fırsat bilerek ülkemizde faaliyet gösteren ticaret kuruluşlarına, T.C. yasalarına uyma zorunluluğu getirilmiştir.

f) Yabancı Okullar

- Yabancı okulların, Türkiye'nin koyduğu yasalara uygun bir şekilde faaliyetlerine devam edebilmesi kararı alınmıştır.
- Bu okulların düzenlenmesinin Türk Hükûmeti tarafından yapılacağına karar verilmiştir. Bu sayede okullarda dinî ve siyasi içerikli eğitim verilmesi engellenmiştir. Bu konu Fransa, Vatikan ve Türkiye arasında daha sonra tekrar bir sorun hâline gelmiştir.

Lozan'ın Sonuçları

1. Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ve Misakımilli, İtilaf Devletleri tarafından resmen tanınmış ve kabul edilmiştir.
2. Bu antlaşmanın yapılmasıyla birlikte Türkiye'yi zor durumda bırakan Sevr Antlaşması geçersiz hâle gelmiştir.
3. Kapitülasyonlar kesin olarak kaldırılmış ve Türkiye Cumhuriyeti ekonomik özgürlük kazanmıştır.
4. Verilen bağımsızlık mücadelesi ve bazı devletlere umut ışığı olmuştur.
5. Rum ve Ermeni iddiaları tamamen sona ermiştir.
6. Bu antlaşmadan sonra Batılı devletlerle ilişkiler yumuşamaya başlamış ve inkılaplara ortam hazırlanmıştır.

Şekil 36. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. Sınıf Ders Kitabı Lozan Antlaşması Sonuçları (MEB , 2018D Sayfa 80)

Bir başka ünite olan *Atatürk Dönemi Dış Politika* ünitesinde ise *Lozan'dan Kalanlar* (Şekil 38, 39 ve 40) başlığıyla Lozan Antlaşması'nda çözüme kavuşmayan konulara yer verilmiştir. Yine aynı ünite, ünite sonunda verilen özet (Şekil 41) kısmında da Lozan Antlaşması'ndan öz bir biçimde bahsedilmiştir.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

? DÜŞÜNELİM

Dış politikada milli menfaatleri ön planda tutmak ne anlama gelir?

Lozan Barış Antlaşması, Türk milletinin bağımsızlığını ve kahramanlığını dosta düşmana kabul ettirdiği ulusal bir başarıdır. Türk Hükümeti Lozan'da tüm istediklerini yapmasa da bağımsızlığını uluslararası platformda herkese kabul ettirmiştir.

Lozan Barış Antlaşması, Türk tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. Çünkü Batılı devletlerle yeni Türk devleti arasındaki bütün ilişkiler, bu antlaşma ile yeniden düzenlenmiştir. Bu antlaşma ile Türk Devleti'nin, uluslararası alanda bütün devletlerle eşit, onurlu bir varlık olduğu tanınmış ve kabul edilmiştir.

Türk milleti Misakımilli sınırları içinde bağımsız yaşamak, komşularıyla iyi ilişkiler kurarak varlığını sürdürmek amacındadır. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk, dünya devletleriyle barış ve huzur içinde yaşamayı gaye edinmiştir.

“Milli hudutlar içinde her şeyden önce kendi kuvvetimize dayanarak varlığımızı devam ettirmek, millet ve memleket gerçek saadet ve ümranına çalışmak.”, “Medeni cihandan medeni ve insani muameleye ve karşılıklı dostluğa intizar etmek.”

Atatürk'ün bu sözlerinden de anlaşılacağı gibi Türk Devleti'nin iç ve dış siyaseti tamamen yapıcı ve barışçı bir fikre dayanıyordu. Bu fikir sonraları “Yurtta barış, cihanda barış.” özdeyişiyle ifade edilmiştir. Atatürk'ün “Yurtta barış, cihanda barış.” sözü Türk dış politikasına yön vermektedir.

Görsel 6.2 Atatürk yabancı devlet adamlarıyla görüşmeye önem verirdi.

Atatürk, tarih bilgisinin diplomasideki önemini bildiğinden bu alanda çok okur ve gerekli dersleri çıkarırdı. Geleceğe yönelik plan ve programların da bu bilgi ve birikimleri doğrultusunda yapardı. Atatürk ülkeler arasında diyaloga açık, güvене dayalı ilişkilerin kurulmasına özen göstermiştir. Güçlü ve dinamik kişiliğinin sonucu aktif bir dış politika izlemiştir. Bu politikanın amacı Türkiye'nin bağımsızlığının özenle korumasına yöneliktir. Lozan Barış Antlaşmasının öngördüğü dengenin korunması, yeni Türk Devleti'nin hedeflerinden biri oldu.

Atatürk, milli dış politikada Türkiye'nin güvenliğini ve milletin çıkarlarını korumayı

amaçlamıştır. Bu politika aynı zamanda hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir anlayışı öngörmektedir. Atatürk'ün düşüncede milli dış politika politikasının başlıca ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- a. Bağımsızlığı her şeyin üstünde tutmak,
- b. Gerçekçilik ve barışı esas almak,
- c. Türkiye'nin milli çıkarlarını esas almak,
- ç. Milletler arası ilişkilerde eşitliğe dayanan karşılıklı ilişkiler, dostluklar ve ittifaklar kurmak,
- d. Milli dış politikayı yürütürken daima iç kamuoyunu dikkate almak, aynı zamanda dünya konjonktürünü göz önünde bulundurmak,
- e. Başka devletlerin iç politika ve yönetim sistemlerinden etkilenmemek,
- f. Dış politikada, diplomaside bilim ve teknolojiyi yol gösterici olarak kullanmak,
- g. Yurtta ve dünyada barışa önem vermek.

Yukarıda esasları verilen Türk dış politikası Atatürk'ün sağlığında titizlikle uygulanmıştır. Temel niteliği gerçekçilik olan Türk dış politikasında Türkiye'nin çıkarlarından ödün verilmemiştir. Dünyada gelişen olaylar da dikkate alınarak Irak sınırı belirlenmiş, Boğazlar sorunu çözümlenmiş, komşu ülkelerle paktlar imzalanmıştır. Türkiye dünya barışında ve diplomasisinde söz sahibi olabilmek için Milletler Cemiyetine katılmıştır.

LOZAN'DAN KALANLAR

Lozan Barış Antlaşması ile Misakımilli büyük ölçüde gerçekleştirilmişti. Bununla birlikte Musul sorununun çözülmesi ile Irak sınırının belirlenmesi konferans sonrasında Türkiye ve İngiltere arasında yapılacak görüşmelere bırakılmıştı. Batı Trakya'nın Yunanistan'da kalmasına engel olunamamıştı. Ancak ne kadar zor şartlar altında diplomatik bir savaş verildiği düşünülecek olursa Lozan Barış Antlaşmasının Türkiye için bir zafer sayılması gerekir.

Lozan Barış Antlaşması ile çözülemeyen sorunlardan biri de yabancı okullar sorunu idi. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yabancı okullar hiçbir kayıt ve kontrol altında değildi. Lozan Barış Antlaşması ile bu okulların bazı koşullarla Türkiye'de çalışmalarına izin verilmişti. Cumhuriyet Döneminde yabancı okullara tanınan ayrıcalıklar ortadan kaldırıldı. Yabancı okullarda Türkçe öğretim yapılması, Türkiye aleyhine yayınlar olmaması ve bu okulların Millî Eğitim Bakanlığına bağlı müfettişlerce teftiş edilmesi şartı konuldu. Bu şartlara itiraz eden yabancı okullar kapandı ve ülkede eğitim birliği sağlanmış oldu.

Türkiye, Lozan Barış Konferansı'nda Musul'un Misakımilli sınırlar içinde olduğunu belirterek kendisine bırakılmasını istemişti. İngilizler ise Musul'un Irak Hükümetine ait olduğunu ileri sürdü. Bu sorun, Türkiye ile İngiltere'yi ilgilendirdiği için antlaşmadan sonra çözülmesi uygun görüldü.

1924'te İngilizlerle İstanbul'da görüşmeler başladı fakat bir sonuca ulaşamadı. Bunun üzerine konu Milletler Cemiyeti Konseyine bırakıldı. Konseyin de bir karar verememesi üzerine Lahey Adalet Divanına gidildi. Nihayet İngilizlerle 5 Haziran 1926'da Ankara'da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre Irak ile olan bugünkü sınırlar tespit edildi. Musul, Irak Hükümetine bırakıldı. Irak'a ait petrol vergi gelirlerinin %10'unun 25 yıl süreyle Türkiye'ye verilmesi kararlaştırıldı.

Lozan Barış Konferansı'nda Türkiye ile Yunanistan arasındaki azınlıklar meselesinin mübadele (değiş-tokuş) yoluyla halledilmesi kararlaştırılmıştı. İstanbul'da yaşayan Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler, antlaşma gereği mübadelenin dışında kalacaktı. Bu bağlamda Anadolu'da ve Doğu Trakya'daki Rumlar Yunanistan'a, Yunanistan'daki Türklerin 400 bin kadarı da Türkiye'ye nakledildi.

Lozan Barış Antlaşması, yeni Türk Devleti için siyasi bir zafer olmasına rağmen çözümlenmesi gereken bazı sorunlar da ortaya çıkardı. Antlaşmaya göre Boğazlar, Türkiye Cumhuriyetinin egemenliğinden ayrılıyor ve askersiz bir bölge olarak kabul ediliyordu. Barış ve savaş zamanlarında ticaret ve savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesi serbest bırakılıyordu. Ayrıca Boğazların yönetimi başkanlığını Türkiye'nin yaptığı, İngiltere, Japonya, Fransa ve İtalya'dan oluşan uluslararası bir komisyona bırakılmıştı.

Boğazlar ili ilgili antlaşma maddeleri 1936 yılına kadar yürürlükte kaldı, II. Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'da birçok siyasi değişiklikler oldu. Boğazların korunmasını üstlenen devletlerden İtalya, Habeşistan'a saldırdı. Japonya, Milletler Cemiyetinden çekildi. Avrupa'da yeniden savaş rüzgârları esmeye başladı.

Avrupalı devletlerin silahlanmaya başladıklarını gören Atatürk, Boğazlar sorununu kesin olarak çözmeye karar verdi. Türkiye, Millet Cemiyetine başvurarak Lozan Antlaşmasındaki Boğazlara ait hükümlerin değiştirilmesini istedi. Bunun üzerine İsviçre'de Montreaux (Montrö) Boğazlar Sözleşmesi imzalandı (20 Temmuz 1936). Bu sözleşmeye göre;

1. Boğazlar kayıtsız şartsız Türk egemenliğine bırakıldı.
2. Türkiye Boğazlar çevresinde, istediği kadar asker bulundurabilecekti.
3. Savaş zamanında Boğazlardan geçişlere bazı sınırlamalar getirildi.
4. Barış zamanında ticaret gemileri Boğazlardan serbestçe geçebilecekti.

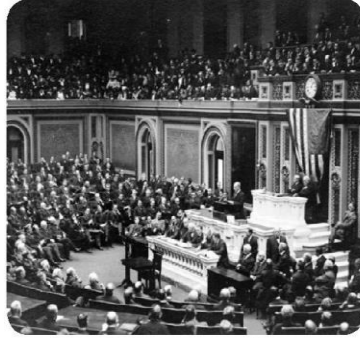
Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Boğazlar üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kesin egemenliğinin kurulmasını sağlamıştır.

Atatürk, Boğazların Türk egemenliğine geçmesini şu sözlerle ifade etmiştir: *“Tarihte birçok defa tartışma ve tutku sebebi olan Boğazlar, artık tam anlamı ile Türk egemenliği altında, yalnız ticaret ve dostluk ilişkilerinin ulaşım yolu hâline girmiştir.”*

Lozan Barış Görüşmelerinde Türk Hükümetini zorlayan önemli konuların başında dış borçlar geliyordu. Dış borçlar Osmanlı Devletinden kalma borçlardı. Osmanlı Devleti ilk kez 1854 yılında Rusya ile yaptığı Kırım Savaş'ında dış borç almıştı. Bu dış borç ülke için faydalı ve ekonomik işlerde kullanılmadığı için kısa sürede bitmiş ve geri ödenememişti. Alacaklı ülkeler Osmanlıdan borçlarını tahsil edebilmek için 1881'de Duyun-u Umûmiye adlı bir teşkilat kurarak Osmanlı'nın pek çok gelirine el koymuşlardı. I. Dünya Savaşı da Osmanlı Devletinin dış borçlarının iyice çoğalmasına neden olmuştur.

Tüm bu dış borçlar Lozan Görüşmelerinde toplanarak Türk temsilcilerinin önüne konulmuştur. Türk Hükümeti dış borçları ödemeyi kabul etmişti. Ancak bu borçların tamamının ve nasıl ödeneceğinin konularında sert tartışmalar çıkmıştır. Türk Hükümeti Osmanlıdan kalan tüm borçların sadece Türk Hükümetine yüklenmesine karşı çıkarak bu borçların Osmanlıdan ayrılan diğer devletlere de paylaştırılmasını istemiştir. Uzun tartışmalar sonunda Osmanlıdan kalan dış borçlar Türkiye, İtalya, Bulgaristan, Yugoslavya, Irak, Arnavutluk, Yunanistan Yemen, Suriye- Lübnan ve Filistin devletlerine yirmi yıl içinde ödenmek şartıyla gelir durumlarına göre paylaştırılmıştır. Türkiye bu borç paylaşımını sonucunda en fazla borcu üstlenen ülke olsa da tüm borçlarını 1954 yılında ödemiştir.

Milletler Cemiyetine Giriş (18 Temmuz 1932)

Görsel 6.3 Milletler Cemiyeti toplantısı

Milletler Cemiyeti I. Dünya Savaşının galip devletlerince kurulmuş bir örgüttür. 1920 yılında kurulan bu örgüt I. Dünya Savaşının meydana getirdiği büyük yıkımın bir daha oluşmaması için kurulmuştur. Atatürk bölge ve dünya barışına katkıda bulunmak için her türlü çabayı göstermiştir. Bu çabaları sırasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk milletinin çıkarlarını daima gözetmiştir.

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki süreçte yapılan yeniliklerle Türk milleti ve devleti çağdaş bir kimlik kazandı.

Türkiye uluslararası ilişkilerde izlediği siyasetle bölgesinde barışçı ve güvenilir bir devlet haline geldi. Bu durum Batılı devletlerin Türkiye'ye karşı tutumlarını değiştirmelerine neden oldu. Bu dönemde komşu olan ve olmayan devletlerle dostluk ve ticaret antlaşmaları imzalandı.

Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlamak için yaptığı çalışmaların yanında dünya barışını korumak ve geliştirmek için gösterdiği gayret dünya devletlerinin Türkiye'ye olumlu yaklaşımlarına neden oldu. Dünya barışının korunmasında gösterdiği gayreti gören Milletler Cemiyeti, 1932'de Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini cemiyete resmen davet etti. Türkiye 18 Temmuz 1932 tarihinde Milletler Cemiyetine üye oldu.

ÖZET

Atatürk' e göre dış politika esaslarımızı millî değerler üzerine oturtmak çok önemlidir. Atatürk, dış ilişkilerde devletlerin birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı duymalarını çok önemserdi. Hiçbir milletin toprağında bizim gözümüzün olmadığını söyler, başkalarının da bizim topraklarımız üzerinde söz söylemesine asla müsaade etmezdi. Dış politikada tüm devletlerle iyi ilişkiler kurmaya özen gösterirdi. Tam bağımsızlık, gerçekçilik, akılcılık, mütekabiliyet, barış, millî menfaatleri esas alma, Türk ve dünya oyunu dikkate alma gibi esaslar Atatürk dış politikasının temel amaçları arasındadır.

Atatürk, hayatı boyunca okumaya, çalışmaya, güncel gelişmeleri takip etmeye önem verirdi. Atatürk'ün bu özellikleri onun ileri görüşlü bir lider olmasına sağlamıştır. Atatürk'ün ileriye dönük yaptığı birçok tahminin gerçekleşmiş olması da onun ileri görüşlülüğünün bir ispatıdır.

Lozan Barış Antlaşması, Türk milletinin bağımsızlığını ve kahramanlığını dosta düşmana kabul ettirdiği ulusal bir başarıdır. Lozan Barış Antlaşması, Türk tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı sayılır. Batılı devletlerle yeni Türk devleti arasındaki bütün ilişkiler, bu antlaşma ile yeniden düzenlenmiştir. Bu antlaşma ile Türk Devleti'nin, uluslararası alanda bütün devletlerle eşit, onurlu bir varlık olduğu tanınmış ve kabul edilmiştir. Lozan, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin birçok sorununu çözmekle birlikte Boğazlar ve Hatay konularında kalıcı bir çözüm bulamamıştır. Bu konular daha sonra çözüme kavuşturulmuştur.

Türkiye, bölgesinde ve dünyada kalıcı barışın devam etmesi için her türlü çalışmaya dâhil olmuş barışçı bir devlettir. Bu amaçla da Milletler Cemiyeti gibi dünya barışına katkı sağlamayı amaçlayan bir örgüte üye olmuştur. Sadabat Paketi ile Balkan Antantı da bölge barışını temin etmek için oluşturulmuş birliklerdendir.

Hatay konusu Lozan Barış Antlaşması ile çözüme kavuşturulamamıştı. Atatürk, sağlığında Hatay'ın anavatana katılması için çok mücadele etmiş hasta olduğu zamanlarda dahi konu ile yakından ilgilenmişti. Hatay, Atatürk'ün ölümünden sonra 1939 yılında Türkiye'ye katılmıştır.

5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında da görüldüğü gibi 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında da tartışmalı konular başlığı ile hiçbir konuya değinilmemiştir. Hatta bu konuların tartışmalı konu kategorisinde olduğundan dahi bahsedilmemiştir. Verilen kazanımlarda da tartışmalı konu içeriği olduğu söylenmemiştir.

Tablo 5. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8.Sınıf Ders Kitabı Tartışmalı Konular Kazanım Tablosu

Ünite	Konu	Kazanım
Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar	Kitap metni olarak verilmiş.	Ermeni sorunu ile ilgili birebir kazanım yoktur.
Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm!	İlk Zaferimiz: Doğu Cephesi	İTA.8.3.1 Millî Mücadele Dönemi'nde Doğu Cephesi ve Güney Cephesi'nde meydana gelen gelişmeleri kavrar.
Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm	Lozan Antlaşması	İTA.8.3.6. Lozan Antlaşması'nın sağladığı kazanımları analiz eder.
Atatürk Dönemi Dış Politika	Lozan'dan Kalanlar	İTA.8.6.3. Atatürk'ün Hatay'ı ülkemize katmak konusunda yaptıklarına ve bu uğurda gösterdiği özveriye kanıtlar gösterir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın bulguları ışığında varılan netice ve bu netice ile oluşturulan öneriler yer almaktadır. Sosyal Bilgiler 5, 6, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ve 8. Sınıf T.C inkılap tarihi ve Atatürkçülük incelenerek bulgular elde edilen bu çalışmada öncelikle konu sınırlandırılmıştır. Bunun sebebi, tartışmalı konuların çok fazla alt başlık barındırmasıdır.

5.1. Sonuç

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı incelenerek bulgular elde edilen çalışmanın bu bölümünde tartışmalı konu olarak seçilen başlıkla: küresel ısınma, doğal afetler ve çevre kirliliği konularıdır. Öncelikle küresel ısınma konusundan kitapta bahsediliş şekli bulgular bölümünde verilmiştir. Küresel ısınma son zamanlarda üzerinde çokça durulan bir konu olmakla birlikte konunun vahametinden dolayı üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Gerek insanlara duyurulması gerekse alınabilecek önlemler anlamında birçok kişi, kurum ve kuruluş tarafından mercek altına alınmıştır (Aksay, Ketenoğlu, ve Kurt, 2005; http-2). 5. Sınıf Sosyal Bilgiler kitabında yer verilmiş ise çalışmanın esas inceleme alanı olan tartışmalı konular başlığı altında konuya değinilmemiştir. Bu durum tartışmalı konuların 5. sınıf düzeyindeki öğrencilere anlatılması konusunda eksiklik oluşturacaktır. Konu, küresel ısınmanın detaylı anlatımında da eksik kalmış; konuya örtük bir şekilde değinilmiştir. Konunun açıkça üzerinde durulmamış, etkinlikler ve örnekler yoluyla geçirilmiştir.

5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında tartışmalı konular ana başlığında sınırlandırılarak incelenen bir diğer konu, doğal afetlerdir. Kitapta doğal afetlerden bahsedilirken çevre kirliliği konusu da bu konunun içinde verilmiştir bundan dolayı sonuç kısmında da birlikte bahsedilmiştir. Konunun veriliş biçimi bulgular kısmında görsel, tablo ve açıklamalar şeklinde yer almaktadır. Öncelikle bu çalışmanın esas

konusu olan tartışmalı konular açısından ortaya çıkan sonuçlara bakılacak olursa, küresel ısınma konusunda olduğu gibi bu iki konunun tartışmalı konular kapsamına girdiğinden bahsedilmemiştir. Bu durum kitabın bu konuyu işleyiş şekli yönünden bir eksi olarak kabul edilebilir. Doğal afetler ve çevre kirliliği konularına açıklayıcı şekilde yer verilmiştir fakat doğal afetler ve çevre kirliliği konuları zaten küresel ısınma ile ilintili konulardır. Bundan dolayı bu üç konunun birbiriyle ilişkisi, birbiri üzerine etkisine açıkça değinilmemiştir. Küresel ısınmadan bahsediliş, açıklayıcı değildir. Bu durum iklim değişikliği ile ilgili de fikir edinilmesinin önünde bir engeldir. Bu alanda daha önce yapılan bir çalışmada da 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında içeriğe çok az yansıtılan “Yok olan türler, GDO, iklim değişikliği, su sıkıntısı” gibi konuların ders kitaplarının revize edilmesi aşamasında tartışmalı konular bağlamında değerlendirilmesi, ders süreci açısından verimli olabilir şeklinde bir sonuca ulaşılmıştır (Kirkit, 2021). Kitapta, doğal afetler ve çevre kirliliği konuları iç içe verilmiştir. Bu iki konunun ilişkisinin birlikte verilmesi, konunun özünün daha iyi anlaşılmasının sağlanması açısından kitapta bir avantaj oluşturmamıştır. Kitap, doğal afetler konusundan detaylıca bahsetmiştir. Doğal afetlerin neler olduğunu açıklama olarak da vermiştir. Çeşitli etkinlikler ile konu, öğrenciye kavratılmaya çalışılmıştır. Ayrıca kitapta çevre ile ilgili kuruluşlardan bahsedilmesi de konu bazında kitabın olumlu yönlerindedir.

Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabı incelenerek bulgular elde edilen bu çalışmada tartışmalı konu olarak seçilen başlıklar: kültürel yozlaşma, medya ve TV yayınları konularıdır. Öncelikle kitabın tamamı, tartışmalı konular perspektifiyle incelenmiştir. Bunun sonucunda ise işlenen hiçbir konunun tartışmalı konular içerisinde olduğuna değinilmemiştir. Kitap, mevcut çalışmanın da esas konusu olan tartışmalı konular göz ardı edilerek hazırlanmıştır. Bu, 6. sınıf öğrencilerinin tartışmalı konuları bilmesi ve öğrenmesi açısından büyük bir eksiklik. Kitabın içeriğinde öğrencilerin tartışmalı konuları öğrenmesi veya haberdar olmalarını sağlayacak herhangi bir içeriğe rastlanmamıştır.

Kitapta kültürel yozlaşma, medya ve TV yayınları konuları aslında karşılaştırmalı olarak verilmeye çalışılmıştır fakat bu karşılaştırmalı anlatımın öğrenciye tartışmalı konu kapsamında olduğu belirtilerek yapılması tartışmalı konuların bilinmesi ve öğrenilmesini sağlaması açısından daha işlevsel olurdu. Kitapta kültürel yozlaşma, medya ve TV yayınları konuları ilgi çekici ve merak uyandırıcı

şekilde verilmiştir. Öncelikle Türk dili ile ilgili yozlaşmayı gözler önüne sermek amacıyla yapılan afiş çalışmaları (Şekil 11,12) fark yaratmış ve öğrencinin konunun farkına varması sağlanmıştır. Bu durum, kitap açısından çok önemli bir olumlu yön teşkil etmektedir. Konu, çeşitli görsellerle zenginleştirilmiş; öğrenci tarafından ilgi çekici hale getirilmeye çalışılmış fakat bilhassa popüler kültür konusunda ilgili yaş grubunun ilgisini çekecek bir film, film karakteri, çizgi film, süper kahraman ya da bir şarkıcıya yer verilmemesi kalıcılık anlamında eksikliğe sebep olabilir. Öğrencilerin yaş grubu göz önüne alınarak seçilecek bir popüler kültür elemanı, konuya dikkat çekmede de konuyu daha iyi anlatma bağlamında da daha efektif olabilirdi. Bu açıdan eksikliğin söz konusu olduğu söylenebilir.

2019 yılında popüler kültürün öğrenciler üzerindeki etkisini görmek için yapılan bir çalışmada 7. sınıf öğrencileri arasında en fazla frekansa sahip popüler kültür öğelerinin "Pubg, Ezhel, Orkun Işıtmak, Harry Potter, Instagram, Youtube, Erkenci Kuş, Söz, Çukur, Nike ve Iphone" olduğu tespit edilmiştir (Aydın, 2019). Bu tarz araştırmalardan yola çıkarak kitapta bu unsurlardan birine yer vermek yerinde olacaktır. Yemek kültüründen bahsederken fast food ürünlerinin resminin gerçek görsel yerine çizim şeklinde verilmesinin yerinde olduğu söylenebilir. Çünkü o yaş grubundaki çocuklar için böyle bir görsel, istemeden de olsa özendirici olabilirdi. Bu açıdan kitap içeriği olumlu şekilde oluşturulmuştur.

Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı incelenerek bulgular elde edilen bu çalışmanın bu bölümünde tartışmalı konu olarak seçilen başlıklar şunlardır: çok kültürlülük, göç ve toplumsal cinsiyet. Bu konulara değinilen üniteler, içerik ve kitap sayfaları bulgular kısmında detaylıca verilmiştir.

Öncelikle 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında da 5 ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında olduğu gibi tartışmalı konu başlığına vurgu yapılmamıştır. Tartışmalı konuların ilgili yaş grubuna öğretilmesi açısından bu durum, bir eksikliklerdir. İncelenen tüm Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ortak eksikliği, tartışmalı konulara değinilmemiş olmasıdır. Tartışmalı konular bu başlık altında verilip gerekli konular o minvalde işlendiğinde konunun farklı yönleri daha kolay anlaşılır. Bundan dolayı öğrencilerde bir farkındalık söz konusu olur ve konunun hangi yönleriyle anlaşılacağı, hangi konularda tartışmaya sebep olduğu gibi özellikleri ortaya konur. Bu da daha farklı bakış açılarının gelişmesine olanak sağlar. Bundan dolayı tüm Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tartışmalı konular açıkça verilmelidir ki tartışmalı konuların farklılıkları

gözler önüne serilebilsin. Bundan dolayı da 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler kitabı eksik yönler barındırmaktadır.

Kitabın içerik olarak değerlendirilmesi sonucunda ise öncelikle çok kültürlülük konusuna bakıldığında, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında çok kültürlülük konusu doğrudan kazanım ya da tanımla sunulmamıştır. Bu konunun öğrenciye öğretilmesi açısından eksiklik barındırmaktadır. Özen ve Dağyar tarafından yapılan bir çalışmada, çok kültürlülük konusuna değinilişin eksikliğinden şu şekilde bahsedilmiştir: “Yabancı dil öğrenenlerin, kültürel farklılık ve çok kültürlülüğü sadece sezmele kalmayıp aynı zamanda bunları kendi kültürleriyle karşılaştırabilmeleri mümkün olabileceği söylenmiştir. İngilizce ders kitaplarında çok kültürlülük unsurlarının ihmal edildiği ve genellikle hedef kültüre odaklandığı ifadelerine de yer verilmiştir” (Özen ve Dağyar, 2020). Çok kültürlülük konuları *Osmanlı Millet Sistemi konusu ve Renk Cümbüşü* başlıklı okuma metinleriyle (Şekil 18, 19) gizil olarak verilmiştir. Bu durumdan dolayı öğrenciye çok kültürlülük kavramı doğrudan aktarılmamıştır. Aslında bu iki başlığın ana teması çok kültürlülük olduğu halde doğrudan eğinilmediği için öğrencilerin bu konudaki becerilerinin gelişip gelişmediği de doğrudan ölçülemeyecektir. Çok kültürlülük kavramını öğrenciye öğretmek amacıyla tanımla birlikte bu iki konunun verilmesi yerinde olacaktır.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında göç konusuna bakıldığında ise göç konusu gayet detaylı ve açıklayıcı şekilde verilmiştir. Göç konusu ile ilgili kavram açıklamalarından başlanmıştır. Sonrasında göçün sebepleri, göçün çeşitleri detaylıca anlatılmıştır. Göçün sonucunda ortaya çıkan durumlara da değinilmiştir. 7. sınıf yaş grubundaki bir öğrencinin göçle ilgili birçok detayı öğrenmesi bu sayede sağlanmıştır. Ayrıca konu çeşitli görseller, etkinlikler, gazete haberleri ile örneklendirilerek (Şekil 21, 22, 23, 24, 25, 26 ve 27) daha ilgi çekici hale getirilmiştir (Altay, 2021). Bu, kitabın konuyu veriş biçimi açısından olumlu bir yönüdür.

7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında incelenen diğer tartışmalı konu, toplumsal cinsiyettir. Toplumsal cinsiyet konusu kapsamında kitabın dili, kitapta kullanılan görseller ve kitap konuları işlenirken kadın ve erkeğin eşit düzeyde yer alıp almadığı incelenmiştir. Öncelikle kitaba görsel ağırlığı açısından bakıldığında kadın ve erkek görselinin dengeli bir şekilde verildiği görülmektedir. Bu olumlu bir durumdur. Kitabın bilim ile ilgili kısmında çok az kadın bilim insanından bahsedilmesi kitabın olumsuz bir yönüdür. Kullanılan kelimeleri göz önüne alacak olduğumuzda iş

insanı, bilim insanı gibi cinsiyetçi söylemlerden uzak söylemlerin olması olumlu görülürken din adamı gibi kavramların yine cinsiyetçi bir söyleyiş barındırdığı dikkat çekmektedir. Bu yönde inceleme yapan bir çalışmada toplumsal cinsiyet eşitliğiyle alakalı çok sayıda görselin bulunması son derece önemlidir. Bu bağlamda, kitaplarda genel manada “insanoğlu” kelimesi “insanlık”, “bilim adamı” kelimesinin “bilim insanı” şeklinde kullanılması, kitapların toplumsal cinsiyete duyarlı olarak hazırlandığı izlenimini uyandırırken, “din adamları, adam öldürmeler, devlet adamı, düşünce adamı” gibi ifadelerin de bulunması dikkat çekmiştir (Akman ve Patoğlu, 2016).

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitabı incelenerek bulgular elde edilen çalışmanın bu bölümünde tartışmalı konu olarak seçilen başlıklar Ermeni sorunu ve Lozan antlaşması konularıdır. Bu iki konu da geçmişten beri çokça tartışılan farklı görüşlere sebep olan konulardır. Bu anlamda tartışmalı konular kapsamında önem arz eder. Bu konuları kitabın tartışmalı konu başlığı altında alması beklenirken yine Sosyal Bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında da olduğu gibi konunun tartışmalı konular kategorisine girdiğine değinilmemiştir. Yine tüm Sosyal Bilgiler kitaplarında da olduğu gibi tartışmalı konuların ne olduğundan bahsedilmemiş, herhangi bir tanımlama yapılmamıştır. Bu çalışmanın esas konusu tartışmalı konular olmasından kaynaklıdır ve bu durum kitap adına çok büyük bir olumsuzluk içermektedir. Özellikle tarihin bir döneminde yaşanmış olan tartışma unsuru hala barındıran ve bir sonuca ulaşmamış olan bu konular, mutlaka tartışmalı konular başlığıyla verilip neden tartışmalı olduğu ortaya konmalıdır. Karşılaştırmalı bir ders anlatımı sürecinden geçerek farklı yönlerini öğrencilerin görmesi sağlanmalıdır. Bu sayede kitap daha olumlu bir içeriğe sahip olacaktır.

Kitabın Ermeni sorunu konusunu işleyişi ise genel olarak öğrencinin konuyu kolay özümseyip anlayabileceği şekilde değildir. Çünkü konuda çok fazla detaya yer verilmesine karşın kolay anlaşılır olmasına özen gösterilmemiştir. Ermeni sorununun geçmişte nasıl başladığı, Ermenilerin Osmanlı Devleti’nin içinde barındırdığı bir azınlıkken nasıl bir sorun haline geldiği ders kitabında bulunan metinde detaylıca anlatılmıştır (MEB, 2018). Ermeni sorunun öğrenci tarafından açıkça anlaşılması için bu metin olumludur ancak T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının her konusunda olduğu gibi bu konuda da kitap, çok az görsel barındırmaktadır (Şekil 30,31,32). Bu durum kalıcılığın ve ilgi çekiciliğinin az olmasına sebebiyet vermesinden

kaynaklı olarak olumsuzluk barındırmaktadır. Kitapta sadece bu konu ile ilgili kullanılan görsel, Kazım Karabekir görselidir (Şekil 31). Bu görsel de yine konunun tek yönlülüğüne kaynak niteliğindedir. Nitekim Kazım Karabekir, Doğu Cephesi komutanıdır ve Ermenileri bölgede yenilgiye uğratmıştır. Ermeni meselesi ile ilgili yapılan bir çalışmada “Her ne kadar tarih öğretmeni yeterlilikleri içinde tartışmalı ve hassas konuların öğretimi yer alsada, öğretim programlarında bu konuların doğrudan teşvik edilmesi için herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle, öğretmenler bu konuları rahat bir şekilde ele alabilmek ve öğretebilmek için yasal güvence talep etmektedirler.” (Günel, 2016). Kitapta da öğretmenler dersi işlerken de farklı boyutları ile ele alınmayıp tek taraflı verilmesi bu çalışma sonucundaki gibi yasal güvence olmamasından kaynaklandığını düşündürmektedir. Ermeni sorunu konusu bu durum çözümlenip kitapta tartışmalı konu kategorisinde yer alması durumunda kitap içerik olarak daha çeşitlendirilmiş hale gelecektir.

Bir diğer konu olan Lozan Antlaşması konusu Ermeni sorunu konusunda olduğu gibi kitapta tartışmalı konular kapsamında verilmemiştir. Lozan Antlaşması'nın verilmesi ise kitapta tek bir yerde değildir. Birçok yerde Lozan Antlaşması'ndan bahsedilmiştir. Bu durum kitabın konuyu önemsemesi ve işleme açısından olumlu bir yöndür. Lozan Antlaşması'nın birçok detayı toplanması, toplantıya katılanlar, görüşülen konular, çözümlenen ve çözümlenemeyen konular gibi birçok konu kitapta detaylıca işlenmiştir ancak bu konuda da görsel ve etkinlik tarzı konuyu ilgi çekici ve daha akılda kalıcı hale getirecek içerikler yer almamaktadır. Lozan heyeti görseli (Şekil 34) dışında hiçbir görsele yer verilmemiştir. Bu durum, öğrencinin konudan sıkılmasına sebebiyet verebilir. Bu da kitap adına olumsuz bir yöndür. Konunun daha iyi kavranmasında görselin etkili olmasından bahseden bir çalışmada “Öğrencilerin metni daha iyi anlayabilmesi için ders kitapları içerisindeki metinlerin görsel öğelerle desteklenmesi ve referans vermesi gerekmektedir. Kitaplar tasarlanırken sadece estetik yöne bakılmamalıdır.” şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir (Altay, 2021).

5.2. Öneriler

Çalışmanın bu kısmında incelenen kitaplar neticesinde elde edilen bulgu ve sonuçlara karşılık öneriler sunulmuştur.

- Sosyal Bilgiler ders kitaplarında tartışmalı konuların varlığından ve ne olduğundan bahsedilerek tartışmalı konular kavramı öğrencilere öğretilmelidir. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitabında da tartışmalı konuların varlığından ve ne olduğundan bahsedilerek tartışmalı konular kavramı öğrencilere öğretilmelidir.
- Tartışmalı konular kapsamına giren konulara kitaplarda yer verilmeli ve tartışmalı konular ile ilgili kitaplarda içerik oluşturulmalıdır.
- Tartışmalı konuların karşılaştırmalı şekilde işlenmesinin öğrencilere katacağı kazanımlara kitaplarda değinilmelidir.
- Her kademe Sosyal Bilgiler ders kitaplarında “küresel ısınma” ile ilgili içerik zenginleştirilebilir. Böylece küresel ısınma ve iklim değişimine karşı öğrencilerde farkındalık ve duyarlılık arttırılmış olur, duyarlılık ve farkındalık geliştirilebilmeleri kolaylaşır.
- Sosyal Bilgiler 5, 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında çevre kirliliği konusu ağırlıklı şekilde bilgi düzeyinde verilmiştir. Ders kitaplarına okul dışı etkinlikler eklenerek uygulamalı çevre eğitimiyle öğrencilere daha eğlenceli ve daha kalıcı bir şekilde çevre bilgisi kazandırılabilir. Ayrıca ders kitaplarında daha fazla görsel materyalle (Fotoğraf, resim, afiş, grafik, tablo ve uygulama üzerinden hareketli görseller vs.) desteklenmelidir.
- Sınıf içi etkinliklerde tartışmalı konulara ağırlık verilmelidir. Öğrencilerin karşılaştırmalı şekilde ders işlenmesine ilişkin meraklarının arttırılması hedeflenmelidir.
- 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında popüler kültür anlatılırken ilgili yaş grubunun en çok ilgisini çekebilecek popüler kültür elemanları belirlenip bu kültür elemanlarının kitapta verilmesi, dersin işlenişini daha ilgi çekici ve öğrenmeyi ise daha kalıcı hale getirecektir.

- 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında toplumsal cinsiyetle ilgili yapılan incelemeye göre çok daha fazla kadın bilim insanına yer verilmesi ve varsa şekil numarası kitaplarda kullanılan dilin eril ben merkezlikten tamamen uzaklaştırılması öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitliğini daha kolay benimsetmeyi sağlayacaktır.
- 8. sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının neredeyse tamamının metinle dolu olması öğrencinin kitaba karşı ilgi duymasını azaltacağından daha fazla görsel materyal ve ilgi çekici etkinlik içeriği oluşturulmalıdır.
- Alan yazın incelendiğinde tartışmalı konular ile ilgili kitap incelemesi çalışmasına çok az rastlanmıştır. Bundan dolayı konu ile ilgili farklı sınırlandırmalarla kitap incelemesi çalışması yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, D. (2020). Turizmin tarihî kökenleri – III: Antik çağ'da yunan ve roma uygarlıkları. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 32(1), 119-125.
- Akınoğlu, O. (2005). Türkiye'de uygulanan ve değişen eğitim programlarının psikolojik temelleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 22(31), 31-46.
- Akman, Ö., ve Bastık, U. (2016). Sosyal bilgiler ders kitaplarında ihtilafli konular içerisinde yer alan 'aile' kavramının incelenmesi: Bir İçerik Analizi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(3), 253-259.
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O., ve Kurt, L. (2005). Küresel ısınma ve iklim değişikliği. *S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25), 29-41. Akurgal, E. (1999). *Anadolu kültür tarihi*. Ankara: TÜBİTAK.
- Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi M.Ö 1000 - M.S 2007*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Alagöz, B. (2014). Alagöz (2014) “Sosyal bilgiler öğretmeni adaylarına yönelik tartışmalı konuların ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(24226), 735-766.
- Altay, E. (2021). *Ortaokul fen bilimleri ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aras, N. F., ve Hayır Kanat, M. (2020). Güncel sosyal bilgiler müfredatı ve ders kitabında aileye bakış. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 49(1), 656-675.
- Avaroğulları, M. (2015, Nisan). Sosyal bilgiler eğitiminde tartışmalı konular ile ilgili bir eylem araştırması. *NWSA-Education Sciences*, 10(2), 139-150.

- Aydın, D. (2019). *Ortaokul görsel sanatlar öğretmenlerinin 7. sınıf kazanımlarını edindirmede popüler kültür öğelerine derslerinde yer verme durumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aynuz, A. (2020). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tartışmalı konuların öğretimine yönelik algı, tutum ve görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Bahar, Y. ve Bümen, N., (2023). Sosyal bilgiler dersinde tartışmalı konuların etkili öğretimine yönelik bir meta sentez. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(3), 1829 – 1864.
- Balcı, A. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma*. Ankara: Pegem Akademi.
- Barr, R., Barth, J., and Shermis, S. (2013). *Sosyal bilgilerin doğası* (Çev: C. Dönmez) Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Barth, J. (1991). *Elementary and junior high/middle school social studies curriculum: activities and materials*. Lanham: Maryland: University Press of America.
- Bastık, U., ve Parlak, F. (2018). Tartışmalı konular arasında yer alan “din” konusunun 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında incelenmesi. *Uluslararası Avrasya Eğitim ve Kültür Dergisi*, 3(5), 172-191.
- Bilgili, A. S. (2013). *Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler*. Ankara : Pegem Akademi.
- Brubacher, J. S., ve Büyükdüvenci, S. (2019). Eğitimin amaçları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 16(1), 413-426.
- Byford, J., Lennon, S., and Russell, W. (2009). Teaching controversial issues in the social. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies*, 82(4), 165-170.
- Çelik, H. (2008). Çok kültürlülük ve türkiye'deki görünümü. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(15), 319-332.
- Çelikkaya, T., Yıldırım , T., ve Kürümlüoğlu, M. (2019). Öğrenciler ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin programdaki becerilere ilişkin beceri hiyerarşileri gerekçeleri ve önerileri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(11), 111-132.

- Çepni, O. (2019). "Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tartışmalı konuların öğretimine ilişkin görüşleri. II. Uluslararası Eğitim Kongresi UCEK, Eskişehir, s. 109.
- Çiçek, R. (2009). *Tarih öğretiminde tartışmalı konular ve öğretimi*. İstanbul: Birleşik Yayın Grubu.
- Çopur, A. (2015). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı konuların öğretimine ilişkin düşüncelerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Depotterarden, R. F. (1981). Controversial issues and the curriculum. *Journal of Curriculum Studies*, 13(1), 37-44.
- Doğanay, A., Akbulut Taş, M., ve Erden, Ş. (2007). Üniversite öğrencilerinin bir güncel tartışmalı konu bağlamında eleştirel düşünme becerilerinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yöntemi*, 52(52), 511-546.
- Dolan, T. J. (2020). *The effects of socioscientific issues on informal reasoning and the*. Graduate Theses. Florida: University of South Florida
- Ersoy, F. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tartışmalı konulara katılımını etkileyen etmenler. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 24- 48.
- Günel, H. (2016). *Tarih öğretmenlerinin tartışmalı ve hassas konulara yaklaşımları (Erzurum Örneği)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Günel, H. (2016). Tarih öğretmenlerinin tartışmalı ve hassas konuların öğretimi sırasında yaşadıkları çekince ve sorunlar (Erzurum Örneği). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: *Turkish History Education Journal*, 5(1), 47-73.
- Gürün, K. (1988). *Ermeni dosyası*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Harwood, A., and Hahn, C. L. (1990). Controversial issues in the classroom. ERIC *Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education Bloomington IN*.
- Hess, D., and Posselt, J. (2002). How high school students experience and learn from the discussion of controversial public issues. *Journal of Curriculum and Supervision*, 17(4), 283-314.

- Hess, D., and Stoddard, J. (2011). Teaching under attack: The dilemmas, goals, and practices of upper-elementary school teachers when dealing with terrorism in class. *Theory and Research in Social Education*, 49(4), 489-509.
- İnan, A. (1977, Mart 11). *Türkiye cumhuriyeti ve türk devrim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kan, Ç. (2010). ABD ve Türkiye'de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty*, 30(2), 663-672.
- Kenworthy, L. (1962). Ferment in the social studies. *The Phi Delta Kappan* , 44(1), 12-16.
- Keskin, Y., ve Coşkun Keskin, S. (2019). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programları bağlamında değerler eğitimi: Tarihsel Gelişim ve Mevcut Durum*. Ankara: Gece Akademi.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analiz yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 22.
- Kirkit, M. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan bazı ihtilafli konu başlıklarının incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 322-353.
- Köken, N. (2002). Sosyal bilgiler kavramı üzerine bazı düşünceler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(8), 235-246.
- Köstüklü, N. (2001). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Şahsi Yayın. Köstüklü, N. (2014). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kuş, Z. (2015). Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı konuların öğretimi hakkında tutum ve uygulamaları: Bazı Karşılaştırmalar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(3), 20-27.
- Malikof, M. (2006). Engaging students in controversial issues. *Kappa Delta Pi Record; Spring*, 42(3), 42.
- Mccully, A. (2006). Practitioner perceptions of their role in facilitating the handling of controversial issues in contested societies: A Northern Irish experience. *Educational review*, 58(1), 51-65.

- McCully, A., Smyth, P., and O'Doherty, M. (1999). Exploring controversial issues in Northern Ireland. *Irish Educational Studies*, 18(1), 49-61.
- Mckernan, J. (1982). Constraints on the handling of controversial issues in Northern Ireland post-primary schools. *British Educational Research Journal*, 8(1), 57-71.
- MEB . (2018). *T.C İnkılap tarihi ve Atatürkçülük 8. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Yayınları.
- MEB. (2018). *Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları. MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: MEB. MEB. (2018). *6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları. MEB. (2018). *7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2005). *Sosyal bilgiler öğretim kılavuzu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mooney, E., and Busey, C. (2014). Controversy and social studies teacher education. *Academic Exchange Quarterly*, 18(4), 1096-1450.
- Oulton, C. (2004). Reconceptualizing the teaching of controversial issues. *International Journal of Science Education*, 26(4), 411-423.
- Oulton, C., Day, V., Dillon, J., and Grace, M. (2004). Controversial issues: teachers' attitudes and practices in the context of citizenship education. *Oxford Review of Education*, 30(4), 489-507.
- Önal, H., Kılıç, B. C., Çolak, İ., ve Kızılcıoğlu, A. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkinlik yaptırma ve materyal kullanımına yatkınlıkları. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 11-19.
- Özcan, E. (2021). *İlkokul dördüncü sınıf Sosyal bilgiler dersinde tartışmalı konular bağlamında gerçekleştirilen sosyobilimsel konu temelli öğretimin etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özen, D., ve Dağyar, M. (2020). Çok kültürlülük bağlamında ortaöğretim İngilizce ders kitaplarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 53(2), 601-636.

- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. (2012). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Pegem Akademi
- Öztürk, D. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tartışmalı konuların öğretimine ilişkin görüş ve uygulamaları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özüdoğru, G. (2022). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tartışmalı konuların öğretimine yönelik tutumları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Safran, M. (2009). *Sosyal bilgiler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Safran, M. (2014). *Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sağdıç, M. (2019). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitiminde disiplinler arası öğretim yaklaşımının tarihsel gelişimi. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 390.
- Seçgin, F. (2009). *Öğretmen adaylarının tartışmalı konuların öğretimine ilişkin algı, tutum ve görüşleri*. Tokat: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seçgin, F., ve Yazıcı, S. (2010). Tartışmalı konular ve öğretimine ilişkin bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 488-501.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2010). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sözer, E. (1998). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Sözer, E. (2008). *Sosyal bilgiler dersinin tanımı, kapsamı ve ilköğretim programındaki yeri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Stardling, R. (1984). The teaching of controversial issues: an evaluation. *Educational Review*, 36(2), 121-129.
- Stardling, R. (2003). *20. yüzyılda avrupa tarihi nasıl öğretilmeli*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Şahin, K. (2011). Kültürel yozlaşmaya neden olan bir unsur olarak televizyon. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 243-277.
- Tay, B. (2013). *Sosyal bilgiler öğretiminin dünü bugünü yarını*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- TDK. (2022). Genel Türkçe Sözlük
- Tuncer, H. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tartışmalı konuların öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- TÜBA Sözlük. (2023). Türkçe bilim terimleri sözlüğü
- Ültay, E., Akyurt , H., ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(10), 188-201.
- Wesley, E. B. (1935). Social studies. *Review of Educational Research*, 36(9), 75-330.
- Yacek, D. (2018). Thinking controversially: The psychological condition for teaching controversial issues. *Journal of Philosophy of Education*, 52(1), 71- 86.
- Yanardağ, A. (2017). Örf ve adetler sosyolojisi. *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(39), 46-50.
- Yazıcı, F., ve Seçgin, F. (2010). Tartışmalı konular ve öğretimine ilişkin bir çalışma. *Journal of International Social Research*, 3(12), 488-501.
- Yılmaz, B. (2008). İlkçağ anadolu uygarlıklarında sosyo-ekonomik ve kültürel yapı bağlamında kütüphane/arşiv kurumu. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(3),351-376.
- Yılmaz, K. (2012). Tartışmalı ve tabu konuların incelenmesi: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşü. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 207-219.

Zembylans, M., and Kambani, F. (2012). The teaching of controversial issues during elementary-level history instruction GreEK Cypriot teachers' perceptions and emotions. *Theory and Research in Social Education*, 40(2), 107-133.

http- 1:

<https://www.socialstudies.org/> (Erişim Tarihi: 10.02.2024)

http-2:

<https://www.socialstudies.org/> (Erişim Tarihi: 12.02.2024)

